МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»

ТЕОРЕТИЧНА І ДИДАКТИЧНА ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

СЕРІЯ «ФІЛОЛОГІЯ»

ВИПУСК 32

Переяслав – 2020

ББК 80я43
УДК 80(082)
Т33

ЗАСНОВНИК

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ № 24111–13951 Р від 11.05.2019 р.
Збірник затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 16.05.2016 р. № 515 як наукове фахове видання у галузях педагогіки та філології (додаток 12)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ЗБІРНИКА

Навальна Марина Іванівна – головний редактор збірника, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри документознавства ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав, Україна).

Кулик Олена Дмитрівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української лінгвістики і методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав, Україна).

Летюча Любов Петрівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав, Україна).

Мізін Констянтин Іванович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав, Україна).

Свириденко Оксана Михайлівна – доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання, декан філологічного факультету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав, Україна).

Скляренко Олеся Богданівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав, Україна).

Пангелова Марія Борисівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав, Україна).

Христич Ніна Сергіївна − кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав, Україна).

Шемуда Марина Григорівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав, Україна).

Черниш Наталія Володимирівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (м. Переяслав, Україна).

Йозефіна Хойзінгер – професор Вищої школи Магдебург-Стендаль (м. Магдебург, Німеччина).

Рекомендовано Вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (протокол № 7 від 11 лютого 2020 року)

Теоретична і дидактична філологія : збірник наукових праць. Серія «Філологія». Переяслав (Київська обл.) : Домбровська Я.М., 2020. Випуск 32. 173 с.

До збірника ввійшли статті з актуальних питань сучасної лінгвоукраїністики, зарубіжної лінгвістики та літературознавства.

Для науковців, аспірантів і студентів.

За зміст і якість поданих матеріалів відповідальність несуть автори. Підготовка до публікації, що проводиться редакційною колегією, полягає в доведенні до стандартів, прийнятих у межах видання.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020

ISSN 2309-1517(Print)
ISSN 2415-3656 (Online)
Key title: Teoretična ì didaktična filologìâ
Abbreviated key title: Teor. didakt. filol.

© ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2020

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-4-12 УДК 821.161.2. 3’06

The Genesis of Novelty Thinking by M. Tomchaniy

Ґенеза новелістичного мислення М. Томчанія

Yulia Brodiuk
Candidate of Philological Sciences,
senior lecturer

Юлія Бродюк
кандидат філологічних наук,
старший викладач

E-mail: ranochok@ukr.net
orcid: orcid.org/0000-0002-5242-3465

Pereiaslav-Khmelnytsky
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: April 05, 2020
Revised manuscript accepted April 06, 2020

ABSTRACT. *The article explores the originality of M. Tomchanii’s prose in the process of its creation from the 1950s to the 1960s. Within the literary tradition, the artist’s creativity belongs to the third generation of Transcarpathian prose writers (P. Khodanych), who had to live and create in the postwar period. In the course of the research it was determined that the artistic pursuits of the writer of the 1950s were characterized by didacticism and morality, artificial pathos of images, desire to wish for the real (happy life of the Transcarpathians in the conditions of Soviet power), the author’s distinction between «old» and «new». It is still difficult for a writer to go beyond the strict division of characters into positives and negatives. Such simplicity in the reproduction of the characters leads to a descriptive, static narrative. The characters of the early stories («Irinka», «The Patchwork Bag», «The Meeting», «Ball Gatherers») by M. Tomchani portray in the process of social change in society. The author is primarily interested in overcoming the characters of the property instinct, their life in the team.*

The influence of the atmosphere of the sixtieth on the creativity of the writer of the 1960s has been revealed. The evolution of artistic hysteria and the focus of the author’s intentions on the life of the individual; humanism and belief in the spiritual perfection of each person can be traced through the stories and short stories from the collections «Two Happy» (1958), «Hotel «Straw»(1960),»On the Border» (1962),»Trace in Cement» (1966), etc. In this sense, the creative achievement of the artist is a continuation of a kind of

«humanistic program» (V. Donchyk) initiated by Gr. Tiutiunnyk, the postulates of which lay in the foundations of a completely independent style branch of Ukrainian literature in the 1960s-1980s, marked by such names as A. Dimarov, B. Kharchuk, I. Chendey and others.

The period is marked by a humanistic pathos, a mildly ironic tone, a lyricism, a philosophical attitude, and a statement of national values. The composition of works of art is enriched with internal and external monologues of the characters, an unexpected isolation in the spirit of the classic short story, a lyrical image, the nature of which provides a special confessional tone of narration, aphoristic expression and so on.

Key words: *genesis, novel, story, Transcarpathia, poetics, irony, humor, lyricism.*

Актуальність теми дослідження. Однією з центральних проблем сучасного літературознавства є вивчення творчості тих письменників, художня спадщина котрих досі перебуває на маргінесах вітчизняної літератури. Потреба аналізу різножанрової спадщини М. Томчанія як з погляду ролі й місця творчого набутку письменника в літературному процесі середини ХХ ст., так і в аспекті формування індивідуального стилю закарпатського прозаїка в національно-культурному контексті, зумовлюють актуальність нашого дослідження.

Постановка проблеми. Творчість М. Томчанія пройшла три етапи еволюції: від малої прози (нарисів, оповідань та новел) до повістей («Наша сім'я», «Терезка», «Вітчим», «Скрипка – його молодість») та власне квінтесенції його творчих пошуків − трилогії «Жменяки». Наратив письменника акумулює в собі мистецький досвід української літератури в поєднанні з особливим закарпатським колоритом, що виявляється в опоетизованому змалюванні пейзажу, традицій та звичаїв краю тощо. Варто зазначити, що не вся проза митця однаково художньо вартісна, тому для з'ясування ґенези творчості М. Томчанія вважаємо за необхідне здійснити аналіз його малої прози.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спроби дослідження малої прози наявні в наукових розвідках таких літературознавців, як: Ю. Балега, Д. Кешеля, В. Папіш, В. Поп та ін. Однак вони не розкривають жанрово-стильових особливостей прози М. Томчанія в аспекті становлення мистецького таланту письменника: від малих епічних форм до трилогії «Жменяки».

Мета статті – проаналізувати ґенезу новелістичного мислення М. Томчанія.

Матеріал і методи досліджень. У процесі написання статті застосовано культурно-історичний метод, який дав змогу проаналізувати художні твори митця в системі історії літератури та історико-культурних зв'язків.

Результати та їх обговорення. Митець довго торував особистий шлях у літературі, інколи збиваючись на манівці творчих пошуків. «Аби

спізнати письменника, – слушно зауважує Ю. Колядич, – треба зануритись у час, в якому він формувався і діяв» (Колядич, 2008: 47). Возз'єднання Закарпаття з радянською Україною спричинило утвердження на території краю методу соціалістичного реалізму, що призвело до зростання кількості художніх текстів на замовлення компартії. Із літературного процесу фактично вилучають імена талановитих культурно-мистецьких діячів, письменників і педагогів: М. Бараболі, В. Бирчака, А. Волошина, А. Ворона, Зореслава, І. Ірлявського, І. Колоса, П. Міговка та інших, натомість на ниві письменницької творчості працюють А. Волощак, Я. Галан, П. Козланюк, С. Тудор. Переосмислення літератури в цей час здійснюється з погляду класового підходу, що, на думку М. Рудницького, призводить до так званого «спрощення в підході до явищ літератури». Основними принципами її розвитку проголошено тенденційність та народність (Буряк, 1971: 322).

У контексті історичних особливостей розвитку літературного процесу на Закарпатті 1950-х рр., поетиці оповідань М.Томчанія першого повоєнного десятиріччя (зб. «Шовкова трава» (1950), «Закарпатські оповідання» (1953)) притаманні не лише дидактичність і моралізаторство, штучний пафос образів, а й так зване «лакування дійсності», прагнення видати бажане за дійсне (щасливе життя закарпатців в умовах радянської влади), що призводить до збідненості художньо-естетичної вартості його творів. Оптимізм же стає «…основним модусом соцреалізму» (Т. Гундорова). Особливо давалося взнаки авторове розмежування дійсності на «старі» та «нові» часи. Такий поверховий розподіл домінував у творчості багатьох сучасників митця (П. Козланюк. «Клопоти Борбунихи», «Заробітки», «Каса»; С. Тудор. «Один день отця Михайла Сойки» тощо).

Означена колізія виступає основним каталізатором розвитку сюжету переважної більшості оповідань М. Томчанія 1950-х рр. («Іринка», «Шовкова трава», «Латаний мішок», «На дорозі», «Мій земляк» та ін.), розв'язання якої автор покладає на героя, близького до образу ідеального комуніста. Письменникові ще не вдається вийти за межі поширеного в радянському літературознавстві жорсткого розподілу персонажів на позитивних і негативних, а власне «естетика соціалістичного реалізму вимагала перспективи характеру, героя з революційними поривами, з яскраво вираженою позицією боротьби за нове життя» (Поп, 1997: 21). Ідеться, насамперед, про появу в літературі нового героя, який «вдумливо стежить за подіями, складними процесами» (Кирилюк, 1971: 238); це вже не просто «бідний русин», якому «ще з колиски бряжчать кайдани» (В. Гренджа-Донський), а «якісно новий герой, з новими поглядами на оточуючий світ, з новими ідеалами» (Кирилюк, 1971: 328). Наділені автором неабиякими чеснотами, завжди лише позитивні персонажі оповідань М. Томчанія («Іринка», «Наша сім'я», «Зустріч») зображені у процесі соціальних змін у суспільстві. Життя колективу для них важливіше, ніж особисте. «У полі зору автора – формування нового типу українця: еволюція персонажів здійснюється … у напрямі подолання інстинкту власності» (Мариненко, 2006: с. 30). Така спрощеність у відтворенні характерів

призводить до описовості, статичності оповіді, очевидно, через те, що М. Томчаній на той час ще не знайшов свого індивідуального героя з яскраво вираженими внутрішніми суперечностями (старий Жменяк, Михайло, Юлка та інші), образи комуністів-революціонерів йому вдавалися гірше.

Традиційною тематичною домінантою збірок «Шовкова трава» та «Закарпатські оповідання» є відтворення приватновласницької психології через нове трактування значення землі в житті селянина, яка, на думку Н. Ференц, у літературі минулих часів була символом гармонії, сенсом існування, натомість у письменстві соцреалізму є уособленням зла. Письменник робить спробу показати зміни у психології колишніх одноосібників, однак йому бракує художніх засобів увиразнення, тому характери виявляються неприродними, а вчинки персонажів – нелогічними.

У так званий період «учнівства», який припадає на початок 1950-рр., М. Томчаній ще не вдається до розлогих метанаративів, бо йому комфортно в містких жанрах малої прози. Спроби розширити подієві межі оповідання в перших збірках призводять до розтягненості сюжету, описовості, невиразної композиції, значної кількості персонажів, як це бачимо, приміром, у творах «Збирачі м'ячиків», «Зустріч», «Готель «Солома». На невеликій текстовій площині письменник-початківець намагається окреслити якомога більше соціальних тем сучасності, а жанр оповідання вимагає однолінійного, стрункого за побудовою сюжету. Цю особливість ранньої творчості М. Томчанія слушно відзначали І. Вишневський та В. Поп, щоправда, лишаючи поза увагою, що таким чином письменник рухався до втілення своїх творчих задумів у формі трилогії, яка композиційно нагадує зв'язок новел, об'єднаних романним жанром.

Поетиці оповідань першого повоєнного десятиріччя притаманний ліричний гумор, що є однією з визначальних рис індивідуального стилю письменника. Знайомий особисто з відомим гумористом Остапом Вишнею, М. Томчаній слухав його в 1949 р. під час зустрічі журналістів та літераторів краю в редакції обласної газети «Советское Закарпатье», пізніше спілкувався з ним у Києві. Автор «усмішок» підтримав М. Томчанія на засіданні президії СПУ під час його прийому до Спілки письменників, обстоюючи як виняток стосовно особливо творчо обнадійливих – прийом без статутної вимоги – проходження кандидатського стажу (Поп, 1997: 6).

Саме вплив творчості Остапа Вишні позначився згодом на ранніх і пізніх оповіданнях автора «Жменяків» («Як я став поетом…», «Гостинець», «Невдача», «Нічліг у дорозі», «Два халабуди» тощо). Зі стильових уподобань відомого гумориста М. Томчаній міг перейняти іронічність, тяжіння до фразеологічних зворотів у мовленні персонажів, комічні колізії тощо. У творчості обох прикметним є той особливий народний гумор, завдяки якому митці викривають не лише негативні явища в суспільстві, його своєрідні вади, а й риси національного характеру українців: тяжіння до самоіронії, народний оптимізм, щирість тощо.

Ліричний гумор творів М. Томчанія далекий від гострої політичної сатири памфлетів, фейлетонів, оповідань Ф. Маківчука, Ю. Мельничука, П. Козланюка, Ю. Смолича та інших письменників, котрі значну увагу приділяли гострій політичній сатирі. Послуговуючись засобами іронії, автор «Жменяків», у свою чергу, завуальовано, почасти ледве вловимими натяками виявскравлює суспільну мімікрію (В. Дончик), чиновницький бюрократизм та моральне звиродніння (оповідання «Хто тут капелюх носить?», «Невдача»), а також фокусує свій погляд на житті звичайної людини закарпатського села, її внутрішніх емоціях, переживаннях, чим наближає свій літературний набуток до ідейно-смислових домінант шістдесятників.

Поетика прози М. Томчанія генетично пов'язана з літературним процесом 1960-х рр. не лише за часовим принципом; вона об'єднана з ним особливими творчими пошуками, притаманними заявленій добі. Еволюція мистецького хисту та зосередження авторських інтенцій на житті окремої особистості особливо яскраво простежуються в циклі оповідань та новел збірок «Двоє щасливих» (1958), «Готель «Солома» (1960), «На кордоні» (1962), «Слід у цементі» (1966) тощо і випрозорюють ту особливу мистецьку тональність у літературі та культурі загалом, яка була позбавлена штучності культівських догм і виявлялася, насамперед, у гуманізмі та вірі в духовну досконалість кожної людини.

У цьому зв'язку слушною видається думка про близькість творчої позиції М. Томчанія до літературного набутку відомих новелістів Гр. Тютюнника та Є. Гуцала. Очевидним є глибинний духовний зв'язок, близькість світобачення, етичних принципів та естетичних пріоритетів у названих письменників. Незважаючи на відмінність їхніх художніх світів, що є явищем сподіваним і закономірним, усіх їх об'єднують наскрізні ментально детерміновані образи, спільність джерел поетики, фольклорний дискурс, який через ідею гармонійного трансформується в універсальний дискурс. Спільним також є тяжіння до типових рис новелістичного мислення, образності, місткої художньої деталі, ліризму, філософського підтексту, у який, зокрема, перетікає томчаніївське моралізаторство прози 1950-х рр, апелювання до простих і зрозумілих людських цінностей. Однак найголовніше – це та особлива атмосфера, позбавлена штучності, що проступає крізь тканину їхніх текстів, стильова ритмомелодика фрази.

Зазвичай художня деталь у М. Томчанія як і в Гр. Тютюнника, – наскрізна; з одного боку, вона конкретна (в оповіданні «За селом дичка» дерево справді росте біля шляху), а з іншого, – набуває символічного значення (для оповідача деревина є пам'яттю про дитинство), вона стає ключовою в розкритті характерів персонажів. Ощадливо, почасти ледве вловимими штрихами митець вихоплює з навколишньої дійсності якесь таке явище або річ, що у сконденсованому вигляді здатне репрезентувати авторську ідею («Йой, нові чоботи», «За селом дичка» тощо), натомість Є. Гуцало, навпаки, композиційно ніби нанизує колоритні подробиці, нагромаджуючи їх у тексті («Запах кропу»). Художня деталь слугує для

письменників неодмінною складовою низки художньо-виражальних засобів, завдяки яким створюється художньо-естетичний ефект цілісності, завершеності твору.

Ліризм оповіді в новелах шістдесятників досягається завдяки пильній увазі останніх до внутрішнього світу людини, її емоцій та переживань, зокрема найбільше цікавить їх пора дитинства, яка приваблює своєю справжністю, відсутністю фальші. Означені вподобання зумовлені, насамперед, бажанням письменників нарешті відійти від «трибунної літератури», штучності, завуальованості, натомість звернутися до вічних категорій: любові, правди, добра, людяності – як невід'ємних складників ідеального світоустрою. Носієм означених концептів зазвичай виступає хлопчик-підліток, котрий уже здатний зрозуміти страшне лихоліття війни («Климко», «Сито-сито» Гр. Тютюнника), заробітчанської долі, еміграції («Прощання» М. Томчанія), однак при цьому щиро й по-дитячому потрактувати ці явища. Надзвичайно важливо, що характери таких героїв позбавлені зла, підлості, підступності, натомість новелісти наділяють їх внутрішній портрет рисами недитячої мудрості, виваженості, усерозуміння, чим актуалізують біблійний інтертекст «вустами дитини глаголить істина». Власне, пошук останньої шістдесятники покладають на дитину.

Їхні творчі пошуки на цьому шляху збагачує цикл новел М. Томчанія («Чорногуз», «З дідом по тички», «Прощання», «Лазун та Лазуня», «Йой, нові чоботи!..»), внутрішньо об'єднаний спільним героєм – допитливим хлопчиком, та споріднює творчість письменника з літературною традицією відтворення образу дитини, репрезентованою в українському письменстві творами Т. Шевченка, І. Франка, В.Підмогильного, Г. Косинки, О. Довженка, М. Стельмаха, Є. Гуцала, В. Дрозда, Гр. Тютюнника та ін. Завдяки низці зображально-виражальних засобів (внутрішній і зовнішній монологи, образи-символи) М. Томчаній моделює внутрішній світ дитини та відповідну проекцію зовнішнього світу, що заломлюється крізь призму дитячого світосприйняття. Вражає авторове заглиблення в душу маленького героя, відтворення психологізму, вираженого рисами наївної безпосередності, щирості, справедливості, вразливості.

Гуманістичний пафос збірок «Двоє щасливих» (1958), «Готель «Солома» (1960), «На кордоні» (1962), «Слід у цементі» (1966) тощо стверджує образ людини-творця, котра всюди здатна бачити красу: «Квітка серце пом'якшує, – говорить він Липтакові. – Кажуть люди, що навіть Феник не б'є свою жінку, коли троянди квітнуть» (Томчаній, 1989: 18). Однак «…віднайти гармонію красивого і корисного непросто. Якраз домінанта першого складника сподіваної гармонії провадить до ускладнення поетики, до її модернізації і збагачення; інша річ, що експеримент не завжди увінчується художніми здобутками» (Колядич, 2008: с. 37), тому інколи сюжети художніх текстів письменника відзначаються деякою «солодкуватістю» («Троянда», «Двоє щасливих»).

Причиною цього, на наш погляд, є те, що М. Томчанієві більше вдавалися новели та оповідання, в основі яких – гострий психологічний

конфлікт, вирішення котрого митець укладає в місткий афористичний вислів, що є одним із його улюблених художніх засобів. До прикладу, оповіданням «В строю» письменник висловлює таку думку: «Коли колесо стоїть на місці – швидко погниє, коли крутиться – не розсохне і черв'ячки не поточать його» (Томчаній, 1958: 43). Подекуди подібні висловлювання набувають характеру моральної настанови: «Якщо в людини брудні черевики, то ще не значить, що вона вся така. В людини є й обличчя. Коли хтось в нас шукатиме погане, то завжди знайде» (Томчаній, 1958: 62). Поступово конфлікти з побутової, іноді ідеологічно-соціальної площини («Латаний мішок», «Повернення», «На межі» тощо) переміщуються до психологічних, морально-етичних, ідеологічних глибин людської екзистенції.

Висновки та перспективи. Отже, аналіз творчого доробку М. Томчанія в системі літературної традиції закарпатського письменства дозволив простежити авторську еволюцію від оповідань 1950-х рр., позначених каноном соцреалізму, до творчого єднання мистецького духу з шістдесятниками. Митець черпає з традиції, а новим стає спосіб побудови її елементів крізь призму власного світобачення, тому художня специфіка прозової спадщини М. Томчанія вбачається у прихильності до новелістичного жанру, позначеного авторськими пошуками на тематично-проблемному, сюжетно-фабульному й мовленнєво-мовному рівнях художнього твору. Новелістичний доробок М. Томчанія є показовим з погляду процесів, що відбувалися в українській художній літературі 1950–1960 рр. Якщо прозі письменника 1950-х рр. притаманні дидактичність і моралізаторство, штучний пафос образів, «лакування дійсності», прагнення видати бажане за дійсне (щасливе життя закарпатців в умовах радянської влади), авторське розмежування дійсності на «старі» та «нові» часи, то творчість 1960-х рр. позначена гуманістичним пафосом, втіленим у образі людини-творця. Для реалізації творчих задумів письменник вдається до м'якої іронічної тональності, ліризму, філософічності, несподіваної кінцівки, афористичного вислову тощо.

Література

1. Історія української літератури: у 8 т. Київ: Наукова думка, 1971. Т. 7. С. 318–387.
2. Історія української літератури: у 8 т. Київ: Наукова думка, 1971. Т. 8. 574 с.
3. Колядич Ю. Особливості поетики малої прози Романа Іваничука : дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2008. 187 с.
4. Мариненко Ю. Проблеми національної ідентичності в українській прозі 40-50 років XX століття: дис. … доктора філол. наук. Кіровоград, 2006. 417 с.
5. Поп В. Творчість Михайла Томчанія : літературно-критичний нарис. Ужгород : Патент, 1997. 160 с.
6. Томчаній М. Двоє щасливих. Ужгород : Закарпатське обласне видавництво, 1958. 112 с.

7. Томчаній М. Після ночі : оповідання / упоряд. та прим. В. С. Попа ; худож.-оформл. М. М. Томчаній. Ужгород : Карпати, 1989. 301 с.

References

(Транслітерація)

1. Istoriia ukrainskoi literatury: u 8 t. Kyiv: Naukova dumka, 1971. T. 7. S. 318−387 [in Ukrainian].
2. Istoriia ukrainskoi literatury: u 8 t. Kyiv: Naukova dumka, 1971. T. 8. 574 s [in Ukrainian].
3. Koliadych Yu. Osoblyvosti poetyky maloi prozy Romana Ivanychuka : dys. ... kand. filol. nauk. Kyiv, 2008. 187 s [in Ukrainian].
4. Marynenko Yu. Problemy natsionalnoi identychnosti v ukrainskii prozi 40-50 rokiv XX stolittia: dys. … doktora filol. nauk. Kirovohrad, 2006. 417 s [in Ukrainian].
5. Pop V. Tvorchist Mykhaila Tomchaniia : literaturno-krytychnyi narys. Uzhhorod : Patent, 1997. 160 s [in Ukrainian].
6. Tomchanii M. Dvoie shchaslyvykh. Uzhhorod : Zakarpatske oblasne vydavnytstvo, 1958. 112 s [in Ukrainian].
7. Tomchanii M. Pislia nochi : opovidannia / uporiad. ta prym. V. S. Popa ; khudozh.-oforml. M. M. Tomchanii. Uzhhorod : Karpaty, 1989. 301 s [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено своєрідність прози М. Томчанія у процесі її становлення від 1950-х рр. до 1960-х рр. У процесі дослідження визначено, що мистецьким пошукам письменника 1950-х рр. притаманні дидактичність і моралізаторство, штучний пафос образів, прагнення видати бажане за дійсне (щасливе життя закарпатців в умовах радянської влади), авторське розмежування дійсності на «старі» та «нові» часи. Виявлено вплив атмосфери шістдесятництва на творчість письменника 1960-х рр. Еволюцію мистецького хисту та зосередження авторських інтенцій над життям окремої особистості; гуманізм та віру в духовну досконаліть кожної людини простежено на прикладі оповідань та новел зі збірок «Двоє щасливих» (1958), «Готель «Солома» (1960), «На кордоні» (1962), «Слід у цементі» (1966) тощо.

Ключові слова: ґенеза, новела, оповідання, Закарпаття, поетика, іронія, гумор, ліризм.

Бродюк Юлия. Генезис новеллистического мышления М. Томчания. В статье исследовано своеобразие прозы М. Томчания в процессе ее становления от 1950-х гг. до 1960-х гг. В процессе исследования определено, что художественным поискам писателя 1950-х гг. присущи дидактичность и нравоучения, искусственный пафос образов, стремление выдать желаемое за действительное (счастливую жизнь закарпатцев в условиях советской власти), авторское разграничения действительности на «старые» и «новые» времена. Выявлено влияние атмосферы шести-десятников на творчество писателя 1960-х гг. Эволюция художественного

таланта и сосредоточения авторских интенций над жизнью отдельной личности; гуманизм и вера в духовное совершенство каждого человека прослеживается на примере рассказов и новелл из сборников «Двое счастливых» (1958), «Гостиница «Солома» (1960), «На границе» (1962), «След в цементе» (1966) и др.

Ключевые слова: генезис, новелла, рассказ, Закарпатье, поэтика, ирония, юмор, лиризм.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-13-20 УДК 372.882:37.012

The historical process of changes in the methodology of studying values in the lyrical works of Ukrainian literature

Історичний процес змін методики вивчення цінностей у ліричних творах української літератури

Anna Vozhdaienko
Postgraduate

Анна Вождаєнко
Аспірантка

E-mail: anytka923@ukr.net
orcid:000-0003-1852-4729

Pereiaslav-Khmelnytsky Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: April 05, 2020
Revised manuscript accepted April 06, 2020

ABSTRACT. *The present article investigates and analyzes the history of elaboration the methodology of axiological study lyrics in subject didactic. The ideas of the education of students by means of the artistic word come into being around the eighteenth century, and in the first half of the twentieth century the method of teaching Ukrainian literature proclaimed the educational process as a process of training and education. This is evidencing by the analysis of numerous scientific works in this area. Such methodological and theoretical explorations testified the rapid growth of updating the content of literary education and the transformation of traditional teaching by teacher of basic aspects of knowledge and values in the lessons of Ukrainian literature into their independent acquisition by students-readers.*

Methodists-scientists for many years developed concepts of improving school literary education, investigated the problems of formation of national consciousness of students, education on common values and traditions of the Ukrainian people, development of students' reading competence, improved and updated the methods and techniques of studying literature.

The problem of students' value orientations is closely related to the social needs and personal interests of the students, updating the mental, moral and aesthetic development of student youth, which led to the demand for innovative methods and forms of work that the emphasis on the value education of young people.

Methodists are prefer the thoughtful system of each training session and stage of work above the composition, warning, at the same time, from the template approach to artistic knowledge. Prominent Ukrainian methodologists have successfully developed current issues of national education and upbringing.

Given the historical process of russification of the Ukrainian people for a long time, Ukrainian school as such did not exist, so the formation of methods of teaching Ukrainian literature is based on the works of Russian methodologists, who expressed their statements about the logical, stylistic, educational and ethical and aesthetic trends in the study of literature and also the education of high moral qualities of students by means of artistic words.

Key words: *methodology of Ukrainian literature, values, axiology, didactics, pedagogy, concept.*

Актуальність теми дослідження. Певний відтинок часу дав зрозуміти, що на стадії становлення методичної науки вченими та видатними діячами національної культури активно висловлювалися, актуальні і в наш час думки, про поєднання навчання та виховання на уроках літератури. Розвиток учнів обумовлювався естетичним впливом художнього твору, життєвим і творчим шляхом письменника, досвідом учителя, що є мотивацією до самовиховання та самонавчання учнів.

Постановка проблеми. Протягом багатьох років вченими-методистами була напрацьована ціла система методів і прийомів формування у старшокласників ціннісних орієнтацій у процесі вивчення поезій на уроках літератури. Тому спираючись на науковий доробок вчених минулого необхідно розробляти нові форми, прийоми та методи навчання для вирішення проблемних питань сучасності в галузі аксіологічного вивчення та поетики лірики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Виховання засобами художнього слова знаходимо в ідеях видатних українських учених, таких як: Я. Коменський, І. Огієнко, О. Потебня, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Леся Українка, І. Франко та ін. Формуванню гуманістичних, загальнолюдських цінностей у юнаків і юнок, присвятили свої праці В. Білоусов, М. Боришевський, М. Грицишин тощо.

Метою статті є узагальнення та аналіз праць у розрізі історичного розвитку методики вивчення цінностей засобами ліричних творів на уроках української літератури.

Матеріал і методи дослідень. Методи дослідження: теоретичний (аналіз та узагальнення наукових праць у галузі методики вивчення української літератури) історичний (дослідження виникнення та формування методики вивчення української лірики на засадах ціннісного навчання та виховання).

Результати та їх обговорення. Науковці-методисти протягом багатьох років розробляли концепції вдосконалення шкільної літературної освіти, досліджували проблеми формування національної свідомості учнів, виховання на загальнолюдських цінностях та на традиціях українського

народу, розвиток читацької компетентності школярів, вдосконалювали та модернізували методи та прийоми вивчення української літератури в школах.

Витоки ідей виховання учнів засобами художнього слова сягають ще із XVIII століття. Вагоме значення для навчально-виховного процесу відіграє наукова і творча спадщина філософа та педагога Г. Сковороди. Художні твори митця просякнуті національним духом та мають вплив на формування загальнолюдських цінностей. Автор зосереджував увагу на розумових, моральних, естетичних та трудових акцентах, які мають бути сформовані у всебічно розвиненої особистості.

Прикметну роль для національної культури відіграли філософсько-педагогічні погляди українського мислителя Якова Козельського. Вчений вважав, що у процесі формування особистості пріоритетного значення набуває виховання у молодої особистості таких якостей як доброчесність та виконання зобов'язань перед суспільством.

У 1920-1930 роках методика викладання літератури висвітлювалися з яскраво вираженою марксистко-ленінською ідеологією. Усі методи навчання зводилися до комуністичних постулатів, оминаючи увагою аналіз ліричних творів, стиль і мистецький напрям у якому працював поет, письменник тощо. Однак, є дослідники, що намагалися досліджувати саме естетичну творчість митців і їх психологію характеру та розробляли методи аналізу художніх творів. Для прикладу, посібник О. Дорошкевича «Українська література в школі. Спроба методики» (1921), Я. Мамонтов «Сучасні проблеми педагогічної творчості. Частина перша. Педагог як митець» (1922), де в центрі уваги автори рекомендували брати художньо-дидактичний метод.

Роль української літератури у вихованні особистості переоцінити неможливо. Ще у 1946 році у статті «Думки про літературу», опублікованій у німецькому збірнику Мистецького Українського Руху І. Багряний писав: «Література покликана виховувати і гартувати людей, окрилювати їх, озброювати в ім'я творчого життя, боротьби і цвітіння» (Приймас, 2013: 123).

У 1947-1962-х роках виходить відразу чотири видання підручника з методики викладанна української літератури «Українська література в середній школі». Авторами підручника стали науковці-методисти Т. Бугайко, Ф. Бугайко та П. Колинський. У виданнях було чітко розділено методику викладання у 5-7 класах та 8-10 класах. Висловлені ідеї аналізу художнього твору орієнтують учителя на цілісне осягнення учнями тексту, розгляд його образних компонентів у взаємозв'язку, оцінку художнього розкриття авторської концепції.

Історично знаковою книгою в історії розвитку методики викладання української літератури в школі стала праця академіка О. Мазуркевича «Нариси з історії методики української літератури» (1961). Вчений систематизував значну частину документів і бібліографічних матеріалів, посилаючись на педагогічні погляди окремих письменників-класиків

(Г. С. Сковороди, Т.Г, Шевченка, Л.Глібова, І.Франка, Лесі Українки, С. Васильченка та ін.), а також російських вчених-методистів. Українські методисти з огляду на історичну зумовленість не могли розвивати та впроваджувати свої напрацювання. Впродовж багатьох століть Російська імперія намагалася знищити українську національну свідомість нації, проростаючи крізь усі сфери суспільного життя. Проте викорінити патріотичну інтелігенцію, українську духовність та ментальність не вдалося. Суспільство і до нашого часу прагне виховати громадянина з ідеалами культурних, національних та патріотичних переконань.

Видатні українські методисти, успішно розробляли актуальні проблеми національної освіти й виховання. У працях Т. Бугайко, Ф. Бугайка помітні акценти, цікаві з погляду вивчення літератури на діалогічних засадах. Передусім ідеться про підготовку до сприймання тексту, коли вчитель, зацікавлюючи учнів новим твором, звертається до їхнього життєвого досвіду; про з'ясування того, що саме намагався донести автор до читачів та як реалізував свій творчий задум (Бугайко, 1962: 242). Праці науковців-методистів, ідеї яких поступово розширювалися та доповнювалися і до нашого часу, стали основою для подальших досліджень у галузі методики викладання української літератури.

Ідеї естетичного виховання юнаків і юнок засобами української літератури, які орієнтовані на ідеал особистості, що здібна розуміти сенс і зміст художньої творчості та чаруватися естетикою мистецтва слова потужно представлені у навчально-методичних працях ученої Н. Волошиної: «Позакласна робота з літератури й естетичне виховання учнів» (1973), «Виховання почуття прекрасного на уроках читання» (1974), «Естетичне виховання засобами художньої літератури» (1976), «Літературні екскурсії як засіб естетичного і патріотичного виховання учнів» (1976), «Підручник літератури і морально-естетичне виховання учнів» (1983), «Виховна сила художнього слова» (1987) тощо.

Нові підходи до розвитку національних доктрин школи сформувалися лише на початку 90-х років XX століття. Тоді і почали активно враховувати демократичні аспекти у навчанні, наповнювали навчально-виховний процес національним змістом, що забезпечує формування в особистості національної самосвідомості, звертали увагу і на здоров'язбережувальну лінію та орієнтацію на індивідуальні якості дитини тощо.

Про те, що крім навчальної функції українська література виконує і виховну говорить Чепурко О. у праці «Естетичне виховання учнів під час бесід з позакласного читання». За словами вченого великий вплив має предмет літератури на формування естетичних ідеалів школярів. Художні твори є багатим матеріалом для роздумів. Потрібно навчити школярів відчувати красу і гармонію справжнього твору мистецтва, виявляти художню вимогливість, а також прагнення до підвищення культури поведінки (Чепурко, 1990: 94).

Продовжує та доповнює ідеї вчених про естетичне виховання засобами художніх творів і Цимбалюк Л. у своїй праці «Формування особистісного ставлення старшокласників до художнього твору в процесі вивчення української літератури в старших класах». За словами Цимбалюка Л. особистісне ставлення до літератури не тільки передбачає розуміння прочитаного, а й забезпечує естетичне сприймання літератури, справжнє вивчення якої неможливе без виховання почуття прекрасного, насолоди художнім образом (Цимбалюк, 1990: 74). Естетичне перетворення, що містить у собі індивідуальне сприймання художнього твору, стає засадничим в усвідомленні молодими людьми естетичної цінності мистецтва слова як такого.

На засадах загальної і вікової психології та етнопедагогіки, «на постулатах демократизму національних українських ідеалів» просякнуті всі методичні засади і практичні поради відомого методиста Б. Степанишина у посібнику, який був виданий у 1995 році – «Викладання української літератури в школі». Методичні розділи книги підкріплені конкретними прикладами з досвіду роботи вчителів-словесників і чітко прописані за логікою викладу. Їх наводилося занадто багато, що ускладнювало розуміння теоретичних положень автора (Ситченко, 2013: 7).

На думку Бондаренко Ю., національне виховання – це формування в учнів продуктивних для національного розвитку України суспільно-політичних, духовно-культурних та морально-психологічних орієнтирів, поєднане з процесом включення школярів у систему ідентифікаційних зв'язків зі своїм народом (Бондаренко, 1998: 24).

Б. Степанишин стверджував, що навчальний предмет має вагоме значення у процесі виховання патріотичних почуттів учнів, сильного і вольового характеру. «Учителю, не виховай раба», – це мудра порада відомого українського методиста у якій закладений глибокий зміст про виховання і навчання молодих людей, як особистостей, які можуть достойно жити й працювати в демократичному суспільстві та ніколи не зрадять національні інтереси держави. Так і Є. Пасічник у праці «Методика викладання української літератури» (2000р.)» наголошував, що основним завданням шкільного курсу української літератури є формування національної самосвідомості учнів.

Інноватикою у розвитку методики української літератури став посібник Куцевол О. «Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія (2009 р.). Це праця у якій представлено навчально-методичну систему підготовки учителів української літератури, що побудована з позицій креативності в освіті. Методичні поради автора ґрунтуються на психологічних, філософських та педагогічних ідеях.

Цікавою є думка Сергеєвої Є., яка вважає, що катарсис містить у собі емоційні, інтелектуальні, моральні, естетичні компоненти, тому цілком закономірна і зрозуміла його здатність впливати на цілісний світ людської особистості. Катарсичність – головний критерій у засвоєнні загально-людських цінностей у культурі (Сергеєва, 2010: 7). Можемо погодитися із

автором, адже катарсис створює ідеал загальнолюдського аксіобуття. Учень вивчаючи ліричні твори проймається конфліктом, емоційним навантаженням твору та відчуває аксіодуховні метаморфози у підсвідомому «Я».

Заглиблюючись у проблему виховання особистості з філософської точки зору Карпенко І. використовує поняття духовний катарсис. Автор вважає, що «тільки катарсис забезпечує збереження цілісної особистості й цілісності виховного впливу одночасно на рівні свідомості, почуттів і поведінки (Карпенко, 2013: 154).

Як зазначає Ружевич Я. коли мова заходить про мистецтво, то перш за все йдеться про естетико-художні категорії – естетичний смак, естетичний образ, естетичне відношення, прекрасне і потворне, ідеал, уяву, фантазію тощо (Ружевич, 2015: 143). Відтак мистецтво слова продукує зміст виховання крізь емпатичну сферу. Учень відчуває емоційний мотив чи то сумний, чи то піднесений, співпереживає авторові, входить у його свідомість і вже у своїй підсвідомості закріплює ціннісний код, який хотів передати митець.

В умовах сучасної української школи стоїть пріоритет національно-патріотичного виховання учнів. Старшокласники тільки тоді зрозуміють твір, коли дізнаються історію написання твору, історичну зумовленість, біографічні дані митця та літературний процес у якому з'явився твір – усе це дає глибокий аналіз художнього тексту. Для прикладу, ліричні вірші, що вивчаються у 10-11 класі припадають на історичний період тоталітарних режимів, дисидентства, «розстріляного відродження» та ін. Поезії, що насичені темами боротьби за незалежність, за права і свободи людини, злочинні репресії формують особистість із патріотичними поглядами, незламну духом, яка здатна відстоювати свою гідність і позиції України.

Висновки та перспективи. Отже, опрацювання методики аксіологічного вивчення лірики в предметній дидактиці своєю історією сягає починаючи із XVIII століття й до наших часів та залишається актуальною.

Більшість методистів (Н. Волошина, В. Гладишев, А. Градовський, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мірошниченко, І. Ненько, А. Ситченко, Г. Токмань), вважають, що методика аналізу ліричного твору має виховний вплив на учнів. Учень індивідуально сприймає твір і знаходить значущі для себе цінності. Вони відображені і в характерах ліричних героїв і в порушуваних проблемах, у емоційному навантажені, глибинних підтекстах тощо.

Аналіз методичної літератури засвідчив, що проблема формування ціннісних орієнтацій учнів тісно пов'язана із суспільними потребами та особистісними інтересами учнівської молоді, актуалізацією розумового, морального та естетичного розвитку школярів, що зумовлювало попит у створенні інноваційних методів і форм роботи, які зміщують акценти саме на ціннісне виховання молоді.

Література

1. Бондаренко Ю. Урок літератури в системі національного виховання. 1998. № 9. С. 22-26.
2. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Українська література в середній школі. Курс методики. 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Рад. школа, 1962. 392 с.
3. Карпенко І.М. Виховання як духовний катарсис особистості. Духовно-культурні цінності виховання Людини: монографія. Луганськ: «НОУЛІДЖ», 2013. С. 141-160.
4. Приймас Н. Розвиток і формування особистості засобами літературного виховання. Педагогіка і психологія педагогічної освіти. 2013. №2. С. 123.
5. Ружевич Я. І. Формування ціннісних орієнтацій старшокласників у процесі вивчення епічних творів зарубіжної літератури. Дисертація. Миколаїв. 2015. 234 с.
6. Сергеєва Є. Застосування духовного катарсису як засобу формування загальнолюдських цінностей. URL: http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN11/10svefzt.pdf (дата звернення 25.03.20).
7. Ситченко А. З історії методики української літератури. Українська література. Методична спадщина. №10. 2013 р. С. 6-10.
8. Цимбалюк Л. Формування особистісного ставлення старшокласників до художнього твору в процесі вивчення української літератури в старших класах (зб.наук праць). Київ: КДПІ, 1990. 111 с.
9. Чепурко О.М. Естетичне виховання учнів під час бесід з позакласного читання. Зб. наукових праць. Київ: КДПІ, 1990. С.91-96.

References

(Транслітерація)

1. Bondarenko Yu. Urok literatury v systemi natsionalnoho vykhovannia. 1998. № 9. S. 22-26 [in Ukrainian].
2. Buhaiko T. F., Buhaiko F. F. Ukrainska literatura v serednii shkoli. Kurs metodyky. 2-e vyd., dop. i pererob. Kyiv: Rad. shkola, 1962. 392 s [in Ukrainian].
3. Karpenko I.M. Vykhovannia yak dukhovnyi katarsys osobystosti. Dukhovno-kulturni tsinnosti vykhovannia Liudyny: monohrafiia. Luhansk: «NOULIDZh», 2013. S. 141-160 [in Ukrainian].
4. Pryimas N. Rozvytok i formuvannia osobystosti zasobamy literaturnoho vykhovannia. Pedahohika i psykholohiia pedahohichnoi osvity. 2013. №2. S. 123. [in Ukrainian].
5. Ruzhevych Ya. I. Formuvannia tsinnisnykh oriientatsii starshoklasnykiv u protsesi vyvchennia epichnykh tvoriv zarubizhnoi literatury. Dysertatsiia. Mykolaiv. 2015. 234 s [in Ukrainian].
6. Serheieva Ye. Zastosuvannia dukhovnoho katarsysu yak zasobu formuvannia zahalnoliudskykh tsinnostei. URL: http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN11/10svefzt.pdf (data zvernennia 25.03.20) [in Ukrainian].

7. Sytchenko A. Z istorii metodyky ukrainskoi literatury. Ukrainska literatura. Metodychna spadshchyna. №10. 2013 r. S. 6-10. [in Ukrainian].
8. Tsymbaliuk L. Formuvannia osobystisnoho stavlennia starshoklasnykiv do khudozhnoho tvoru v protsesi vyvchennia ukrainskoi literatury v starshykh klasakh (zb.nauk prats). Kyiv: KDPI, 1990. 111 s [in Ukrainian].
9. Chepurko O.M. Estetychne vykhovannia uchniv pid chas besid z pozaklasnoho chytannia. Zb. naukovykh prats. Kyiv: KDPI, 1990. S.91-96 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено та проаналізовано історію опрацювання методики аксіологічного вивчення лірики в предметній дидактиці. Зокрема, було з'ясовано, що зародження ідей виховання учнів засобами художнього слова сягає початку XVIII століття, а вже у першій половині XX століття методика викладання української літератури проголошувала освітній процес як навчально-виховний, про що говорить аналіз численних наукових праць у даній галузі. Такі методичні та теоретичні розвідки засвідчували стрімкий приріст оновлення змісту літературної освіти та трансформацію традиційного навчання вчителем основних аспектів знань та цінностей на уроках української літератури в їх самостійне здобуття учнями-читачами.

Ключові слова: методика української літератури, цінності, аксіологія, дидактика, педагогіка.

Вождаенко Анна. Исторический процесс изменений методики изучения ценностей в лирических произведениях украинской литературы. В статье исследовано и проанализировано историю формирования методики аксиологического изучения лирики в предметной дидактике. В частности, было установлено, что зарождение идей воспитания учащихся средствами художественного слова достигает начала XVIII века, а уже в первой половине XX века методика преподавания украинской литературы провозглашала образовательный процесс как учебно-воспитательный, о чем говорит анализ многочисленных научных трудов в данной области. Такие методические и теоретические исследования свидетельствовали стремительный прирост обновления содержания литературного образования и трансформацию традиционного обучения учителем основных аспектов знаний и ценностей на уроках украинской литературы в их самостоятельное получение учениками-читателями.

Ключевые слова: методика украинской литературы, ценности, аксиология, дидактика, педагогика.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-21-32 УДК 811.161.2'0"189/195"

Ukrainian linguistic studies at the crossroad of epochs

Українські лінгвістичні вчення на перехресті епох

Liudmyla Dovbnia
Ph.D. in Philological Sciences,
Associate Professor

Людмила Довбня
кандидат філологічних наук,
доцент

E-mail: ljudmila_d@ukr.net
ORCID ID: orcid.org/0000-0001-5353-3327

Pereiaslav-Khmelnytsky
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Tamara Tovkaylo
Ph.D. in Philological Sciences,
Associate Professor

Тамара Товкайло
кандидат філологічних наук,
доцент

E-mail: tovkaylo_t@ukr.net
ORCID ID: orcid.org/0000-0001-7142-3164

Pereiaslav-Khmelnytsky
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: March 30, 2020
Revised manuscript accepted: March 31, 2020

***ABSTRACT**. In the modern Ukrainian linguistics activated interest to the scientific heritage of outstanding predecessors, whose developments consciously were silenced during decades for ideological conditions. Analyze of these publications at the end of XIX – the first part of XX centuries give the possibility to highlight the pressing problems of linguistic ideas' development in Ukrainian society, to arrange the accent on the specific of formation the actual Ukrainian military exercises, since the perspectives of modern domestic linguistics can be resultative only in light of understanding its retrospectives.*

Analysis of the history of Ukrainian linguistics the end of XIX – the first part of XX centuries were carried out by modern scientists episodically, often – occasionally and sometimes were limited to specific personalities. Taking this, authors of the article gave such tasks before them: to work at linguistics heritage of Ukrainian scientists the end of XIX – the first part of XX centuries and to highlight the most important its aspects as a foundation for development modern scientist ideas; to analyze groundworks of modern scientists focused on questions about development of Ukrainian linguistics doctrines; to identify and summaries the tendencies of scientific developments of Ukrainian linguistics, which were reflected in the heritage of patriotic scientists the end of XIX – the first part of XX centuries.

According to the results, authors made a conclusion, that valid achievements of modern modest linguistics have bed-rock, created by predecessors, who are pride of Ukraine. Untold during the decades, today their names with flying colors are got back to the scientific revolution. These giants of science – are authoritative scientists the end of XIX – the first part of XX centuries, with help of which the history of our language, its dialectology, phonetic, lexical, morphological, syntax doctrines, spelling ideas, apparitions of ways of rating Ukrainian language ran into us in undefaced aspect. Analysis of scientific researches of emphasized period confirmed, the widest scientific elaboration in specify period got historical phonetic and dialectology. But we should pay attention to the proper level of scientific developments from other different linguistics spheres. At the same time we should notice, that certain professional conclusions of scientists are opened to questions or sometimes are inadmissible. But any one of them on specific historic lap had great influence on the stimulation of scientists to the new researches.

Key words: *Ukrainian linguistics, history of formation and development, descriptive phonetic, historic phonetic, Ukrainian dialectology, historical grammar, morphology, orthography, Ukrainian literary language, normalization of language.*

Постановка проблеми в контексті сучасної філологічної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. У сучасному українському мовознавстві активізувався інтерес до наукової спадщини видатних попередників, напрацювання котрих з ідеологічних причин свідомо замовчувалися впродовж десятиріч. Аналіз праць дослідників кінця XIX – першої половини XX ст. покликаний виокремити нагальні проблеми розвитку лінгвістичних ідей в українському соціумі, розставити акценти у становленні специфіки власне українознавчих учень, оскільки перспективи сучасного вітчизняного мовознавства можуть бути результативними лише з огляду на усвідомлення його ретроспективи. Ідеї і напрацювання сучасників мають вагоме підґрунтя, яке все ще потребує детального аналізу, опису та популяризації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання означеної проблеми і на які опираються автори. Питання

розвитку української мовознавчої науки кінця XIX – першої половини XX ст. є об'єктом наукових інтересів багатьох учених, серед яких – С. Бевзенко, А. Загнітко, Г. Їжакевич, І. Гнатюк, Л. Довбня, Т. Товкайло, М. Желєзняк, О. Ципердюк, Л. Пена, В. Глущенко, І. Рябініна, К. Тищенко, Л. Рева, В. Христенок та ін. У переважній більшості праць названих авторів розглядається конкретний аспект наукової спадщини того чи іншого українського мовознавця, такі розвідки зазвичай мають аналітичний характер. Дещо осібно в цьому списку перебуває потужна аналітико-синтетична праця С.П. Бевзенка (Бевзенко, 1991), у якій панорамно висвітлено історію становлення і розвитку окремих розділів мовознавчої науки, подекуди – із зазначенням персонального внеску вчених кінця XIX – першої половини XX ст.

Визначення не вирішених раніше частин проблеми. Аналіз історії українського мовознавства кінця XIX – першої половини XX ст. здійснювався сучасними дослідниками епізодично, часто – несистемно, подекуди обмежувався конкретними персоналіями. Безумовно, такі матеріали є потрібними і навіть необхідними для створення опису загальних тенденцій розвитку лінгвістичної науки та ролі окремих особистостей в історії становлення та розвитку українських мовознавчих учень, одначе нині на часі не лише аналітичні, а й синтетичні дослідження в зазначеній сфері.

Мета статті – здійснити аналіз та опис внеску українських учених-мовознавців кінця XIX – першої половини XX ст. в історію українських лінгвістичних учень.

Постановка завдання. Поставлена мета передбачала виконання таких завдань:

– опрацювати мовознавчу спадщину українських учених кінця XIX – першої половини XX ст. і виокремити найвагоміші її аспекти як підґрунтя для розвитку сучасних наукових ідей;
– проаналізувати напрацювання сучасних дослідників, присвячені питанням розроблення українських мовознавчих учень;
– виявити й узагальнити тенденції наукових розвідок з українського мовознавства, які знайшли відбиття у спадщині вітчизняних учених кінця XIX – першої половини XX ст.

Виклад основного матеріалу. Кінець XIX – перша половина XX ст. – період появи вагомих наукових розвідок у сфері українського мовознавства. Попри складні, часом нестерпні умови життя, а подекуди й політичні переслідування, українське суспільство надало світові високі зразки наукової творчості та академічної доброчесності. Лінгвістичні студії окресленого періоду охопили різні аспекти науки про мову: становлення українських правописних норм, розвиток літературної мови, фонетику, лексикологію, морфологію, синтаксис, діалектологію, історичну граматику тощо. Власне ці напрями були презентовані в наукових розвідках Павла Гнатовича Житецького, Агатангела Юхимовича Кримського, Олени Борисівни Курило, Костянтина Петровича Михальчука,

Степана Йосиповича Смаль-Стоцького, Євгена Костянтиновича Тимченка, Івана Івановича Огієнка та ін. На означений період припадає і наукова творчість Олександра Опанасовича Потебні, одначе його мовознавча спадщина доволі ґрунтовно проаналізована, з огляду на що автори цієї статті не ставили за мету приділити увагу аналізу праць цього, безумовно, мегаталановитого вченого.

Детальний аналіз наукової спадщини вказаних вище дослідників може претендувати на монографічний опис. У статті ж втілено намір виокремити й описати провідні аспекти їхніх лінгвістичних напрацювань.

Складно переоцінити фонетичні напрацювання П.Г. Житецького, зафіксовані у працях: «Очерк звуковой истории малоруського наречия» (1876), «Очерк звуковой истории малорусского наречия в 17 и 18 вв.» (1889), – які започаткували історико-лінгвістичне вивчення вокалічної і консонантної систем. Ці розвідки високо оцінив С.П. Бевзенко: «Вперше цільний огляд історичної фонетики української мови здійснив П.Г. Житецький у своєму дослідженні «Очерк звуковой истории малоруського наречия» (1876). Ця книжка дуже багата за своїм змістом. У вступі… доводиться необхідність історичного підходу до розв'язання цього питання, висувається твердження про праруську мову як вихідну точку в історії звуків української мови. У другій частині – «Про голосні звуки», що складається з чотирьох розділів: 1) *Ѣ* і *ь* в початковій історії руської мови; 2) Малоруське *і* замість *ѣ*; 3) Малоруське *і* з основних *о*, *е*; 4) Звук *ы* в малоруському наріччі – розглядаються основні явища історії українського вокалізму, а в третій частині – «Про приголосні звуки», що складається з трьох розділів: 1) Загальні поняття про кількісну природу приголосних; 2) Кількісні риси малоруських приголосних; 3) Якісні риси малоруських приголосних – основні явища українського консонантизму. Закінчується книжка «Загальними висновками», в яких характеризуються загальні риси руської прамови, з'ясовується питання про зародження української мови..., з'ясовуються шляхи творення основних українських говорів (північний, волинсько-галицький і український).

Ця праця не втратила свого значення й досі як перша спроба цільного огляду історичної фонетики української мови, залишивши глибокий слід в історії вивчення її фонетичної системи» (Бевзенко, 1991: 169-170).

Слід зауважити, що аналізовані фонетичні процеси і явища П.Г. Житецький вибудував у хронологічній послідовності і подав як цілісну систему. Його увага була прикута до явищ, притаманних власне українській мові: це, зокрема, депалаталізація приголосних, перехід ѣ → і, історія зредукованих ъ, ь залежно від їх позиції у слові (Жовтобрюх, 1991).

П.Г. Житецький зробив висновок про те, що системи голосних і приголосних взаємодіяли між собою, оскільки вокалічні трансформації спричиняли зміни не лише в системі голосних, а й у сфері приголосних. Найважливішу роль в еволюції української фонетичної системи вчений відводив двосторонньому процесові занепаду – вокалізації зредукованих.

«У науковій розвідці «Очерк звуковой истории малорусского наречия» П.Г. Житецький шляхом глибоко лінгвістичного аналізу давніх пам'яток письма започаткував діахронічно обґрунтований підхід до проявів системності в галузі української фонетики. Його наслідком є аналіз історії становлення та визначення статусу української мови.

Діахронічний аналіз учений фахово поєднав із синхронічним описом живого діалектного мовлення, що сприяло об'єктивному мовознавчому аналізу й баченню шляхів розвитку й особливостей функціонування вокалічної та консонантної систем української мови. Свої міркування вчений проілюстрував додатками, де подав зразки регіональних особливостей сучасного йому українського мовлення.

Бачення П.Г. Житецьким історичних процесів розвитку й функціонування українського звукового складу спричинило диференціацію слов'янських мов на вокалічний і консонантний типи. Дослідження в зазначеній галузі залишаються актуальними й до наших днів» (Довбня, Товкайло, 2019: 35).

Учений вивчав фонетичні явища української мови на живому мовленнєвому матеріалі, тому закономірним є те, що фонетичне вчення П.Г. Житецького тісно переплiталося з аналізом діалектних явищ.

Потужний внесок у вивчення української описової та історичної фонетики, а також діалектології зробила О.Б. Курило, котра надала науковій спільноті програму для збирання етнографічних матеріалів та дійсно точні наукові зразки діалектного опису матеріалів. Уже самі назви її праць засвідчують синтетичний підхід до вивчення мовних явищ: «Фонетичні та деякі морфологічні особливості говірки села Хоробричів на Чернігівщині» (Київ, 1924); «До характеристики і процесу монофтонгізації чернігівських дифтонгічних звуків» («Україна», 1925); «До питання про умови дисимілятивного акання». Записки Іст.-філ. відділу УАН, 10, (1928, вип. 10); «Спроба пояснити процес зміни е, о в нових закритих складах у південній групі українських діялектів» (Київ 1928); «Матеріяли до української діялектології та фольклористики» (Київ 1928); «Про незалежну від наголосу зміну а по м'яких консонантах та по j в українських діалектах». Український діалектологічний збірник, 2. (Київ 1929); «До питання про походження північно-українських рефлексів – o, ue, we, wy, e». ВУАН, Збірник Комісії для дослідження історії української мови (1931, вип. 1) та ін.

«Записи говірок Курило відзначаються великою фонетичною точністю, часом вони навіть перевантажені зайвими подробицями й індивідуальними й потенційними варіантами вимови, бо записи Курило були фонетичні, а не фонематичні. Але дослідниця дбала й за відсівання в записках значущих фонетичних варіянтів від випадкових. Усі записи суворо льокалізовані щодо села, а в великих селах і щодо частини села. Курило починає звичайно коротким описом села в його історії, економічному розвитку, сучасному стані; далі характеризує тих осіб, що від них безпосередньо роблено записи, при чому Курило звергає увагу на те, чи є відмінності в мові різних поколінь. Записи текстів супроводяться

словничками. Курило використала також деякі чужі записи, але тільки при двох умовах: що їх робила філологічно освічена людина родом з даної місцевости і що Курило контролювала мову й вимову самої цієї людини» (Шевельов, 2002: 71-72).

О.Б. Курило мала на меті не лише зібрати діалектні матеріали, а й проаналізувати ті діалектні явища, які втратилися в мові літературній. Окрім того, наукова увага дослідниці була прикута до таких історико-фонетичних трансформацій: перехід [о] в [а] в літературній мові, перехід [‘а] в [‘е] ([’и]) в західних українських діалектах, перехід [е] в [о], постання [і] < [о] та [е] у нових закритих складах, сутність і трансформація дифтонгів тощо.

«Олена Курило започаткувала дослідження української описової діалектології, запропонувавши вдалий монографічний зразок окремої говірки, унеможлививши цим дилетантський підхід до аналізу мовно-територіальних одиниць» (Довбня, Товкайло, 2019: 95).

Окрім фонетики й діалектології, у центрі уваги дослідниці перебували й питання створення української наукової термінології: мовознавчої, правничої, технічної, хімічної, ботанічної, – що засвідчують її праці: «Уваги до сучасної української літературної мови» (Київ, 1920); «Словник хемічної термінології (Проект)» (Київ 1923); «Словник ботанічної номенклатури» (Київ, 1928), а також рецензія на «Російсько-український словничок медичної термінології» (Київ, 1918-1919) тощо. Значну увагу приділяла О. Курило й українському синтаксису, чітко наголошуючи на його відмінностях із російським, а також займалася проблемами культури та унормування української мови.

Аналізуючи внесок українських мовознавців XIX – XX ст. у розвиток вітчизняних лінгвістичних учень, варто згадати й К.П. Михальчука – великого вченого з оригінальними ідеями, які в силу складних життєвих обставин йому лише частково вдалося втілити в життя. У центрі його уваги теж перебували фонетика й морфологія, літературна мова загалом, однак в історію українського мовознавства він увійшов перш за все як учений, котрий описав українські діалекти, визначив межі регіональних угруповань (північного, південно-західного і південно-східного), а також говорів і говірок. Він є автором відомої праці «Нарѣчія, поднарѣчія и говоры Южной Россіи въ святи съ нарѣчіями Галичины» та карти українських діалектів, які не втратили своєї актуальності й до сьогодні.

К.П. Михальчук вважав, що «…реальним представником мови є лише найпростіша й неподільна одиниця її, звана «говіркою», себто явище надіндивідуальне, нематеріальне, конструйоване в абстракції, в ідеалі» (Цит. за: Шевельов, 2002: 113).

К.П. Михальчук розглядав діалектологію не ізольовано, а в тісному взаємозв’язку з історичною фонетикою та історичною морфологією. У цьому руслі до кола його зацікавлень входили питання постання [і] < [ѣ], [е], [о], а також із дифтонгів, депалаталітазації приголосними перед

передньорядними голосними [е], [и], розвитку повноголосся та появи початкових [о], [је], спрощення [ж] < [dj] тощо. Аналізуючи долю етимологічних [о], [е] та [о], [е], що постали з [ь] та[ъ], дослідник звернув увагу на те, що українська мова має певні спільні риси з мовами західної гілки.

До питань історичної морфології К.П. Михальчук звертався лише принагідно. У цій царині йому належить розгляд процесу утворення стягнених форм прикметників і зміна їхніх флексій, а також флексій іменників м'якої та мішаної груп (І і ІІІ відмін), однак власне ці висновки вченого викликали у фахових колах певні дискусії.

«К.П. Михальчук займався не лише проблемами фонетики й морфології, а й питаннями методології мовознавства. Велику увагу він приділяв загальнотеоретичним питанням сутності й функціонування мови. Услід за прихильниками натуралістичного напряму дослідник відносив мовознавство до природничих наук. У мовному поділі він вбачає закономірність природного розвитку суспільства. Інтеграція ж мов, вважає вчений, може відбутися лише шляхом політичного насильства» (Довбня, Товкайло, 2019: 132).

До когорти великих українських учених входить і енциклопедист І. Огієнко, котрий успішно займався аспектами лексики і фразеології, граматики і стилістики української мови, а також значну увагу приділяв питанням старослов'янської мови. Йому належить опрацювання мови пам'яток давнього українського письма: «Остромирове Євангеліє», «Чуднівський Псалтир», «Ізборник Святослава» та ін. У центрі дослідницької уваги вченого перебували питання історичного розвитку мови, розкриті ним у розвідках: «Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян», «Кирило і Мефодій», «Історія української літературної мови», «Історія старослов'янської мови» та ін.

Особливо цінною в науковій спадщині І. Огієнка є 12-томна праця «Історія церковнослов'янської мови», де автором презентовано різноаспектний матеріал від релігійного й загальнокультурологічного до власне лінгвістичного: життя й діяльність солунських братів, фонетика і графіка, морфологія та синтаксис тощо. «Згадана праця вирізняється з-поміж інших масштабністю аналізованого матеріалу та глибиною авторських узагальнень, що дає підстави віднести її до надбань світової славістики» (Довбня, Товкайло, 2019: 197).

Не можна оминути увагою й лексикографічну діяльність І. Огієнка, зокрема його «Український правописний словник» та «Український стилістичний словник», «Історичний словник української граматичної термінології», «Граматично-стилістичний словник Шевченкової мови», «Церковний словничок», одначе вершиною його словникарської праці є чотиритомний «Етимологічно-семантичний словник української мови».

«Мовознавча спадщина Івана Огієнка є глибинним складником національного гуманітарного вчення, спрямованого на розвиток та популяризацію українського слова, усталення норм. Його праці є ключовим

етапом у розвитку історії та культури рідної мови, її лексикології та лексикографії, в унормуванні українського наголосу тощо» (Довбня, Товкайло, 2019: 200).

І. Огієнко вважав мову націєтворчим чинником і вказував, що вона є найціннішим скарбом народу, тож поки живе мова – житиме й народ.

В історії українського мовознавства кінця XIX – першої половини XX ст. значна роль відводиться С. Смаль-Стоцькому, котрий результативно спрямовував свої наукові зусилля в русло термінотворення, правопису, лексикології, лінгводидактики, розроблення періодизації історії української мови тощо.

До його наукової скарбниці входить чимало наукових розвідок: «Про впливи аналогії у відмінюванні в малоруській мові» (1885, 1886 рр.), «Про план науки руської мови в гімназіях» (у співавторстві з Т. Ґартнером, 1891 р.), «Про руську правопись» (1891 р.), «Котляревський і його «Енеїда»» (1898 р.), «Grammatikderruthenischen (ukrainischen) Sprache» (у співавторстві з Т. Ґартнером, 1913 р.), «Правописні непорозуміння» (1914 р.), «Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення» (1925, 1927 рр.), «Франко і українська літературна мова» (1926 р.), «Правописна справа» (1926 р.), «Ритміка Шевченкової поезії» (1926 р.), «Поліські мішані говори» (1927 р.), «Найближчі завдання славістики і україністики» (1928 р.), «Українська літературна мова» (1928 р.), «Граматика в школі» (1929 р.), «Українська мова: її початки, розвиток та характеристичні її прикмети» (1933 р.), «Питання про східнослов'янську прамову» (1937 р.) та ін.

З-поміж названих праць чільне місце відводиться «Руській граматиці», створеній у співавторстві з проф. Т. Ґартнером, де з урахуванням історичних трансформацій аналізується звукова система мови. Граматика була схвально сприйнята науковою спільнотою.

С. Смаль-Стоцького і Т. Ґартнера заслужено вважають творцями української граматичної термінології. «Вони розробили теорію терміна, в основу якої покладено внутрішню форму слова й наукове визначення, що закріплюється за відповідною назвою; творчо використали термінологію своїх попередників, закріпили традицію вживання власних термінів і запозичених, що узвичаїлися українською мовою, ввели у практику граматичної термінології десятки термінів, які з відповідними змінами (або й без змін) стали надбанням української граматичної науки. До групи термінів, уведених в науковий обіг авторами «Граматики», належать: відмінок, прикметник, дієприслівник, дієіменник, оклик, спосіб, уподібненє, звукові зміни, питайник, окличник, прикладка, теперішність, минувшість, будучність, однина, множина» (Пена Л.).

Саме С. Смаль-Стоцькому належить ідея введення єдиних правописних норм для всієї України. Учений обстоював «желехівку» і вважав за доцільне її зберегти. Одначе не слід применшувати його роль у розвитку інших розділів мовознавчої науки.

«Науковий здобуток ученого відіграв важливу роль в історії становлення й розвитку українського мовознавства, зокрема в галузях правопису, фонетики, термінотворення, морфології, синтаксису, історії та діалектології української мови, однак, незважаючи на існуючі наукові розвідки, присвячені аналізу його потужних філологічних праць, творча спадщина дослідника комплексно ще не охоплена й потребує подальших різноаспектних напрацювань» (Довбня, Товкайло, 2019: 253).

Висновок. Вагомі здобутки сучасного вітчизняного мовознавства мають міцне підґрунтя, створене попередниками, якими нині по праву пишається Україна. Замовчувані впродовж десятиріч, їхні імена сьогодні з честю повертаються до наукового обігу. Ці велети науки – авторитетні вчені кінця XIX – першої половини XX ст., завдяки яким у неспотвореному вигляді дійшла до нас історія нашої мови, її діалектологія, а також фонетичні, лексикологічні, морфологічні, синтаксичні вчення, правописні ідеї, бачення шляхів унормування української мови тощо. Аналіз наукових праць учених означеного періоду засвідчує, що найширшого наукового опрацювання в окреслений період зазнали історична фонетика й діалектологія, хоча слід констатувати належний рівень наукових розвідок і з інших мовознавчих сфер. Водночас слід зауважити, що окремі фахові висновки вчених є дискусійними чи подекуди сьогодні вже неприйнятними, одначе кожен із них на конкретному історичному етапі відіграв позитивну роль, стимулюючи дослідників до нових пошуків.

Перспективи подальших розвідок вбачаються авторами в розширенні хронології досліджень і залученні нових персоналій з метою фахового опрацювання та аналізу їхньої мовознавчої спадщини та з'ясування її ролі в історії становлення та розвитку українських лінгвістичних учень.

Література

1. Бевзенко С. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови: Навч. посібник. Київ, Вища школа, 1991. 231 с.
2. Глущенко В., Рябініна І., Тищенко К. Джерела вивчення історії української мови у студіях Є.К. Тимченка. URL: https://revolution.allbest.ru/languages/00977689_0.html#text (дата звернення: 15.01.2019).
3. Гнатюк І. А.Ю. Кримський – лексикограф. *Волинь філологічна: текст і контекст. Агатангел Кримський у контексті української та світової культури*. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. Вип. 1. С. 86–88.
4. Довбня Л., Товкайло Т. Історія українського мовознавства в іменах: навч. посіб. Вид. 2. Переяслав: Домбровська Я.М., 2019. 309 с.
5. Желєзняк М. Мовознавча спадщина Всеволода Михайловича Ганцова. Мовознавство. 1990. № 3. С. 66-69.
6. Жовтобрюх М. Нарис історії українського радянського мовознавства (1918-1941). Відп. ред. В.М. Русанівський. Київ, Наук. думка, 1991. 260 с.

7. Загнітко А. Синтагматична модель відмінкової системи Юрія Шевельова і Євгена Тимченка: давальний відмінок 1 (II) 2. Записки з українського мовознавства. URL: http://zum.onu.edu.ua/article/view/131375 (дата звернення: 21.01.2019). DOI: https://doi.org/10.18524/2414-0627.2017.24.131375
8. Пена Л. Лінгвістичні терміни у «Граматиці української (руської) мови» С. Смаль-Стоцького та Ф. Ґартнера. *Філологія*: зб. наук. праць. URL: http://www.info-library.com.ua/books-text-10663.html (дата звернення: 23.04.2018).
9. Рева Л. Внесок вченого-енциклопедиста Івана Івановича Огієнка в мовознавчу науку (за фондами Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України). URL: http://litmisto.org.ua/?p=25392 (дата звернення: 11.07.2017).
10. Христенок В. Мовознавчі студії Івана Огієнка. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6979/1/Hristenok.pdf (дата звернення: 11.07.2017).
11. Ципердюк О. Мовознавча термінологія в праці Олени Курило «Уваги до сучасної української літературної мови». URL: http://194.44.152.155/elib/local/2414.pdf (дата звернення: 14. 06. 2019).
12. Шевельов Юрій. Портрети українських мовознавців. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2002. 132 с.

References

(Транслітерація)

1. Bevzenko S. (1991). Istoriya ukrayins`kogo movoznavstva. Istoriya vy`vchennya ukrayins`koyi movy` [History of Ukrainian linguistics. History studying the Ukrainian language]. K. : Vy`shha shk., 1991. – 231 [in Ukrainian].
2. Ghlushhenko V., Rjabinina I., Tyshhenko K. Dzherela vyvchennja istoriji ukrajinsjkoji movy u studijakh Je.K. Tymchenka [References of researching the history of Ukrainian language are in the studios of Ye. K. Tymchenko]. Available at: https://revolution.allbest.ru/languages/00977689_0.html#text. [in Ukrainian].
3. Hnatiuk I. A.Iu. (2006). Krymskyi – leksykohraf [Krymskyi is a lexicographer]. Philological Volyn: a text and a context. Ahatanhel Krymskyi is in the context of Ukrainian and peaceful culture. 1. 86–88 [in Ukrainian].
4. Dovbnya L., Tovkajlo T. (2019). Istoriya ukrayins`kogo movoznavstva v imenax [The history of Ukrainian linguistics is in appellation]. Pereyaslav: Dombrovs`ka Ya.M., 309 [in Ukrainian].
5. Zhelyeznyak M. (1990). Movoznavcha spadshhy`na Vsevoloda My`xajlovy`cha Ganczova [Philological heritage of Vsevolod Mykhailovych Hantsov]. Linguistics, 3. 66-69 [in Ukrainian].
6. Zhovtobryux M.A. (1991). Nary`s istoriyi ukrayins`kogo radyans`kogo movoznavstva (1918-1941) [An essay on Ukrainian soviet linguistics]. K.: Nauk. Dumka, 260 [in Ukrainian].

7. Zagnitko A.P. Sy`ntagmaty`chna model` vidminkovoyi sy`stemy` Yuriya Shevel`ova i Yevgena Ty`mchenka: daval`ny`j vidminok 1 (II) 2 [Syntagmatic model of case system by Yurii Sheveliov and Yevhen Tymchenko: dative case 1 (II) 2]. Reports of Ukrainian linguistics. Available at: http://zum.onu.edu.ua/article/view/131375. [in Ukrainian].
8. Pena L. Lingvisty`chni terminy` u «Gramaty`ci ukrayins`koyi (rus`koyi) movy`» S. Smal`-Stocz`kogo ta F. G`artnera [Linguistic concepts are in the «Grammar of Ukrainian language» of S. Smal-Stotskoho and Ph. Hartner]. Philology. Available at: http://www.info-library.com.ua/books-text-10663.html. [in Ukrainian].
9. Reva L. Vnesok vchenogo-ency`klopedy`sta Ivana Ivanovy`cha Ogiyenka v movoznavchu nauku (za fondamy` Nacional`noyi biblioteky` Ukrayiny` im. V.I. Vernads`kogo NAN Ukrayiny`) [The contribution of scientist-scholar Ivan Ivanovych Ohienko to linguistic science (in tune with funds of National library of Ukraine Vernadsky)]. Available at: http://litmisto.org.ua/?p=25392. [in Ukrainian].
10. Xry`stenok V.F. Movoznavchi studiyi Ivana Ogiyenka [Ivan Ohiienko linguistic studios]. Available at: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6979/1/Hristenok.pdf. [in Ukrainian].
11. Cy`perdyuk O. Movoznavcha terminologiya v praci Oleny` Kury`lo «Uvagy` do suchasnoyi ukrayins`koyi literaturnoyi movy`» [Linguistic terminology is in the publication of Olena Kurylo «Attention to the modern Ukrainian literary language»]. Available at: http://194.44.152.155/elib/local/2414.pdf. [in Ukrainian].
12. Shevel`ov Yurij (2002). Portrety` ukrayins`ky`x movoznavciv [Portraits of Ukrainian linguists]. Ky`yiv: Vy`davny`chy`j dim «KM Akademiya», 132 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано напрями українського мовознавства, презентовані вченими кінця XIX – першої половини XX ст. До них перш за все належить описова й історична фонетика – сфера, яка неодноразово ставала об'єктом наукових інтересів дослідників аналізованого періоду. Окрім неї, звертається увага авторів на напрацювання вчених у галузі української діалектології, лексикології (зокрема, термінознавства), морфології, синтаксису, а також унормування української мови загалом та розроблення правописних канонів зокрема. Особлива увага звертається на наукову спадщину Павла Житецького, Агатангела Кримського, Олени Курило, Костянтина Михальчука, Степана Смаль-Стоцького, Івана Огієнка. Завдяки напрацюванням цих учених до нас у неспотвореному вигляді дійшла історія нашої мови, її діалектологія, а також фонетичні, лексикологічні, морфологічні, синтаксичні вчення, правописні ідеї, бачення шляхів унормування української мови тощо.

Ключові слова: українське мовознавство, історія становлення та розвитку, описова фонетика, історична фонетика, українська діалектологія, історична граматика, морфологія, правопис, українська літературна мова, нормалізація мови.

Довбня Людмила, Товкайло Тамара. Украинские лингвистические учения на перекрестке эпох. В статье проанализированы направления украинского языкознания, представленные учеными конца XIX – первой половины XX в. К ним прежде всего относится описательная и историческая фонетика – отрасль, которая неоднократно являлась объектом научных интересов исследователей рассматриваемого периода. Кроме нее, обращается внимание авторов на наработки ученых в области украинской диалектологии, лексикологии (в частности, терминоведения), морфологии, синтаксиса, а также на нормирование украинского языка в целом и разработки орфографических канонов в частности. Особое внимание обращается на научное наследие Павла Житецкого, Агафангела Крымского, Елены Курило, Константина Михальчука, Степана Смаль-Стоцкого, Ивана Огиенко. Благодаря исследованиям этих ученых мы в неискаженном виде получили историю нашего языка, ее диалектологию, а также фонетические, лексикологические, морфологические, синтаксические учения, орфографические идеи, видение путей нормализации украинского языка и т. п.

Ключевые слова: украинское языкознание, история становления и развития, описательная фонетика, историческая фонетика, украинская диалектология, историческая грамматика, морфология, правописание, украинский литературный язык, нормализация языка.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-33-41 УДК 808.2

Features of philologists' editorial skills in publishing and printing activity

Особливості редакторської майстерності філологів у видавничо-поліграфічній діяльності

Dombrovska Yana
Post-Graduate

Домбровська Яна
аспірантка

E-mail: devis519@ukr.net

Pereiaslav-Khmelnytsky Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav, Kyiv Reg., Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл., Україна, 08401

Original manuscript received: March 26, 2020
Revised manuscript accepted March 27, 2020

ABSTRACT. *In the article it is analyzed the formation of future philologists' readiness for editorial and publishing activity, the application of interdisciplinary competences and the formation of professional competence. A modern editor must be able to use full, literary editing and proofreading in the qualified environment of publishers, demanding authors. He / she should know and understand that full, literary editing and proofreading are required for publishing. It is determined that in the conditions of high specificity in publishing sphere there is a need for expanded and progressive competencies of the personality.*

During a competitive editor's training, it is necessary not only to study Ukrainian language, publishing history, stylistics and general editing, editorial analysis and preparation of the publications, but also to gain a thorough knowledge of foreign languages, industry editing, textual studies and translation theory. Initially, the publisher should always remember that the original layout cannot be made by one person. During the systematic editing of texts, a specialist in publishing becomes accustomed to the manuscripts, as well as to a number of obvious and hidden mistakes, laid in it from the beginning, or when making regular corrections. Ideal editorial preparation of a quality publication at all stages of its passage includes the presence of paired control, in particular, symbiosis in the editor's and proofreader's work. So, during full editing, the editor has to read a lot, to be really interested in literature, to be attentive, organized and focused.

During future editors' training, a key role is played by the student's intellectual training, his / her comprehensive development, because the editor

must always be in an excellent intellectual form. His / her main task is to make the text of the article or news message as readable as possible so that it can be accepted from the first line immediately, without re-reading, and to reflect accurately the accents and nature of the events in question.

At the same time, the proofreader should clearly focus on cross-cutting reading, that is to focus on all kinds of language errors. It is proved that initiative, organizational and communicative skills, aesthetic taste and constructive thinking provide a significant part of a future publisher's success.

Keywords: *editor, editing, publishing and printing activity, future philologists' training.*

Актуальність теми дослідження. Стрімкий розвиток сучасного світу став можливим завдяки технологічному прогресу, який розгорнувся у другій половині ХХ ст. Тенденцією нової епохи стало формування інформаційного суспільства, яке стає дедалі більш залежним від масових комунікативних технологій в мережі Інтернет та медіа-бізнесу. Водночас динамічність глобалізованого світу підвищує попит на компетентного й досвідченого фахівця із видавничої справи та редагування. У наслідок чого, поряд з класичними спеціальностями з редагування, нині велика увага приділяється підготовці студентів філологічних спеціальностей та формуванню у них відповідних компетенцій.

Доведено, що значну роль при підготовці фахового редактора відіграють знання логіки, психології сприймання та опрацювання інформації реципієнтом. Водночас ключову роль відграють знання сучасних методів редагування в умовах посткомунікаційного суспільства, інформаційні компетентності та критичне мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (М. Тимошика, А. Судина, О. Кіт, О. Білик, Л. Аксюк) свідчить, що фахівці, досліджуючи редакторсько-видавничу сферу, часто залишають поза увагою процес підготовки саме майбутніх філологів до редакторської та видавничо-поліграфічної діяльності. Також, випускаються з поля зору дослідників особливості формування майбутнього фахівця у середовищі ВНЗ.

Мета дослідження – проаналізувати підготовку компетентності майбутніх філологів до редакторської та видавничо-поліграфічної діяльності.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції світового розвитку потребують застосування міждисциплінарних компетенцій практично в усіх сферах діяльності. Унаслідок цього відбувається поєднання міждисциплінарних зав'язків у закладах вищої освіти. Звичайною практикою стає й поєднання навчальних програм філологів з дисциплінами напряму «Видавнича справа та редагування» 6.030303, що значно розширює можливості молодих філологів на ринку праці. Проте, сучасний конкурентний видавничий ринок вимагає розширених компетентостей особистості. Як наслідок в інтегрованому редакторсько-філологічному компоненті студенти вивчають українську та іноземну мови, історію

видавничої справи, стилістику й загальне редагування, редакторський аналіз та підготовку видань, настільні редакційно-видавничі системи, галузеве редагування, текстознавство, теорію перекладу, соціальні комунікації тощо. Доброю традицією стає випуск (видання) студентами різноманітних збірок та міні-підручників, у процесі якого перевіряються набуті теоретичні знання.

Завершивши навчання за цими напрямами, випускники влаштовуються в редакції, видавництва, поліграфічні підприємства. Привабливими для молодих філологів є такі посади як головний редактор, літературний редактор, художній редактор, науковий редактор, редактор мультимедійних видань, дизайнер-поліграфіст тощо (Паспорт професії).

Матеріал і методи досліджень. Така ситуація є можливою тому, що видавнича справа й поліграфічна діяльність поєднує в собі конкурентоспроможну організаційно-творчу та виробничо-господарську діяльність (Поліграфія…, Судин, 2015). Саме тому найважливішим при підготовці видавців й редакторів стає формування їхньої професійної компетентності – здатності управляти організаційною та творчою роботою колективу, контролювати кожен етап розробки видавничого проєкту, створювати якісний, конкурентоспроможний продукт – друковане чи електронне видання (Запорізький, 2013), нерідко у стислих часових межах (Кіт, 2014). Тому, ініціативність, організаторські й комунікативні здібності, естетичний смак конструктивне мислення – ці якості забезпечують значну частину успіху майбутнього редактора / видавця.

Зміна технології виготовлення друкарського продукту вплинула й на перерозподіл обов'язків, які віддавна склалися між видавництвами та друкарнями. Процес набору змістової та службової частин майбутнього видання, його верстки, виготовлення художнього оформлення й кольороподіл у відповідному форматі та за іншими художньо-технічними параметрами перейшов від поліграфістів до видавців. Додрукарський етап став не придатний для набору в друкарні машинописний видавничий оригінал, як це було раніше, а виведений на плівки, або записаний на електронному носії у видавництві оригінал-макет майбутнього видання. З постійною «пропискою» настільних видавничих систем на робочих столах редакторів поліграфісти стали займатися тепер лише тим, що вони й повинні робити, – друкувати, відтворювати підготовлені видавцями оригінал-макети (Тимошик).

Протягом століть сенс редакторської професії полягав у вдосконаленні тексту, намаганні зробити його доступнішим, зрозумілішим, лаконічнішим, вірогіднішим для сприйняття читачем. Нині ж можна як завгодно перекроювати штатний розклад власного видавництва чи видавничого підрозділу: коректорів об'єднати з редакторами, а останніх називати операторами чи адміністраторами комп'ютерного складання чи верстки. Однак від цього не зміниться сутність, змістове наповнення функціональних обов'язків представників цих професій. На початковому етапі видавцю необхідно назавжди запам'ятати вироблену практикою

аксіому: для того, щоб підготувати до друку і видати високої якості видання, відповідальні й складні процеси редагування, звірки, зчитування та вичитування на різних етапах перетворення авторського оригіналу у видавничий оригінал-макет не може виконувати одна людина, її око звикає до тексту за другим чи третім разом, звикає й до ряду явних чи прихованих помилок, закладених у ньому від початку, або при внесенні черговими виправленнями. Ідеальний варіант редакторської підготовки якісного видання на всіх етапах його проходження наявність парного контролю: «редактор-коректор-редактор» або «редактор-молодший редактор-редактор» (Тимошик).

Розглянемо варіанти редагування: повне, літературне та коректура, які є обов'язковими для видавничої справи.

При повному редагуванні редактор повинен багато читати, по-справжньому цікавитися літературою, бути уважним, організованим та зосередженим. Сучасний редактор повинен не лише банально працювати, наприклад, з орфографією, а й іноді допомагати «творити» у правильному напрямку, націлювати автора до роздумів, використовуючи знаки запитання на берегах і вписуючи кращі варіанти виправлень. Адже автори не завжди згідні з внесеними правками (у питаннях термінології), але переважно до виправлень прислуховуються (Кіт, 2014).

Фаховість і грамотність редактора передбачає й уміння правильно акцентувати увагу на хибах автора, не нівелюючи його роботи. При цьому, авторський текст важливо позбавити надмірного суб'єктивізму редактора, оскільки робота останнього – лише покращувати поданий текст, а не переписувати його під себе. Відтак повноцінний редактор – не править «помилки», він оптимізує текст, робить його відповідним до вимог потенційного покупця, тобто допомагає автору «сподобатися читачеві», а видавцеві продати друкований товар (Судин, 2016).

У друкованій продукції можна часто помітити наявність граматичних й синтаксичних помилок у тексті, які негативно впливають на імідж автора й видавця. Звісно, якщо компетентний редактор добре знає мову, то він виправить побачені помилки. Проте, якщо, наприклад, автор помилився в даті, назві, кількості нулів у цифрі, порівнянні даних із таблиці, цитаті – це набагато важливіше, ніж коли допустив обдруківку, яка не впливає ні на точність наведеного факту, ні на розуміння тексту. Тому робота такого рівня потребує відповідної освіти та знань, розумової гнучкості, поєднаних з інтелігентною толерантністю. Важлива також і ерудиція в різних галузях знань. Або ж скрупульозність і причіпливість до будь-якої неузгодженості чи неврівноваженості в тексті за будь-якими його ознаками (Судин, 2016).

Найактуальнішою сферою для студентів-філологів є літературне редагування. Воно найбільше стосується стилю і, звичайно, мовних огріхів, чи невідповідностей. Тут від редактора вимагається оцінка й узгодження відповідностей стилю у творі «самому собі», тобто приведення до єдиного цілого стилістичної витриманості тексту, контекстуальної (якщо, в текст

залучаються при потребі інші стилі, які там потрібні), а також і щодо цільового призначення, перевірка на мовну «правильність» (усунення русизмів, наприклад, якщо про український текст, урізноманітнення синонімами). Також, як і в повному редагуванні – вишукування і правка усіх видів мовних помилок. Зайвим буде перевірка фактів або поради змін у композиції, логіці, методиці викладу тощо.

Один із видів редагування – коректура – найчастіше використовується як «ерзац» редагування – наскрізне читання, тобто зосередження тільки, виняткова на всіх видах мовних помилок.

З цих трьох видів найчастіше застосовуваних у видавничій справі виробничих процесів нині в некваліфікованому середовищі видавців, чи невимогливих авторів переважно використовується суміш – у бік переваги навіть не літературного редагування, а мало не коректури (Судин, 2016).

Використання лише одного з названих видів редагування може негативно позначитися на друкованій продукції. Разом з тим, якщо редактор працює швидко (акордна оплата), то можна сумніватися в якісних показниках тієї роботи, а якщо повільно (погодинна оплата), можна засумніватися у доцільності витрат коштів (Судин, 2016).

Водночас, якщо видавець чи автор хоче, щоб редактор дивився уважно «на все», то повинен врахувати, що редактору доведеться, наприклад, спочатку перечитати нашвидку текст одразу ввесь від початку до кінця, а далі затримуватися кожного разу, коли йому щось буде незрозуміле, перевіряти себе й автора, гортаючи сторінки довідкових джерел, чи пошук в інтернеті, вишукуючи пояснення тих чи інших термінів; гортати туди й назад сторінки рукопису, перевіряючи, не виявився повтор уже читаного вище тексту, вчитуватися у відповідне місце оригіналу (якщо це переклад), перечитування з перевіркою себе, чи не зіпсовано попередній авторський варіант при правці, можливо варто пошукати синонім, чи ж, звіряючи цифри в таблицях, підписах до таблиць і рисунків, намагатися зрозуміти логіку доказів і висновків. А потім шукати замінників для кращого передання того, що хотів автор задля легкого й однозначного сприйняття читачем. І це тільки нашвидкуруч перелічені етапи, які інколи доводиться проходити реактору. Одна сторінка йде швидко, а інша може забрати й півгодини. Час може забрати також і писання нотаток для автора, щоб, коли прийде момент узгодження змін, зуміти пояснити, чому виникла проблема, яка вимагає тих змін, або ж пропозицій щодо змін. Також, неточні історичні дати, вжиті в художньому тексті, можуть у непідготовленого читача сформувати хибні знання (особливо у дітей) (Судин, 2016).

Авторам, які хочуть знайти собі компетентних редакторів, необхідно спочатку перевірити потенційного редактора надіславши йому кілька вибраних сторінок із рукопису. Якщо він справжній фахівець, то дасть пораду, а не перелаштовуватиме текст під себе; критикуватиме конструктивно, пропонуючи шляхи розв'язання проблеми; даватиме пояснення до своїх виправлень у вигляді розгорнутих коментарів; буде уважним і не внесе вам нові помилки; пунктуальним; ввічливим допитливим (Чи компетентний, 2012).

Усе це вимагає творчого підходу до редагування, адже десь 30-40% виправлень будуть «суб'єктивні» Хоча, в середньому кращим є той редактор, який вносить максимум «об'єктивних» виправлень і мінімум – «суб'єктивних». Велике значення має й те, з яким форматом тексту працює редактор – надрукованим чи електронним (Судин, 2015). В Україні й до цього часу переважає паперовий варіант для редактора, хоча закордоном – навпаки.

Редактор неодмінно мусить бути в гарній інтелектуальній формі, його завдання – зробити текст статті чи новинного повідомлення максимально читабельним, щоб він сприймався одразу, з першого разу, без повторного прочитання. Тому хороший редактор організує текст так, щоб він максимально коректно відображав акценти та характер подій, про які йдеться, а дуже хороший редактор ще й допоможе автору матеріалу зрозуміти допущені ним помилки та не припускатися їх у майбутньому (Редагування, 2012).

Критика – це невіддільний аспект редакторської діяльності, і потреба критикувати є не просто частою, а постійною. Саме редактор є відповідальним за кінцевий варіант статті, репортажу, новини, тому на нього і покладається обов'язок критикувати й критично аналізувати все, що потрапляє йому на очі. Говорячи про нестачу редакторського втручання, слід зауважити, що через обмежені бюджетні можливості деякі видання не набирають потрібний для оптимальної роботи штат редакторів, розподіляючи всю масу роботи між тими кількома редакторами, які є, що негативно впливає на працездатності.

Можна зауважити, що сучасний студент повинен розуміти, що всі предмети, які викладаються, неодмінно знадобляться під час практичної діяльності. Загалом навчання побудоване так, що після закінчення ви є спеціалістом широкого профілю. А нині, коли у нас часом одна людина в редакції робить усе, – це дуже актуально, особливо в умовах кризи. Тож слід намагатися поєднувати навчання і роботу (Білик).

Результати та їх обговорення. Завдання викладачів вищих навчальних закладів та керівників редакцій полягає у тому, щоб навчити майбутніх редакторів любити те, чим вони щодня займаються, а редактор повинен думати, як зробити текст таким, щоб задовольнити читача.

Висновки та перспективи. Сучасний редактор має досконало знати знакові системи, зокрема, українську та іноземну мову, методи видавничої діяльності. Уміти враховувати час, місце, ситуацію, банки інформації, методи інформаційного впливу й захисту від нього. Бути добре обізнаним зі специфікою ЗМІ (види літератури, жанри, специфічні норми). Досконало знати видавничу нормативну базу: українські і міжнародні закони, стандарти, конкретні норми. Вкрай важливу роль відіграє знання логіки, психології сприймання та опрацювання інформації реципієнтом. Досконало знати методи редагування, володіти видавничим інструментарієм (в наш час – це комп'ютери, видавничі системи). Без сумніву, редактор повинен знати методи творчості (на жаль, методів творчості редакторів майже не вчать).

Література

1. Білик О. Професія – Редактор. Url: http://redactor.in.ua/ru/actual/404.Profes%D1%96ya_%E2%80%94_REDAKTOR.
2. Запорізький національний університет. Видавнича справа та редагування. 2013. Url: https://old.znu.edu.ua/ukr/university/departments/journalistics/1624/vyd-red.
3. Кіт О., Коновал Х., Хмельова К., Коротка суть редакторської професії очима студента і фахівця. 2014. Url: http://knyhobachennia.net/?category=2&article=1646.
4. Паспорт професії «Редактор мультимедійних видань засобів масової інформації (ЗМІ)». / опис професії: редактор мультимедійних ЗМІ. Url: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/redaktor_multimediynih_vidan.pdf.
5. Поліграфія та видавнича справа на сучасному етапі. 2019. Url: http://www.nbuv.gov.ua/node/207.
6. Редагування як фах у журналістиці. 2012. Url: http://knyhobachennia.net/?category=11&article=884.
7. Судин А. Зіновій Партико: «...У суб'єктивізмі частково й проявляється творча сутність редагування». 2015. Url: http://knyhobachennia.net/index.php?article=1971.
8. Судин А. Конкуренція у видавничій справі – міф чи реальність? 2015. Url: http://knyhobachennia.net/index.php?article=2290.
9. Судин А. Скільки коштує сторінка редагування? 2016. Url: http://knyhobachennia.net/index.php?article=2700.
10. Тимошик М. С. Редакторська підготовка текстів за допомогою комп'ютерних програм. Електронна бібліотека Інституту журналістики. Url: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1426.
11. Чи компетентний ваш редактор? Перекл. Аксюк Л. 2015. Url: http://knyhobachennia.net/?category=11.

References

(Транслітерація)

1. Bilyk O. Profesiia – Redaktor. Url: http://redactor.in.ua/ru/actual/404.Profes%D1%96ya_%E2%80%94_REDAKTOR [in Ukrainian].
2. Zaporizkyi natsionalnyi universytet. Vydavnycha sprava ta redahuvannia. (2013). Url: https://old.znu.edu.ua/ukr/university/departments/journalistics/1624/vyd-red [in Ukrainian].
3. Kit O., Konoval Kh., Khmelova K., (2014). Korotka sut redaktorskoi profesii ochyma studenta i fakhivtsia. Url: http://knyhobachennia.net/?category=2&article=1646 [in Ukrainian].
4. Pasport profesii «Redaktor multymediinykh vydan zasobiv masovoi informatsii (ZMI)». / opys profesii: redaktor multymediinykh ZMI. Url: http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/redaktor_multimediynih_vidan.pdf [in Ukrainian].
5. Polihrafiia ta vydavnycha sprava na suchasnomu etapi. (2019). Url: http://www.nbuv.gov.ua/node/207 [in Ukrainian].

6. Redahuvannia yak fakh u zhurnalistytsi. (2012). Url: http://knyhobachennia.net/?category=11&article=884 [in Ukrainian].
7. Sudyn A. (2015). Zinovii Partyko: «...U sub'iektyvizmi chastkovo y proiavliaietsia tvorcha sutnist redahuvannia». Url: http://knyhobachennia.net/index.php?article=1971 [in Ukrainian].
8. Sudyn A. (2015). Konkurentsiia u vydavnychii spravi – mif chy realnist? Url: http://knyhobachennia.net/index.php?article=2290 [in Ukrainian].
9. Sudyn A. (2016). Skilky koshtuie storinka redahuvannia? Url: http://knyhobachennia.net/index.php?article=2700 [in Ukrainian].
10. Tymoshyk M. S. Redaktorska pidhotovka tekstiv za dopomohoiu komp'iuternykh prohram. Elektronna biblioteka Instytutu zhurnalistyky. Url: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1426 [in Ukrainian].
11. Chy kompetentnyi vash redaktor?. (2015). Perekl. Aksiuk L. Url: http://knyhobachennia.net/?category=11 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ. У статті аналізується формування готовності майбутніх філологів до редакторської та видавничо-поліграфічної діяльності, застосування міждисциплінарних компетенцій та формування професійної компетентності. Сучасний редактор повинен в кваліфікованому середовищі видавців, вимогливих авторів вміти використовувати повне, літературне редагування, коректуру. Знати й розуміти, що повне, літературне редагування та коректура є обов'язковими для видавничої справи.

Визначено, що в умовах високої конкретності у сфері видавництва виникає потреба у розширених і прогресивних компетентостях особистості. При підготовці конкурентоспроможного редактора необхідно не лише вивчати українську мову, історію видавничої справи, стилістику й загальне редагування, редакторський аналіз та підготовку видань, а й отримувати ґрунтовні знання іноземних мов, галузевого редагування, текстознавства та теорію перекладу.

З'ясовано, що під час системного редагування текстів редактор звикає до рукописів, а також до низки явних і прихованих помилок, закладених у ньому від початку, або при внесенні черговими виправленнями. Ідеальний варіант редакторської підготовки якісного видання на всіх етапах його проходження наявність парного контролю, зокрема, симбіоз у роботі редактора і коректора. При підготовці майбутніх редакторів ключову роль відіграє інтелектуальна підготовка студента, його всебічний розвиток, адже редактор неодмінно повинен бути у відмінній інтелектуальній формі. Основне його завдання – зробити текст статті чи новинного повідомлення максимально читабельним, щоб він сприймався з першого рядка, без повторного прочитання і максимально коректно відображав акценти та характер подій, про які йде мова.

Доведено, що ініціативність, організаторські й комунікативні здібності, естетичний смак і конструктивне мислення забезпечують значну частину успіху майбутнього видавця.

Ключові слова: редактор, редагування, видавничо-поліграфічна діяльність, підготовка майбутніх філологів.

Домбровская Яна. Особенности редакторского мастерства филологов в издательско-полиграфической деятельности. В статье анализируется формирование готовности будущих филологов к редакторской и видавнично-полиграфической деятельности, применение междисциплинарных компетенций и формирования профессиональной компетентности. Современный редактор должен в квалифицированной среде издателей, требовательных авторов уметь использовать полное, литературное редактирование, корректуру. Знать и понимать, что полное, литературное редактирование и корректура являются обязательными для издательского дела.

Определено, что в условиях высокой конкретности в сфере издательства возникает потребность в расширенных и прогрессивных компетентостях личности. При подготовке конкурентоспособного редактора необходимо не только изучать украинский язык, историю издательского дела, стилистику и общее редактирование, редакторский анализ и подготовку изданий, но и получать глубокие знания иностранных языков, отраслевого редактирования текстоведение и теорию перевода.

Установлено, что во время системного редактирования текстов редактор привыкает к рукописям, а также к ряду явных и скрытых ошибок, заложенных в нем с самого начала, или при внесении очередными поправками. Идеальный вариант редакторской подготовки качественного издания на всех этапах его прохождения наличие парного контроля, в частности, симбиоз в работе редактора и корректора. При подготовке будущих редакторов ключевую роль играет интеллектуальная подготовка студента, его всестороннее развитие, ведь редактор непременно должен быть в отличной интеллектуальной форме. Основная его задача – сделать текст статьи или новостного сообщения максимально читабельным, чтобы он воспринимался с первой строчки, без повторного прочтения и максимально корректно отражал акценты и характер событий, о которых идет речь.

Доказано, что инициативность, организаторские и коммуникативные способности, эстетический вкус и конструктивное мышление обеспечивают значительную часть успеха будущего издателя.

Ключевые слова: редактор, редактирование, издательско-полиграфическая деятельность, подготовка будущих филологов.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-42-48 УДК 81-116:82.09

Structuralism as a field of literary studies

Структуралізм як напрям літературознавчих досліджень

Leonid Kozubenko
Ph. D. in Pedagogy,
Associate Professor

Леонід Козубенко
кандидат педагогічних наук,
доцент

E-mail: leonidkozubenko@gmail.com
orcid: 0000-0002-1548-3362

Pereiaslav-Khmelnytsky
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: March 26, 2020
Revised manuscript accepted March 27, 2020

ABSTRACT. *The article deals with the problem of structuralism as a field of literary studies. Attention is drawn to the fact that the essence of structuralism in the late 50's was expressed by its main theorist Claude Levi-Strauss. He formulated the following basic principles of the structuralist research method.*

These principles defined the categories of structuralist analysis: element, system, relationship, structure, level, hierarchy, position, opposition, model. The sequence of operations of structuralist analysis depended on the following stages: «reading» of the text, its microanalysis, interpretation, decryption, and final modeling. Two methods of analysis were established: «synchronous», with the setting for immanence, and «diachronic», with a focus on historicity. Among the subjects of structuralist analysis, the common ones, usually represented in the so-called binary oppositions, were practically defined: sign – meaning, speech – language, text – context, culture – nature.

Such a juxtaposition of concepts meant the opposite of the artificial natural. The sequence of these binary categories reflects their relationship, in which each subsequent pair includes the previous one.

American linguist R. Jacobson, insisting in a number of works on the transformation of poetics into a section of linguistics, in his studies on «poetry of grammar and poetry of grammar» on the material of various European and some other languages explains the extent to which the analysis of poetic structures can shed light on the functioning of grammatical form and thereby

outline the emergence of a future special scientific discipline that would be of paramount importance for academic literary studies, linguistics, and school teaching.

Russian literary critic Y. Lotman argues that the view of the work of art as a model of reality with characteristic properties that allow to determine the specifics of art. The model in art, because of the great diffusion of distinguishing features, has greater possibilities for unpredictable discoveries than the scientific model. A work of art, in Lotman's view, is at the same time a model of two objects – the reality and personality of the author, who forms the model based on the structure of his consciousness, though the model imposes on it its structure.

The most fruitful in structuralism were attempts at a detailed interpretation of intertextual relations, binaries of different structural levels of literary texts, plot and composition.

***Key words**: structuralism, literary studies, research, analysis, system, binary, element, model.*

Актуальність теми дослідження. В середині 50-х років на авансцену західноєвропейського літературознавства висунувся структуралізм. Його поява пояснювалася перш за все зменшенням популярності психоаналітичних та інтуїтивістських концепцій літератури і мистецтва.

Постановка проблеми. В цей час лінгвістика помилково оголошується наукою, що породила структуральний метод. Але, варто зазначити, що ще у XVIII столітті Рене Декарт обґрунтував необхідність при вивченні певних явищ «*поділяти їх на стільки складових частин, на скільки це є можливим і потрібним для якнайкращого їх подолання*» (Декарт, 2015: 167). Математизувати мислення прагнув і Г. Ляйбніц, який намагався знайти єдину систему, яка базувалася б на однозначних поняттях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундатор структурної лінгвістики швейцарський вчений Фердинан де Сосюр одним із перших став розглядати мовознавство як одну із складових частин більш широкої науки про знакові системи – семіотики. В працях його послідовників, датських лінгвістів Л. Єльсмлева, Е. Бейсенса природна мова була описана як знакова система, були розроблені типологія мов, система структурних категорій і відповідна термінологія.

Важливим етапом в розвитку структуралізму в літературознавстві була діяльність російської формальної школи – Товариства по вивченню поетичної мови (ОПОЯЗ), яке функціонувало в 10 – 20-ті роки, і Празького лінгвістичного гуртка. Вже тут, по суті, визначились два різні напрями подальшої еволюції літературознавчого структуралізму, які умовно можна визначити як формальний і функціональний. В першому випадку дослідження структурних одиниць художнього твору: композиції, віршування, лексики і синтаксису – відбувалось у відриві від змісту. В працях функціонального структуралізму (Ю. Тинянова, Г. Гуковського, В. Проппа) вивчення структурних елементів було невіддільним від змісту,

структура художньої форми розглядалась у тісному контакті зі структурою ідеї.

Мета статті – дослідити проблему структуралізму як напряму літературознавчих досліджень, яка знайшла відображення у працях найбільш значних учених, що репрезентують цей напрям.

Матеріал і методи досліджень. Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз та узагальнення літературознавчих джерел), *емпіричні* (спостереження, порівняння).

Результати та їх обговорення. Сутність структуралізму в кінці 50-х років виразив головний його теоретик Клод Леві-Стросс. Він сформулював наступні основні принципи структуралістського дослідницького методу:

1) виявлення та аналіз розрізнених фактів і складання їх повного переліку;

2) встановлення взаємних зв'язків між фактами, їх групування і виявлення внутрішніх відношень;

3) побудова системи із наявних елементів, створення цілісного об'єкту дослідження (моделі).

Цими принципами визначались категорії структуралістського аналізу: елемент, система, відношення, структура, рівень, ієрархічність, положення, опозиція, модель. Послідовність операцій структуралістського аналізу залежала від наступних етапів: «читання» тексту, його мікроаналізу, інтерпретації, розшифрування і кінцевого моделювання. Встановились два способи аналізу: «синхронний», з установкою на іманентність, і «діахронний», з орієнтацією на історичність. У числі предметів структуралістського аналізу практично визначались загальні, зазвичай представлені у так званих бінарних опозиціях: знак – значення, мовлення – мова, текст – контекст, культура – природа.

Таке протиставлення понять означало протилежність штучного природному. Послідовність цих бінарних категорій відображає їх відношення, при яких кожна наступна пара включає в себе попередню.

Комунікативний процес у структуралістському аналізі розглядався в наступних елементах: 1) хто повідомляє (відправник); 2) що повідомляють (аналіз змісту); 3) по якому каналу йде повідомлення; 4) одержувач (аудиторія); 5) ефект повідомлення; 6) з якою метою здійснено повідомлення. Теорія бінарних опозицій, на думку прихильників функціонального структуралізму, пов'язана з психологією сприйняття, а не з самим об'єктом (Ревзин, 1971: 334).

Прикладом подібного аналізу лінгвістичного характеру може служити розбір вірша Шарля Бодлера «Кішки», який здійснив К. Леві-Стросс і американський лінгвіст, колишній учасник ОПОЯЗу та Празького лінгвістичного гуртка Р. Якобсон. У якості первинних елементів структури досліджені римування, строфіка і поетичний синтаксис. Підкреслюється, що сонет Бодлера містить три речення з арифметичною прогресією дієслів у головних реченнях. У визначенні опозицій помічено протиставлення

тричленного синтаксичного поділу сонета його двочленному римуванню, яке, у свою чергу, протиставляє два чотиривірші двом тривіршам. Якобсон бачить також в основі композиції симетрію і асиметрію. В результаті аналізу елементів і їх співвідношень дослідниками побудована модель сонета, в якій визначені наступні структурні плани: зовнішній і внутрішній, емпіричний і міфологічний, реальний, ірреальний і сюрреалістичний.

Кішки у Бодлера можна трактувати як одвічну фантазію поета про жінок. Смисл сонета полягає в тому, що його автор вивільняється від «пут» жіночої любові, щоб розчинитися у Всесвіті, де знаходять примирення наука й похітливість. Чоловік-коханець прив'язаний до жінки, вчений – до всесвіту (Якобсон, 1985: 231).

Наполягаючи в ряді праць на перетворенні поетики в розділ лінгвістики, Р. Якобсон у своїх дослідженнях з «поезії граматики і граматики поезії» на матеріалі різних європейських і деяких інших мов пояснює, в якій мірі аналіз поетичних структур може пролити світло на функціонування граматичних форм і цим намітити зародження майбутньої особливої наукової дисципліни, яка мала б першорядне значення для академічного літературознавства, мовознавства і шкільного викладання (Структурализм: «за» и «против», 1975: 23).

Іншим прикладом формалістичного структуралістського аналізу може служити дослідження Р. Барта «Про Расіна», в якому автор в якості структурних елементів розглядає персонажі трагедій французького драматурга. Він установлює структурний зв'язок персонажів на основі абстрактного розуміння влади і залежності. Вся трагедія, за Р. Бартом, тримається на найпростішій формулі: «*Для двох місця немає: А хоче підпорядкувати собі свободу Б; інакше говорячи, він стає жертвою нерозв'язного парадокса: підпорядковуючи, він знищує, завдає удару самому собі*» (Barthes, 1991: 36).

Крім семіотики як важливої дисципліни «комунікативного циклу» структуралізм використовує і науковий апарат сучасної теорії інформації, яка спирається на статистику, математику та кібернетику. Робляться спроби в розробці методів аналізу художнього твору з точки зору його інформативності.

Розглянуті явища французького літературознавчого структуралізму являють найбільш характерне вираження його формалістичного напряму.

Спробою відійти від формалістичного структуралізму і наблизитися до функціонального структуралізму, історично й соціально аргументованому, стала історична «критика визначення» Люсьєна Гольдмана, представника соціологічного напряму в структуралізмі.

Л. Гольдман намагається виправити помилки формалістичного й неісторичного структуралізму, роблячи акцент на взаємодії і взаємовизначенні структури й функції, підкреслюючи мінливість структур. Основні принципи генетичного структуралізму викладені Л. Гольдманом у праці «Структурно-генетичний метод в історії літератури». Ним висунуто положення про «рівновагу», «однотипне співвідношення» між людиною та оточуючим її світом.

Літературознавство в європейських країнах і США намагалося використати потенційні можливості структуралістського аналізу на історичній основі. Це відчувається у працях Р. Веймана, Ю. Лотмана, В. Проппа, Б. Успенського та деяких інших літературознавців.

Так, німецький науковець Роберт Вейман висуває наступні принципи літературознавчого структуралізму:

1. Художня структура розуміється як специфічно упредметнена функція, яка є відмінною від природної мови, що виключає ставлення до структурного елемента як до іманентного й чисто формального і визначає необхідність розглядати його у функціональних відношеннях із змістом твору, суспільною свідомістю і буттям.

2. Структурний порядок твору не повинен обмежуватися лише соціологічним аналізом «значення» та «іманентної форми», а повинен здійснюватися діалектичним методом, на основі взаємодії всіх елементів в їх відношенні до твору в цілому і з урахуванням історичного та типологічного в поетиці.

3. Поняття «знак» розглядається як «власне» художній знак, як засіб естетичної комунікації, що виражає зміст художнього твору; художній знак допускає багато інтерпретацій, які враховують його історичну та соціальну функції (Вейман, 1975: 235).

Російський літературознавець Ю. Лотман доводить правомірність погляду на твір мистецтва як на модель дійсності з характерними властивостями, які дозволяють визначити специфіку мистецтва. Модель в мистецтві в силу великої дифузії відмінних ознак таїть більш широкі можливості непередбачуваних відкриттів, чим наукова модель. Художній твір, в уявленні Ю. Лотмана, є одночасно моделлю двох об'єктів – дійсності та особистості автора, який формує модель виходячи із структури своєї свідомості, хоча й модель нав'язує йому свою структуру.

Ю. Лотман підкреслює важливість проблеми знака в мистецтві для вирішення питання «художній твір і читач» (Лотман, 1964: 31).

Прихильники функціонального структуралізму намагаються в своїх дослідженнях виявити функціональні елементи художнього тексту і типології композиційної форми.

Висновки. Таким чином**,** найпліднішими в структуралізмі стали спроби детальної інтерпретації внутрішньотекстових відношень, бінарності різних структурних рівнів літературних текстів, сюжету й композиції.

Крім семіотики як важливої дисципліни «комунікативного циклу» структуралізм використовує і науковий апарат сучасної теорії інформації, яка спирається на статистику, математику та кібернетику. Робляться спроби в розробці методів аналізу художнього твору з точки зору його інформативності.

Література

1. Вейман Роберт. История литературы и мифология. Москва: Прогресс, 1975. 344 с.
2. Декарт Рене. Сочинения. Москва: Наука, 2015. 654 с.

3. Лотман Ю. Лекции по структурной поэтике. Тарту: ТГУ, 1964. 195 с.
4. Ревзин И. О субъективной позиции исследователя в семиотике. *Ученые записки Тартуского университета. Тарту, 1971. Вып. 266. С. 334.*
5. Структурализм: «за» и «против». Москва : Прогресс, 1975. 502 с.
6. Якобсон Роман. Избранные работы. Москва : Прогресс, 1985. 455 с.
7. Barthes R. Essais critiques. Paris: Seuil, 1991. 288 p.

References

1. Veyman Robert. Istoriya literatury i mifologiya. Moskva : Progress, 1975. 344 s [in Russian].
2. Dekart Rene. Sochineniya. Moskva: Nauka, 2015. 654 s [in Russian].
3. Lotman Yu.M. Lektsii po strukturnoy poetike. Tartu: TGU, 1964. 195 s [in Russian].
4. Revzin I.I. O sub''ektivnoy pozitsii issledovatelya v semiotike. *Uchenye zapiski Tartuskogo universiteta*. Tartu, 1971. Vyp. 266. S. 334 [in Russian].
5. Strukturalizm: «za» i «protiv». Moskva : Progress, 1975. 502 s [in Russian].
6. Barthes R. Sur Racine. Paris: Seuil,1963. 166 p [in French].

АНОТАЦІЯ. У статті розглядається проблема структуралізму як напряму літературознавчих досліджень. Звертається увага на основні принципи структуралістського дослідницького методу.

Цими принципами визначаються категорії структуралістського аналізу: елемент, система, відношення, структура, рівень, ієрархічність, положення, опозиція, модель. Послідовність операцій структуралістського аналізу залежала від наступних етапів: «читання» тексту, його мікроаналізу, інтерпретації, розшифрування і кінцевого моделювання. Встановлюються два способи аналізу: «синхронний», з установкою на іманентність, і «діахронний», з орієнтацією на історичність. У числі предметів структуралістського аналізу практично окреслюються загальні, зазвичай представлені у так званих бінарних опозиціях: знак – значення, мовлення – мова, текст – контекст, культура – природа.

Ключові слова: структуралізм, літературознавство, дослідження, аналіз, система, бінарність, елемент, модель.

Козубенко Леонид. Структурализм как направление литературоведческих исследований. В статье рассматривается проблема структурализма как направления литературоведческих исследований. Обращается внимание на основные принципы структуралистского исследовательского метода.

Этими принципами определяются категории структуралистского анализа: элемент, система, отношение, структура, уровень, иерархичность, положения, оппозиция, модель. Последовательность операций структуралистского анализа зависела от следующих этапов: «чтение» текста, его микроанализа, интерпретации, расшифровки и конечного моделирования. Устанавливаются два способа анализа: «синхронный», с установкой на имманентность, и «диахронный», с ориентацией на

историчность. В числе предметов структуралистского анализа практически определяются общие, обычно представлены в так называемых бинарных оппозициях: знак – значение, речь – язык, текст – контекст, культура – природа.

Ключевые слова: структурализм, литературоведение, исследования, анализ, система, бинарность, элемент, модель.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-49-59 УДК: 373.5:811.111:004.5

Mobile technologies in use to develop lexical competence of English language learners

Застосування мобільних технологій з метою розвитку іншомовної лексичної компетентності учнів при вивченні англійської мови

Alla Krasulia
PhD in Pedagogy (Education Sciences), Senior Lecturer

Алла Красуля
кандидат педагогічних наук, старший викладач

E-mail: a.krasulia@gf.sumdu.edu.ua
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2048-1879

Sumy State University
2, Rymsky-Korsakov St,
Sumy, 40000, Ukraine

Сумський державний університет
вул. Римського-Корсакова, 2,
м. Суми, Україна, 40000

Anzhelika Shumylo
BA Student

Анжеліка Шумило
студентка IV курсу

E-mail: angelica99shumilo@gmail.com

Sumy State University
2, Rymsky-Korsakov St,
Sumy, 40000, Ukraine

Сумський державний університет
вул. Римського-Корсакова, 2,
м. Суми, Україна, 40000

Original manuscript received: April 10, 2020
Revised manuscript accepted: April 11, 2020

ABSTRACT. *Learning a foreign language is certainly a complex and time-consuming process. Learners need to acquire a number of foreign-language competences that will help participants of the communication process use the language fluently in real context. Thus, the article examines the process of forming and developing English lexical competence of students by means of mobile applications. The concept of foreign-language lexical competence is complex in its nature, because it contains both linguistic and non-linguistic (psychological, sociological, cultural) features. Upon the analysis of an array of the resources, it is apparent that effective language learning and acquisition is possible via a structured presentation of learning materials and a systematic teaching approach. The article also outlines the impact and role of modern technology in the learning process, mobile applications, in particular. The idea of integrating innovative mobile technologies into language learning involves improving the educational process on the whole, as well as training a competitive individual who is able to achieve goals, think critically, solve problems, and be*

a good communicator and collaborator. The emergence of game-based learning platform and mobile applications opens up many opportunities, as well as challenges, for teachers. Mobile phones and other smart gadgets are ideally suited to the development of Mobile-Assisted Language Learning (MALL). MALL is a language learning approach in which the use of smartphones and other mobile technologies is percieved by a modern learner as an advantage that helps to make the process more interactive and effective. The combination of available apps gives teachers numerous opportunities to introduce students to the English language learning tools that can help them develop their intrinsic motivation and improve their language skills. In the course of the research, two English language learning applications were analyzed alongside with two on-line educational platforms. The paper outlines the main peculiarities of these applications, and proves their effectiveness in EFL acquisition.

Key words: *foreign language competence, foreign languages, innovative technologies, mobile learning, mobile applications.*

Постановка проблеми. У сучасному світі розвиток мобільних технологій тісно пов'язаний з перспективами в освітньому процесі, особливо якщо це стосується сфери вивчення іноземних мов. Внаслідок швидкого вдосконалення технологій виникла концепція «мобільного навчання», яке наразі стає дедалі популярнішим, зокрема, в умовах глобалізації та інтернаціоналізації освіти. Отже, вчителі іноземних мов мають постійно переглядати педагогічні методи, форми та підходи до навчання. Вивчення англійської мови за допомогою мобільних пристроїв (*англ. Mobile-Assisted Language Learning (MALL)*) є підвидом мобільного навчання, що вже не перше десятиліття привертає до себе увагу дослідників, адже є перспективним методом вивчення мови в будь-якому місці та в будь-який час. Технологія вивчення англійської мови за допомогою мобільних пристроїв – це форма організації автономного та персоналізованого учбового процесу, при якому основною або домінуючою технологією є саме мобільні пристрої зв'язку, за допомогою яких учні можуть розвивати та вдосконалювати мовні та мовленнєві навички (за рахунок синхронної та асинхронної комунікації), формувати соціокультурні та міжкультурні компетентності з метою використання іноземної мови як методу спілкування в соціально-побутовій та професійній сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У низці наукових розвідок знаходимо підтвердження того, що спостерігається тенденція до поглибленого аналізу багатогранної сутності поняття «іншомовна компетентність», а також застосування мобільних технологій у процесі її формування. Зокрема, до когорти науковців, які досліджують це питання належать С.Ю. Ніколаєва, Ю.П. Федоренко, П. Нейшн та ін. Вивченню структури та етапів формування іншомовної лексичної компетентності присвятили свої праці С.В. Смоліна та О.Б. Бігич. Роль сучасних технологій у навчанні досліджувала О.М. Альошина.

Метою статті є вивчення ефективних методів і засобів формування та розвитку іншомовної лексичної компетентності із застосуванням мобільних додатків та освітніх платформ для організації навчання.

Виклад основного матеріалу. Очевидним є той факт, що поняття «іншомовна лексична компетентність» має комплексний характер, оскільки містить в собі як лінгвістичні, так і психологічні та соціокультурні ознаки. Доцільно розглядати іншомовну лексичну компетентність як сукупність трьох типів знання, а саме: 1) *форми* (усна, письмова, частини слів); 2) *значення* (пряме і переносне); 3) *використання слів* (граматична функція, сполучення слів, обмеження щодо вживання тощо) (Nation, 2001, 33).

С.Ю. Ніколаєва описує поняття «іншомовної лексичної компетентності» як компонент лінгвістичної компетентності (Ніколаєва, 2008, 15). На думку дослідниці, це здатність людини чітко оформлювати свої думки, вміння висловлювати їх і розуміти мовлення інших, яке формується на теоретичних відомостях про систему певної мови та лексичній обізнаності.

Ю.П. Федоренко визначає підґрунтям іншомовної лексичної компетентності два складники (Федоренко, 2004, 84): *мовний* (наявність граматичних, фонетичних, графічних та орфографічних навичок) та *мовленнєвий* (здатність застосовувати набуті граматичні, фонетичні, графічні та орфографічні навички на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретних мовленнєвих умов).

Таким чином, ми пропонуємо власне узагальнене визначення поняття «іншомовна лексична компетентність» – здатність людини лаконічно оформлювати свої висловлювання, виражати думки, ідеї, розуміти мовлення інших, яка базується на комплексній і динамічній взаємодії відповідних знань, навичок, умінь та лексичній обізнаності.

Окрім цього, іншомовну лексичну компетентність доцільніше розглядати як сукупне явище, як складову частину комунікативної, так і лінгвістичної компетентності. Адже ефективне оволодіння нею залежить від низки чинників, які передбачають не лише вміле використання засвоєного вокабуляру у процесі комунікації, але й знання граматичних, фонетичних, орфографічних особливостей вживання лексичної одиниці на письмі чи в усному мовленні.

Розглянемо компоненти лексичної компетентності детальніше, і, таким чином, дослідимо її структуру. Існує три основні складники, а саме: лексична навичка, лексичні знання і лексична усвідомленість.

Лексична навичка – це автоматизована навичка розуміння і вживання іншомовної лексики на інтуїтивному рівні, яка забезпечує вдале лексичне оформлення власного мовлення і адекватне сприйняття лексичного оформлення мовлення інших (Смоліна, 2010, 1).

Лексичні знання – це відтворення у свідомості людини результату пізнання лексичної системи іноземної мови як цілісного явища і власне правил її застосування на практиці (Смоліна, 2010, 2).

Лексична усвідомленість представляє собою компонент цілісної лінгвістичної усвідомленості, або свідомо-рефлексивного підходу до явищ мови і мовлення, а також до індивідуального оволодіння іншомовною комунікативною компетентності (Смоліна, 2010, 2).

Формування лексичної компетентності відбувається в три етапи (Бігич, 2013, 223): 1) *етап ознайомлення* з новими словами, на якому відбувається формування теоретичних засад про лексичну систему іноземної мови, правила користування нею, семантизація лексичних одиниць, а також демонстрування особливостей їх застосування в реальному контексті; 2) *етап автоматизації* нових лексичних одиниць (власне формування навичок), який відбувається на рівні: а) словоформи, словосполучення, фрази/речення; б) понадфрази (діалогічної або монологічної єдності) та мінітексту; 3) *етап застосування*, на якому відбувається формування вміння розв'язувати комунікативні завдання, спираючись на вивчені лексичні одиниці, виконання мовленнєвих вправ та контроль рівня засвоєння слів.

У вивченні англійської мови невід'ємним компонентом є збагачення лексичного запасу. Мобільні технології навчання в даному випадку можуть відігравати важливу роль, адже кількість занять у середніх навчальних закладах обмежена, тож може виникнути низка труднощів у практичному застосуванні вивчених слів. Натомість, учні за допомогою мобільних технологій в будь-який час та в будь-якому місці мають змогу користуватися глосаріями, он-лайн словниками, картками зі словами *(англ. Flashcards)* тощо (Красуля, Лоян, 2018). Окрім того, впровадження мобільних технологій для вивчення англійської мови надає можливість учням розвивати навички цифрової грамотності, оскільки навчання іноземної мови відбувається із застосуванням інформаційних та медіакомунікаційних технологій (Альошина, 2012, 243–244). Тож, безперечно, вивчення англійської мови за допомогою мобільних пристроїв (MALL) належить до інноваційних технологій в освіті.

Методи та форми роботи можуть бути різноманітними, а саме: створення лексичних колажів і презентацій; навчально-дослідні проєкти із застосуванням лексичних одиниць за певною тематикою; вивчення мови та збільшення словникового запасу в он-лайн просторі (блоги, форуми, соціальні мережі тощо); тестові он-лайн технології тощо. Мобільні додатки та навчальні платформи уможливлюють віртуальні подорожі, наприклад, *Mondly*; участь у міжнародних конкурсах, олімпіадах у форматі відеоконференції через *Zoom* та *Google Meet*; спілкування в текстових та голосових чатах в соціальних мережах; створення лексико-асоціативних інтелект-карт за допомогою *Lucidchart, MindMeister, Canva, GoConqr*; організацію міжнародного колаборативного он-лайн навчання *(англ. Collaborative Online International Learning (COIL))* тощо. Тож, розмаїття безкоштовних платформ і мобільних додатків дає учням можливість розширювати свої мовні знання, розвивати лексичні, самоорганізаційні, творчі, дослідницькі навички, здатність критично мислити, а головне – ставитися до освітніх технологій як до переваги.

Проаналізуємо найбільш ефективні, на наш погляд, ресурси для організації навчального процесу. Наприклад, багатоплатформна система управління проєктами *Trello* допомагає краще організувати освітній процес та є он-лайн дошкою для завдань. Інтерфейс *Trello* представляє собою робочий стіл, на якому розташовані дошки, списки і картки. Універсальність і гнучкість *Trello* роблять її однією з найбільш зручних систем організації навчального процесу. Учні мають постійний доступ до інформації, а вчитель – можливість швидко розмістити завдання: прикріпити документ, посилання на аудіоподкаст чи відеоресурс.

Освітня платформа *Graasp* дозволяє створювати такі навчальні середовища, де учні можуть реалізувати свій дослідно-пошуковий потенціал і навички колаборативної роботи з метою формування лексичних компетентностей як у мовних, так і в мовленнєвих завданнях (Красуля, Кримова, 2018).

З появою такого тренду як гейміфікація освітнього процесу, стає зрозуміло, що навчання може і має бути цікавим. Наприклад, освітньо-ігрова платформа *Kahoot!* дає змогу створювати інтерактивні навчальні ігри та тести, що створює позитивні емоції та сприяє кращому засвоєнню інформації, зокрема лексичного матеріалу.

У зв'язку із динамічним розвитком мобільного навчання *(англ. mobile learning, M-learning)* відкриваються нові можливості та виклики в педагогічній діяльності. Безумовно, такий підхід змінює весь процес навчання, зокрема іноземних мов, оскільки мобільні пристрої не лише змінюють форми викладу матеріалу та доступ до нього, але й сприяють створенню нових форм пізнання та мислення (Horbatiuk L., *et al,* 116). Мобільні телефони та інші «розумні» пристрої ідеально підходять для впровадження технології *MALL*, що допомагає зробити процес навчання інтерактивним і ефективним за принципом «будь-де, будь-коли» (Nation, I.S.P., 62). Принагідно зауважимо, що важливою сферою для дослідження переваг та недоліків мобільних технологій навчання англійської мови є формування рецептивних та продуктивних навичок учнів. Так, для розвитку різних видів мовленнєвої діяльності можуть існувати й різні переваги та недоліки.

«Цифрове покоління» (*англ. digital natives*) піддається інноваційному впливу технологій з самого раннього віку, таким чином, формуючи певні цифрові навички, які дозволять їм вільно користуватися мобільними гаджетами та Інтернет-ресурсами як тільки вони підуть до школи. Проте, вчитель має пам'ятати, що використання мобільних технологій має здійснюватися за принципом цілеспрямованості, доцільності, систематичності, послідовності. доступності, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів тощо.

У ході дослідження було проаналізовано два безкоштовні мобільні додатки для вивчення англійської мови, а саме *Lingualeo* та *Duolingo*. Ці додатки можуть стати у нагоді як тим учням, хто тільки починає вивчати мову, так і тим, хто прагне розширити свій словниковий запас.

Lingualeo – дозволяє створювати індивідуальну програму навчання залежно від рівня знань, інтересів, цілей та віку учня, а також пропонує додаткові матеріали для вивчення шляхом перегляду відео / фільмів, прослуховування музики, читання книг. Наявність запису лекцій *TED Talks* з субтитрами безперечно сприяє формуванню лексичної компетентності. Отже, можна виокремити такі переваги цього додатку, як: ефективне тренування вокабуляру на різну тематику з перекладом слів, словниковими картками, аудіюванням та іншими елементами; вивчення граматики; проходження тесту з адаптацією під різні рівні для визначення рівня володіння мовою; можливість відстежувати власний прогрес; доступне розширення для браузерів для більшої функціональності сервісу; зручний і яскравий інтерфейс. Цей додаток ідеально підходить для комплексного формування і розвитку навичок читання, письма, аудіювання, а також розширення вокабуляру в ігровій формі, отже, розвитку лінгвістичної компетентності.

Duolingo – освітній сервіс, який пропонує користувачам курси з різних іноземних мов. В *Duolingo* можна сформулювати власну мету вивчення мови, пройти тестування для визначення рівня знань, а також обрати режим роботи, який потрібен учневі для формування індивідуальної навчальної траєкторії. Процес навчання на цій платформі поєднує такі форми роботи, як: прослуховування правильної вимови, упорядкування слів, формування фраз / речень, пошук зображень для слів, запис вимови учня та її перевірка. Окрім цього, є можливість вивчення граматики, відстежування свого прогресу, система винагород за успішний результат, що ґрунтується на принципах гейміфікації. Як і в *Lingualeo*, наявність веб-сайту розширює функціонал *Duolingo.* Креативний дизайн, ігрова форма навчання і систематичність виконання завдань – запорука прогресу у формуванні лексичної компетентності із застосуванням мобільних технологій.

Апробація застосування вищезгаданих мобільних додатків відбулася під час педагогічного експерименту в школі №7, м. Лебедин, Сумської області серед учнів 5-А класу (загалом 17 учнів, з них 10 хлопців і 7 дівчат). Протягом трьох тижнів учні мали приділяти принаймні 25–30 хвилин щодня самостійній роботі з кожним із додатків, а саме: *Lingualeo* та *Duolingo*. Оскільки використання телефонів в класі було небажаним, це завдання стало частиною домашньої роботи. За допомогою скріншотів учні фіксували свої успіхи. В кінці експерименту було проведено анонімне опитування, яке складалося із 16 запитань. Основною метою було порівняння характеристик *Lingualeo* і *Duolingo* для того, щоб визначити який із двох застосунків є ефективнішим для вдосконалення рівня знань англійської мови, розширення вокабуляру зокрема. Анкетування складалося з урахуванням вікових і психологічних особливостей учнів 5 класу, отже, формулювання основних понять здійснювалося максимально чітко і зрозуміло для учнів цією вікової категорії. Для того, щоб діти змогли швидко орієнтуватися серед переліку запитань і давати на них обдуману

відповідь, анкета містила в собі три колонки. Перша мала назву «Основні характеристики мобільних застосунків», друга – «Ligualeo», третя – «Duolingo». Зведені результати опитування подано в Таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати опитування учнів, які брали участь в експерименті

п/п	**Основні характеристики мобільних застосунків**	**Lingualeo**	**Duolingo**
1.	Простота у використанні	7	10
2.	Креативний дизайн	13	4
3.	Можливість відстежувати власний прогрес	8	9
4.	Ігровий підхід до вивчення	11	6
5.	Монотонний, повторюваний стиль навчання	5	12
6.	Різноманітний підхід до навчання (наявність різного контенту)	14	3
7.	Прослуховування правильної вимови слів/фраз	9	8
8.	Тренування власної вимови	5	12
9.	Вивчення граматики	13	4
10.	Тренування навичок читання	11	6
11.	Тренування навичок письма	15	2
12.	Тренування навичок говоріння	4	0
13.	Технічні проблеми (великий об'єм пам'яті, яку використовує додаток; при роботі з додатком швидко сідає батарея; проблеми із входом у систему тощо)	6	0
14.	Більш ефективний додаток для збагачення лексичного запасу	10	7
15.	Більш ефективний додаток для комплексного вивчення мови	12	5
16.	Яким додатком Ви б хотіли користуватися й надалі?	12	5

Підсумовуючи результати дослідження, маємо такі дані. Перше запитання анкети допомогло з'ясувати, що інтерфейс обох мобільних застосунків є простим у використанні. Тим не менш, учні вважають, що *Lingualeo* має більш креативний дизайн, аніж *Duolingo*. Відповівши на третє запитання, учні майже одноголосно підтвердили можливість трекінгу власного прогресу за допомогою цих додатків.

Як зазначалося раніше, використання ігрових практик в навчальному контексті є досить ефективним методом, якщо вчитель впроваджує його помірковано. Таким чином, постановка четвертого запитання була зосереджена саме на ігровому підході. Відповіді більшості учнів щодо функціоналу *Lingualeo* дають нам підстави дійти висновку, що він грунтується на принципі гейміфікації. П'яте й шосте запитання розкривають не менш важливі аспекти, а саме одноманітність і різноплановість процесу навчання. 12 із 17 учнів вважають, що опрацювання лексичного матеріалу в *Duolingo* з часом набридає, а повторюваність деяких слів є недоцільною. Але з іншого боку, це

можливість засвоїти вивчений матеріал. *Lingualeo* набрав 14 голосів за свою різноплановість, оскільки цікаві ресурси (музика чи відео) підтримували увагу та мотивацію учнів до вивчення нової лексики. Прослуховування правильної вимови слів та фраз забезпечують обидва додатки. Проте тренування власної вимови сподобалося учням саме в *Duolingo.* Вивчати граматику, на думку учнів, краще в *Lingualeo*, адже наявність ґрунтовного опису всіх правил і перегляд відеоматеріалу прискорюють цей процес. Окрім цього, тренувати навички читання і письма також краще в першому додатку. На жаль, майже ніхто з учнів не відкрив для себе можливість тренування навичок говоріння.

Принагідно зауважимо, що під час використання *Lingualeo* у шести учнів виникли певні технічні проблеми, а саме нестача вільного місця на смартфоні. Дійсно, розмір цього додатку становить 82 МБ у порівнянні з *Duolingo* (12 МБ). Отримані дані також свідчать про те, що ефективне розширення словникового запасу забезпечують обидва додатки, проте *Lingualeo* гарантує більш комплексне вивчення мови. Таким чином, більшість учнів виявили бажання й надалі користуватися цим додатком (див. Рис 1).

Висновки та перспективи подальших розвідок. У сучасному світі мобільні пристрої стають більш ефективними, зручними та надійними, набуваючи нових корисних функцій, що можуть бути застосовані в освітньому процесі. Разом із такими портативними пристроями протягом останніх десятиліть розвивається і мобільне навчання. У статті приділено увагу використанню мобільних технологій для покращення організації навчання та формування лексичних навичок учнів. Для вдосконалення процесу формування лексичних компетентностей в процесі вивчення англійської мови за допомогою мобільних додатків, плануємо провести педагогічні експерименти з більшою кількістю мобільних додатків та учнів, що допоможе отримати вагоміші результати та розробити новітні методи та прийоми навчання. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у ґрунтовному аналізі інтеграції інноваційних мобільних технологій у навчальний процес вивчення іноземної мови та їх ролі у формуванні навичок письма та аудіювання.

Література

1. Альошина О.М. Сучасні методи та технології викладання іноземних мов у ВНЗ. Вестник НТУ «ХПИ»: Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Харків, 2012. № 30. С. 242–247.
2. Красуля А.В., Кримова А.В. Особливості мобільного навчання для формування навичок аудіювання у студентів-перекладачів / Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12 квітня 2018 року. Факультет Лінгвістики НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.kamts1.kpi.ua/node/2413

3. Красуля А.В., Лоян К.А. Переваги та недоліки мобільних інформаційно-комунікативних технологій навчання англійської мови студентів вищих навчальних закладів / Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали V Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників, м. Суми, 19–20 квітня 2018 року. Суми : Сумський державний університет, 2018. С. 272–273. https://ifsk.sumdu.edu.ua/images/doc/SGA_IFSK_2018.pdf
4. Бігич О.Б. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
5. Ніколаєва С.Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці): навч. посіб. Київ: Ленвіт, 2008. 285 с.
6. Смоліна С.В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції. Іноземні мови. Київ: Ленвіт, 2010. № 4. С. 16–23.
7. Федоренко Ю.П. Формування комунікативної компетенції старшокласників на сучасному етапі. Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка. Вип. 2. Полтава, 2004. С. 82–87.
8. Horbatiuk L., Kravchenko N., Lipych V. et al. Use of Mobile Applications for Foreign Language Lexical Competence Formation. Journal of History Culture and Art Research. Vol. 8. No. 3. September 2019. pp. 113–124.
9. Innovations in learning technologies for English language teaching [Electronic resource] G. Motteram (Ed.). London: British Council, 2013. 201 p. Access mode:_https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/C607%20Information%20and%20Communication_WEB%20ONLY_FINAL.pdf.
10. Nation, I.S.P. Teaching and Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 477 p.

References

(Транслітерація)

1. Aljoshyna O.M. Suchasni metody ta tekhnologhiji vykladannja inozemnykh mov u VNZ. Vestnyk NTU «KhPY»: Problemy ta perspektyvy formuvannja nacionaljnoji ghumanitarno-tekhnichnoji elity. Kharkiv, 2012. № 30. S. 242–247 [in Ukrainian].
2. Krasulia A.V., Krymova A.V. Osoblyvostu mobilnoho navchannia dlia formuvannia navychok audiyuvannia u studentiv-perekladachiv / Suchasni pidhody ta innovatsiyni tendentsii u vykladanni inozemnyh mov : materialy XIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Kyiv, 12 kvitnia 2018 roku – Fakultet Lingvistyky NTUU «Kuivski politechnichny instytut imeni Ihoria Sikorskoho» [Elektronny resurs] – http://www.kamts1.kpi.ua/node/2413 [in Ukrainian].
3. Krasulia A.V., Loyan K.A. Perevahy ta nedoliky modilnyh informatsiyno-komunikatyvnyh tehnolohiy navchannia angliyskoi movy studentiv

vyshchyh navchalnych zakladiv / Sotsialno-humanitarni aspekty rozvytku suchasnoho suspilstva : materialy V Vseukrainskoi naukovoi konferentsii, m. Sumy, 19–20 kvitnia 2018 roku. Sumy, Sumskyi derszavnyi universytet, 2018. P. 272–273. https://ifsk.sumdu.edu.ua/images/doc/SGA_IFSK_2018.pdf [in Ukrainian].
4. Bighych O.B., Borysko N.F., Borecjka Gh.E. ta in. Metodyka navchannja inozemnykh mov i kuljtur: teorija i praktyka: pidruchnyk dlja stud. klasychnykh, pedaghoghichnykh i linghvistychnykh universytetiv. Kyjiv: Lenvit, 2013. 590 s [in Ukrainian].
5. Nikolajeva S.Ju. Osnovy suchasnoji metodyky vykladannja inozemnykh mov (skhemy i tablyci): navch. posib. Kyjiv: Lenvit, 2008. 285 s [in Ukrainian].
6. Smolina S.V. Metodyka formuvannja inshomovnoji leksychnoji kompetenciji. Inozemni movy. Kyjiv: Lenvit, 2010. № 4. S. 16–23 [in Ukrainian].
7. Fedorenko Ju.P. Formuvannja komunikatyvnoji kompetenciji starshoklasnykiv na suchasnomu etapi. Zbirnyk naukovykh pracj Poltavsjkogho derzhavnogho pedaghoghichnogho universytetu im. V.Gh. Korolenka. Vyp. 2. Poltava, 2004. S. 82–87 [in Ukrainian].
8. Horbatiuk L., Kravchenko N., Lipych V. et al. Use of Mobile Applications for Foreign Language Lexical Competence Formation. Journal of History Culture and Art Research. Vol. 8. No. 3. September 2019. pp. 113–124 [in English].
9. Innovations in learning technologies for English language teaching [Electronic resource] G. Motteram (Ed.). London: British Council, 2013. 201 p. Access mode: https://www.teachingenglish.org.uk/sites/teacheng/files/C607%20Information%20and%20Communication_WEB%20ONLY_FINAL.pdf. [in English].
10. Nation, I.S.P. Teaching and Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 477 p. [in English].

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано процес формування та розвитку англомовної лексичної компетентності учнів середньої школи шляхом використання мобільних технологій. Виявлено основні характеристики, структуру та етапи формування іншомовної лексичної компетентності. Обґрунтовано необхідність впровадження інноваційних технологій для ефективного навчання і опанування іноземних мов. Розглянуто перспективи застосування сучасних мобільних технологій у процесі вивчення і вживання іноземних мов у реальному контексті.

Ключові слова: іншомовна лексична компетентність, іноземні мови, інноваційні технології, мобільне навчання, мобільні додатки.

Красуля Алла, Шумило Анжелика. Применение мобильных технологий с целью развития иноязычной лексической компетентности учащихся при изучении английского языка. В статье

проанализирован процесс формирования и развития англоязычной лексической компетентности учащихся средней школы путем использования мобильных технологий. Выявлены основные характеристики, структура и этапи формирования иноязычной лексической компетентности. Обоснована необходимость внедрения инновационных технологий для эффективного обучения и освоения иностранных языков. Рассмотрены перспективы применения современных мобильных технологий в процессе изучения и использования иностранных языков в реальном контексте.

Ключевые слова: иноязычная лексическая компетентность, иностранные языки, инновационные технологии, мобильное обучение, мобильные приложения.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-60-66 УДК 811.111

Two sides of English: American versus British variety

Дві сторони англійської: американський проти британського варіанту мови

Olha Krichker
Candidate of Historical Sciences,
lecturer

Ольга Крічкер
кандидат історичних наук,
викладач

E-mail: medkoin@ukr.net
orcid: orcid.org/ 0000-0002-8810-1062

Cherkasy Institute of Fire Safety
named after Chornobyl Heroes of
National University of
Civil Defense of Ukraine
8, Onoprienko Str.,
Cherkasy,
Cherkasy Reg., Ukraine, 18008

Черкаський інститут пожежної
безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету
цивільного захисту України
вул. Онопрієнко, 8,
м. Черкаси,
Черкаська обл.,Україна, 18008

Original manuscript received: March 21, 2020
Revised manuscript accepted: March 23, 2020

ABSTRACT. *The article analyzes the differences between American and British varieties of English. The focus is on the lower levels of language hierarchy with the main emphasis on the lexical and semantic levels. The author has given an insight into the history of language and the way it assimilated in America, to study multiple transformations that English underwent in its systems: phonetics, vocabulary, syntax, grammar, and spelling. It is proved that in course of time, American English has become more dominant thanks to the state's influence around the world, especially since the XX century with the rapid development of science and technology.*

It is emphasized that understanding American English can be a problem for non-natives due to the phenomena of synonymy and homonymy in these varieties. Taking into consideration the lack of attention to teaching any varieties of Standard English, those who study it as a foreign language are not shown the differences and face the problems during the real communicative process. Besides, there is also a slight change in writing and saying numbers, and certain peculiarities in saying the time in the varieties. The difference in spelling doesn't make any obstacle for the overall comprehension. One of the objects of research is the phonological difference as it causes lots of misunderstanding during the interaction. Thus, British and American English are national varieties of English which should be researched and learnt to facilitate communication for non-native English speakers.

Key words: *language variety, British English, American English, phonological features, orthographic features, lexical-semantic features.*

Relevance of the research topic. Someone may say there is much ado about nothing when it goes about British and American varieties of English. Yet, the reason does exist, as far as the differences between them can become an obstacle on the way of comprehension and communication.

Formulation of the problem. It is a worldwide fact that English is an international and official language and, according to Wikipedia, it is a mother tongue for more than 2 billion people around the world: the USA (at least 231 million), the United Kingdom (in England, Scotland, Wales, and Northern Ireland) (60 million), Canada (at least 20 million), Australia (at least 17 million), Republic of Ireland (4.8 million) and New Zealand (Wikipedia). These English-speaking countries are united under the term of the Anglosphere, i.e. "a group of English-speaking nations that share common cultural and historical ties to the United Kingdom, and which today maintain close political, diplomatic and military cooperation" (Wikipedia). Of course, their real number can be even bigger if we take into account other countries where English is also a native language as, for example, ex-colonial countries which have thoroughly integrated English into their chief institutions.

The article aims to analyze the emancipation of English by the American population, the way it assimilated in the country, and the transformations it underwent over time.

Study material and experimental technique. Study material is the difference between American and British varieties of English covering pronunciation, spelling, and lexicon. The use of theoretical and comparative-synchronous analysis of British and American texts allowed for conducting the research.

Analysis of recent research and publications. Taking into consideration a wide, even geographically, range of usage, it is clear that the language has undergone multiple transformations in all its systems: phonetics, vocabulary, syntax, grammar, and spelling (Siemund, 2011), (Scott, 2004), (Hoe, 1992), (Fisher, 2001). Researchers focus on the differences that arose between British and American English because these varieties are the most widely spread and cause some problems for non-natives when immersed into the real English-speaking environment and what is rare, but still true, even for native speakers.

Results and discussion. If to research the emancipation of English by the American population it should be noted that in the beginning there were contradictions whether to preserve their mother tongue on arriving in a new country. Actually, some people spoke in favor of eradication of any memories from colonization, but, eventually, as in many British colonies, linguistic emancipation was a result and consequence of politics. The United States has become a country following the concept of development, and what is more important, the concept of immigration. Thanks to these features they created the unique American government that formed their national character and social

direction different from England. The above-mentioned facts resulted in their linguistic boldness to create and synthesize new words. In course of time, American English has become even more dominant than its mother because the USA has developed into a large nation (5 times increasing the population of the United Kingdom!) with big publishing and mass media industries thus having influence on more countries around the world. Since the XXth century, with the rapid development of science and technology, the influence of American on traditional British English has become obvious and profound reflecting the new realities of life, e.g. *cyber-space, geeks, fuzzy logic,* etc. that enrich the vocabulary.

The differences in geographical position including climate, flora and fauna, political and day-to-day life created a demand in new words, as well. Hence, there are lots of terms to describe phenomena that did not exist in the initial version of English, e. g. *ranch-house, tri–level-house, lobbyism, electoral college,* etc. At the same time, some words and phrases were lost on the way to the American dream, because they did not reflect their realities such as, for example, *builder's tea* meaning traditional British strong tea, and *GP* – general practitioner in the UK, the closest in meaning with a family medicine practitioner, but there is no official recognition of the title GP in the USA at all.

The American variety of English has also preserved multiple loans from other languages. For instance, it is possible to trace Indian words, e.g. geographical names, names of plants, different tools – *canoe, wigwam, moccasin*; from French: *Detroit, Chicago, rapids*; German: *boss, Santa Claus,* etc.

The biggest challenge for non-native speakers is the lexical difference between British and American varieties of English. The majority of the native English speakers can understand or can guess the meaning of the word from the other variety, although sometimes they sound like foreign words to them such as American words *mate, chap* or British English *fortnight, constable.* One can come across videos on YouTube where British people try to speak with an American accent or Americans try to comprehend British English speech. They support the idea that sometimes it is really difficult for opposites to understand each other, especially when it comes to collocations and idioms and, what is more, slang and dialects (just think how good you are at understanding West Ukrainian dialects!).

Material and research methods. Differentiating between the words of British and American English can be problematic also because of the phenomena of synonymy and homonymy in these varieties. In most Ukrainian general education schools, as well as higher educational institutions, students are taught British English although its area of usage is not that big. Thus, while encountering an American or European person speaking American English, they may feel like a round peg in a square hole because of misunderstanding. For instance, according to Macmillan Dictionary, in the UK, a flat crispy sweet baked cake is called a *biscuit* but Americans denote this sweet with the word *cracker,* while in British English a *cracker* is used for a «decorated paper tube that makes a noise when you pull it apart. It usually has a small toy, joke, and paper hat inside and

is traditionally used at Christmas». In some cases, such homonyms may even put a speaker in an awkward position as with *wash up.* In British English, it means to *wash crockery and cutlery*, while in American English it is *to wash one's body*. So, a British phrase "Can I help you to wash up?" sounds quite ambiguous for Americans. Some words are totally different in meaning. Another pair of words to exemplify the phenomenon is *pavement* and *sidewalk:* Americans call the road where vehicles drive a *pavement* and pedestrian paths are called *sidewalks* while in British English it has the opposite meaning. The same story is with American *shorts* that are British *underpants* and American *pants* that are British *trousers*. Here are some examples of words having different meanings in British and American English:

ace – good, excellent / to perform outstandingly
to appropriate – to take money to oneself / to dispense money, to budget
a banger – a sausage / a gang member (gang-banger), a youth party
graft – hard work / a form of political corruption
an outside – a shed, a barn / an outside toilet

However, the bulk of the vocabularies of these varieties do not cause any misunderstanding and their lexical-semantic differences take their roots in the history of the country. Among the most famous British-American couples are:

a biscuit – a cookie
clever – smart
crazy – mad
from…to – through
a shop – a store

Moreover, there is also a slight change in writing and saying numbers. While in British English *and* is obligatory before the tens and the units, this conjunction is omitted in American English, e.g. *one hundred and forty-five / one hundred forty-five.* When pronouncing phone numbers Americans are likely to say each repeated number individually, when British people use *double* or *triple*. That is why a famous movie character, British agent James Bond 007 is pronounced like *double oh seven*. As for the dates, the British order them like day/month/year and Americans use a month/day/year system separating years by period (or a *full stop* as Americans call it): *March 13, 2020 / 13 March 2020*. When saying dates, British people add *the* before the date and join the day and the month by *of*, whereas American dates don't have any extra words, e.g.: *the thirteenth of March, two thousand twenty / March thirteenth, two thousand twenty*.

Besides, there are also certain peculiarities in saying the time in American English. Although official *past* and *to* are comprehensible, Americans prefer using *after* and *till*, for instance, *6:25 – 25 after 6, 6:40 – 40 till 7*. As for the exact time, Americans may use *on the dot* instead of British *sharp*.

The difference in spelling can be easily seen even when typing a text in English on your laptop or PC. The spelling of some words is changed automatically, although you are sure there is no mistake, as in the words *practice, defence* changed to *practice*, *defense* and *organisation, organize* changed into

organization, organize. The fact is that Word spelling system is based on American English which differs a bit from British English.

In general, the most frequent cases where there is a change in the spelling are with British English words containing the suffixes *-our*, *-ogue*, *-re* where there is a change to *-or*, *-log, -er* in American English, as in *colour / color, dialogue / dialog, theater / theater.*

Phonological differences between these varieties of English are recognized and well-studied (Mirzaie, 7), moreover pronunciation is also a constant object of funny videos on YouTube. The most relevant changes in pronunciation of the vowels are the change of / ɔː /, / æ /, and / juː /. There are numerous shifts in the pronunciation of diphthongs, too. One more thing characteristic of American vowels is their nasalization as in *dance*. If to define main phonological shifts in the vowels, they can be presented as follows:

	British English	American English
fox:	*/ ɒ /*	*/aː/*
phenomenon	*/ ə /*	*/ aː/*
class:	*/ aː /*	*/ æ /*
fraud	*/ ɔː /*	*/ aː /*
news:	*/juː /*	*/ uː /*

Concerning British and American consonants, there are some differences between them. The most noticeable is American rhotic / r / versus British non-rhotic / r / as in *army.* One more distinctive feature of American English accent is the realization of / t / as / r / between vowels when the first of the two vowels is stressed, as in *writer* or when the stressed vowel is followed by / r / or by / n /, e.g. *party* (Nasonova, Smirnov, 2016: 653).

	British English	*American English*
portion	*/ʃ/*	*/ʒ/*
blouse	*/z /*	*/s/*
street	*/str/*	*/ʃtr/*
booth	*/ð/*	*/θ /*

The other basic changes in the pronunciation of consonants are:

Thus, with the bulk of words from British English, multiple loans from Indian and different languages of nations who arrived at the dawn of the development of America and new words that appeared in the process of scientific and technological progress, American English developed into a unique linguistic system with its specific features. As the USA strengthened its positions in world politics, economy and culture, American English has spread all over the world. Besides, with the globalization processes, the shift is getting more eastward with lots of once exclusively American words and phrases entering British English.

Thus, British and American English are very close and, at the same time, different in their syntax, pronunciation, spelling, and vocabulary. Nevertheless,

they are national varieties of one language and should be researched and learnt to facilitate communication for non-native English speakers.

References

(Транслітерація)

1. English-speaking world. *Wikipedia: the free encyclopedia*. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/English-speaking_world
2. Anglosphere. *Wikipedia: the free encyclopedia*. Retrieved fromhttps://en.wikipedia.org/wiki/Anglosphere
3. Siemund, P.& Davydova, J.& Hilbert, M.& Pietsch, L. (2011). Comparing varieties of English: Problems and perspectives. *Linguistic Universals and Language Variation*. (pp. 291-323). Berlin: Mouton de Gruyter.
4. Scott, J. C. (2004). American and British Business-related spelling differences. *Business Communication Quarterly*, 67(2), 153-167.
5. Hou, W. J. (1992). American English and British English (pp. 50-53). Shanghai: Foreign Language Education Press.
6. Fisher, J. H. (2001). British and American, Continuity and Divergence. *The Cambridge History of English Language*. (pp. 59-85). Cambridge: Cambridge University Press.
7. Mirzaie, N. & Kord-e Zafaranlu Kambuziya, A. & Shariati, M. (2015). British and American Phonetic Varieties.*Journal of Language Teaching and Research.* Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/277348400_British_and_American_Phonetic_Varieties
8. Nasonova, O. & Smirnov, K. (2016). The main differences between speaking British and American English, Symbol of science, (6-2), 59-61.

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано відмінності між американським та британськими варіантами англійської мови. Автор звертається до історії формування американського варіанту мови, вивчає численні трансформації, які стандартна англійська мова зазнала у своїх системах, пристосовуючись до нових умов існування: фонетиці, лексиці, синтаксисі, граматиці та правописі. Відмічено, що розмежування слів британського та американського варіантів англійської становить проблему для не носіїв мови в основному через явища синонімії та омонімії. Окрім лексико-семантичних спостерігаються незначні зміни у правописі, проте саме фонологічні відмінності створюють найбільшу перешкоду для загального розуміння. Наголошується на необхідності вивчення найпоширеніших варіантів англійської мови для полегшення міжмовної комунікації.

Ключові слова: варіанти мови, британська англійська, американська англійська, фонологічні особливості, орфографічні особливості, лексико-семантичні особливості.

Кричкер Ольга. Две стороны английского: американский против британского варианта языка. В статье проанализированы различия между американским и британским вариантами английского

языка. Автор обращается к истории формирования американского варианта языка, изучает многочисленные трансформации, которые стандартный английский язык претерпел в своих системах, приспосабливаясь к новым условиям существования: фонетике, лексике, синтаксисе, грамматике и правописании. В статье рассмотрены лексико-семантические и фонологические различия, а также изменения в правописании в американском и британском вариантах английского языка. Подчеркивается необходимость изучения самых распространенных вариантов английского языка для облегчения межъязыковой коммуникации.

Ключевые слова: варианты языка, британский английский, американский английский, фонологические особенности, орфографические особенности, лексико-семантические признаки.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-67-75……УДК 81’ 373.613’276.3-053.6

Функціонування сленгізмів тематичної групи «мовлення» у мові засобів масової комунікації

Functioning of slengisms of the thematic group «speech» in the language of mass media

Tetiana Levchenko
Ph.D. in Pedagogy,
Associate Professor

Тетяна Левченко
кандидат педагогічних наук,
доцент

E-mail: tanyalevchenko2010@ukr.net
ORCID iD: orcid.org: 0000-0002-4275-7701

Pereiaslav-Khmelnytsky
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: December 01, 2019
Revised manuscript accepted December 05, 2019

***ABSTRACT**. The article indicates that the study of youth slang is extremely relevant in modern linguistics, because youth slang is a very variable subsystem of language, characterized by openness, non-normative character of the dictionary, as well as a peculiar indicator of the level of intellectual development, interests and values.*

It is reported that slang units for the designation of speech have a high degree of frequency in Ukrainian mass media. They function in publications devoted to politics, economics, criminal topics, elections. Journalists, without changing the semantic meaning, use slang units of the thematic group «Speech» to reproduce the color of the youth environment, to describe the realities of today’s youth and the younger generation. The designated thematic group is described as a component of youth slang and ways of its functioning in the structure of linguistic reality. The main reasons for the use of slang on the pages of Ukrainian mass media have been clarified, as well as the fact that slangisms of the Broadcasting thematic group are most often expressions of informativeness, nominativeness in publications, and with their help there is an expressionization that characterizes different forms of speech of the young generation.

The actual material deals with the problems of semantics and expressiveness of slang vocabulary; theoretical bases of the study of slang units related to expressiveness, emotionality, evaluation are substantiated; the role of connotative, denotative and figurative macro components in the formation of expressive plans of slang units has been clarified.

According to the results of the study, it is concluded that the vast majority of slang units are often used in socio-political publications. In addition, slang meets the needs of the modern press for expressing and evaluating events and phenomena, as it is a means of attracting the attention of young people and adolescents. Journalists actively and often inappropriately use slang, trying to make contact with young readers.

Key words: *slang, communication, speech, expression, evaluation, language of mass communication.*

Актуальність теми дослідження. На початку XXI століття усна форма мовлення в цілому домінує над писемною, а її особливості чітко простежуються в публіцистичних текстах. У своєму досліджені зосереджуємо увагу засобах масової комунікації, адже вони не тільки відображають мовну практику різних соціальних груп, фіксують мовні особливості часу, але й впливають на культуру мовлення, формування активного словникового запасу сучасного соціуму. Інтенсивне і масове вживання елементів молодіжного сленгу в публіцистиці сприяє тому, що соціальна оцінка сленгізмів постійно змінюється вони набувають тенденцій до входження у писемні стилі, розхитуючи норми літературної мови.

У засобах масової комунікації відображені як найновіші елементи молодіжного сленгу, так і ті, що закріпилися в мовленні його носіїв. Можна з упевненістю констатувати, якщо сленгові одиниці з певною періодичністю повторюються в мові масмедіа, то найближчим часом, вони не тільки не вийдуть з активного вжитку, але втративши експресивність та початкову соціальну закріпленість, увійдуть до загальновживаного мовлення. Аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема вживання сленгових одиниць у засобах масової комунікації на сучасному етапі недостатньо вивчена, що зумовлює актуальність нашого дослідження. Вирішенню зазначеної проблематики сприятиме глибше дослідження сленгізмів тематичної групи «Мовлення» у сучасних засобах масової комунікації.

Постановка проблеми. Погоджуючись з думкою Л. Ставицької про те, що «певна частина молодіжного лексикону залишається надбанням тільки для цього соціуму, але загалом варто відзначити постійне динамічне проникнення МС в ширші соціяльно-мовні страти» (Ставицька, 2005: 190), зазначимо, що засоби масової комунікації – потужне джерело популяризації сленгу, вони відображають стан мови і культури, що швидко розвивається і змінюється, а також репрезентують більш повну перспективу молодіжного сленгу, за якою можна визначити стан мови сучасного соціуму.

Прагнення до неповторності стилю примушує журналістів шукати неусталені способи підвищення експресивності дописів, тому цілеспрямоване порушення лексико-стилістичних норм стає виразною ознакою манери мовної поведінки сучасних авторів, які вибудовують матеріал таким чином, щоб ненормативність певного текстового фрагменту стала емоційним центром публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі теоретичне обґрунтування аспектів молодіжного сленгу вивчали як вітчизняні мовознавці (Л. Бакуменко, В. Балабін, П. Грабовий, Л. Карпець, С. Мартос, С. Пиркало, І. Приходько, Л. Ставицька, Л. Масенко, О. Фурса та інші науковці), так і зарубіжні – А. Арнольд, Е. Берговецька, М. Маковський, Т. Хомяков та інші дослідники.

Метою статті є фіксація та аналіз сленгових одиниць тематичної групи «Мовлення», що репрезентують сленг і молодіжну субкультуру.

Матеріали і методи досліджень. Мета статті зумовила застосування комплексу теоретичних і емпіричних методів. Застосовано методи аналізу й синтезу, завдяки яким узагальнено й конкретизовано теоретичні засади дослідження проблеми, проаналізовано й прокоментовано аналізовані діалектні слова з негативним значенням. Використано метод культурологічного аналізу для вияву мовних засобів у текстах.

Матеріалом дослідження слугували тексти українських засобів масової комунікації.

Результати та їх обговорення. У сучасних засобах масової комунікації часто фіксуємо різноманітні сленгові одиниці з негативним оцінним значенням, що описують мовленнєву діяльність людини. Наявність значної кількості сленгізмів тематичної групи «Мовлення», що характеризують форму і зміст мовлення, підтверджують їх особливе значення. Одна з найважливіших характеристик мовлення зміст повідомлення з точки зору правдивої чи неправдивої інформації, тому найчастіше сленгізми характеризують інформаційне повідомлення з точки зору його відповідності до реальної дійсності та змістової цінності.

На позначення процесів комунікації з негативним маркуванням часто використовують сленгізми: *втирати, розбір польотів, роздача, балабонити, ляпати*.

Сленгова лексема *втирати* зафіксована словниками із значенням: переконувати, запевняти в чомусь (Кондратюк, 2006: 90), наприклад: «*Ляшко* ***втирається*** *в довіру то в один, то в інший підрозділ. У травні-червні він піарився на тлі бійців «Азова*» («УНІАН», 30.09.14); «*Скидається на те, що Морено, передвиборча кампанія якого була радше лівою, став неоліберальною ненависною фігурою, яка* ***втирається*** *в довіру МВФ*» («Тиждень», 24.10.19). За допомогою сленгової одиниці *втирати* автори публікацій характеризують політично значимих осіб та пов'язані з ними процеси і явища. Крім того, журналісти висловлюють занепокоєння реальними соціальними подіями, використовуючи сленгізм *втирати*, наприклад: «*Тим часом правоохоронці б'ють на сполох. Діти у соцмережах додають незнайомих людей, ті* ***втираються*** *до них у довіру*» («Високий Замок», 28.12.15).

Сленгова словосполука *розбір польотів* не зафіксована сучасними словниками сленгу, проте часто використовується у сучасній пресі із значенням «з'ясування стосунків за допомогою силових методів». Журналісти виражають недовіру політичним діячам, незадоволення

соціально-економічними і владними стосунками, які формуються не на законності, а на міжособистісних домовленостях, наприклад: *«Голова Львівської ОДА провів «**розбір польотів**» через скандал із виділенням землі біля озера Наварія особам, які не мають відношення до учасників АТО»* («Високий Замок» 13.06.18); «*Водночас колишній депутат Сергій Лещенко зазначив, що у «Слузі народу» назріває великий **розбір польотів** через підозру, що 11 депутатів ….могли отримати за це хабарі по 30 тисяч доларів*» («Україна молода», 22.10.19); «*На «**розбір польотів**» до народних депутатів прийшли Генеральний прокурор Юрій Луценко, міністр внутрішніх справ Арсен Аваков, глава Національної поліції Сергій Князєв та очільник СБУ Василь Грицак»* («Україна молода», 07.11.18).

Порушуючи стилістичні норми, журналісти використовують сленгізм *роздача*, що має значення догана (Кондратюк, 2006: 265), наприклад: «*29-річний український форвард «Альбасете» Роман Зозуля «потрапив під **роздачу**» під час тренування іспанської команд»* («Газета по-українськи», 05.09.19); «*Він потрапив під **роздачу** Юрія Луценка і сидів у СІЗО, віддувався за всіх*» («Газета по-українськи», 08.08.19).

Мета сучасних засобів масової комунікації – зацікавити молодих читачів, що й зумовлює журналістів використовувати сленгові одиниці, що не тільки активізують увагу, а й змушують прочитати публікацію. На виконання цього завдання зорієнтований сленгізм *балаболити* – говорити (Кондратюк, 2006: 52), наприклад: «*Одна річ **балаболити** з екранів телевізорів про боротьбу з корупцією, інша – щось реально робити*» («Газета по-українськи», 26.01.16). З цією ж метою використано сленгізм *ляпати*, що значить*:* говорити дурниці (Кондратюк, 2006: 184), наприклад: «*Не можна при дитині **ляпати** непотрібне. Кожним словом закладаєш долю*» («Газета по-українськи», 23.11.16); «*Він може тільки **ляпати** язиком. Якщо я сказав, хоч одне слово неправди, нехай мене завтра відправляють у відставку», – сказав Азаров, передає УНІАН*» («Газета по-українськи», 15.11.16); «*Як приїдуть продукти брати, так не дай Бог язиком лишнього **ляпати**, зразу виведуть надвір стріляти*» («Газета по-українськи», 19.03.13). Таким чином, автори публікацій засуджують тих, хто говорить зайве, нестриманий у висловлюваннях, адже це серйозний недолік, що вважається непристойним.

Останнім часом актуалізуються сленгові одиниці, що характеризують не тільки мовця, а й оцінюють певні процеси, пов’язані з переговорами та домовленостями. Мовлення в цілому негативно не оцінюється, негативного маркування набувають окремі аспекти мовлення. Досить часто у публікаціях суспільно-політичної тематики журналісти використовують сленгізми з негативною конотацією для позначення місць зустрічі, спільного проведення часу та переговорів: *стрілка, пересікатися*.

Сленгізм *стрілка* зафіксований із значенням – зустріч, побачення (Кондратюк, 2006: 282), наприклад: «*Минулий саміт в Парижі, як і майбутню зустріч в Берліні, він називає «бандитської **стрілкою**»* («Главком», 05.01.20); «*Дуже хочеться відбитися і перевести **стрілки**. На кого завгодно, хто першим трапиться під руку*» («День», 21.09.18).

Сленгова лексема *пересікатися* не зафіксована словниками сленгу, проте функціонує в усному мовленні молоді у значенні «зустрічатися». Як видно із контекстів, журналісти активно послуговуються сленгізмом *пересікатися*, наприклад: «*Перша – це «кварталівці»: друзі, бізнес-парнери Зеленського, які з ним вже багато років. Друга – персонажі з орбіти Коломойського. Іноді ці люди можуть* ***пересікатися****, як у випадку з Богданом*» («Високий Замок», 22.05.19); «*14% готові терпіти будь-які муки, тільки б не «****пересікатися****» з людьми у білих халатах. І лише 8% українців регулярно проходять медичні огляди*» («Високий Замок» 08.08.13).

Правдивість інформаційного повідомлення забезпечує довіру до співрозмовника, а порушення вимог бути чесним, навпаки, викликає несхвалення і недовіру. В наших матеріалах простежуємо негативні оцінки та осуд тих повідомлень, що містять невідповідність дійсним фактам. Так негативної оцінки публіцистичним текстам надають сленгізми на позначення обману, брехні та дезінформації: *розводити, пурга, фуфел/фуфло, впарити*.

Найбільшій критиці у засобах масової комунікації піддаються ті, хто ведуть беззмістовні розмови, намагаються перекрутити факти, використати інформацію для власних потреб. З цією метою у публіцистичних текстах часто використовують сленгізм *розводити*, що має значення «переконати в чомусь, випросити щось» (Кондратюк, 2006: 264), наприклад: «*Якщо на той час це мало хвилювати лише глядачів його програми, котрі, певне, спокійно ставилися до того, що їх* ***розвели****, то після заяви тата талановитої дочки про висунення в президенти, це має хвилювати все суспільство*» («Детектор медіа», 22.01.19); «*В Одесі жартівники «****розвели****» тітушок, скликавши на мітинг за уявного кандидата*» («Україна молода» 11.02.19).

Марнослів'я, пуста балаканина, беззмістовність, саме такого негативно-оцінного значення надає текстам сленгізм *пурга*, що має значення говорити дурниці, нісенітниціч(Кондратюк, 2006: 259). У свідомості молоді він асоціюється з негативною емоційно-експресивною оцінкою адресата чи події, про яку йдеться, наприклад: «*Як ви можете таку* ***пургу*** *писати в підручниках*?» («Газета по-українськи», 14.09.18); «*Президент РФ Володимир Путін перед виборами заявив, що його прес-секретар Дмитро Пєсков час від часу «несе* ***пургу****» – меле нісенітниці*» («Газета по-українськи», 05.04.18).

Порушуючи стилістичні норми, журналісти використовують сленгові лексеми, що часто функціонують у мовленні сучасної молоді *фуфел/фуфло* і мають значення «погань, непотріб, щось поганої якості» (с. 310), наприклад: «*Сущенко не визнає провину! Встиг почитати постанову про порушення. Навіть з поваги до держтаємниці, але ... Це ж* ***фуфел****! – написав він*» («Газета по-українськи», 04.10.16). Контексти засвідчують використання цих сленгових одиниць у публікаціях на суспільно-політичні теми, про представників влади. «*Грабуй награбоване. Все за заповітами», «Їм* ***фуфло*** *не треба – золото давай!» – пишуть в*

інтернеті» («Газета по-українськи», 15.07.18); «*Україна, направду, не програє Росії інформаційну війну. Просто є кілька десятків тисяч найманих журналістів, які по всьому світу пишуть репортажі про дії Росії в українсько-російському конфлікті, заробляючи на цьому великі гроші. Насправді: «рашиська пропаганда у ЗМІ – це* ***фуфло****»* («ZIK», 24.08.14). Фактичний матеріал засвідчує бажання автора виразити своє емоційне ставлення до суб'єктів публікацій. Оцінка, зазвичай, негативна і має великий спектр відтінків – від легкої іронії до прямого засудження.

У мові преси засуджується недостовірна інформація, її недоречність чи некомпетентність висловлювання того, хто говорить, за допомогою сленгізму *впарювати*, що зафіксований словником у трьох значеннях: 1. Переконувати в чомусь малоймовірному, прибріхувати. 2. Рекламувати продукт сумнівної якості. 3. Продавати (Кондратюк, 2006: 87), наприклад: «*Заявив ще 10 жовтня новому послу Росії в Білорусії Михайлу Бабичу, тому самому, якого раніше Кремль намагався* ***впарити*** *Україні, та не вийшло*» («День», 17.12.18); «*Але я візьму на себе невдячну (надзвичайно, можливо, безглузду) працю проаналізувати, що, власне кажучи, хотіли* ***впарити*** *нам творці*» («День», 01.07.18). Сучасні видання надають перевагу сленгізму *впарювати* із значенням «переконувати в чомусь малоймовірному, прибріхувати».

Стрімке, постійне оновлення та прискорення – основні характеристики сьогодення, яким живе українська молодь. Науково-технічний прогрес сприяє тому, що спілкування стає динамічнішим, стимулює зміни соціальних зв'язків і форм комунікації. У сучасній молодіжній культурі наявний пласт інновацій, які кардинально змінюють культурні традиції та норми у різних сферах життя. Сучасні інформаційні технології постійно розширюють межі комунікації, а молодь «зависає» в чатах (англ. *chat* – балаканина) і таким чином розширює коло співрозмовників. Прикметно, що у мові сучасної преси активно вживаються сленгізми на позначення технічних, електронних засобів комунікації та комунікації через Internet: *постити, чатитися, меседж, мобіла, лайкати, тролити* та інші.

Інформативність, наявність більш чи менш важливих фактів, зазвичай не маркуються у сленговій комунікації. Сленгізм *постити,* що значить «писати листи електронною поштою» (Кондратюк, 2006: 247), підкреслює прагнення до новизни і засвідчує розхитування лексико-стилістичних норм у публіцистиці. Нестандартне мислення молоді у поєднанні з прагненням до новизни виявляється не тільки в усному мовленні, але знаходить відображення у публіцистичних контекстах, наприклад: «*Уорд каже, що її агент був незадоволений, коли вона почала* ***постити*** *еротичні знімки в Instagram, тому вона почала зніматися в порно, пояснивши це бажанням бути собою*» («Газета по-українськи», 16.12.19); «*Багато знаменитостей люблять хвалитися своєю природною красою і привабливістю, тому останнім часом серед них стало популярним* ***постити*** *в соцмережах фотографії, на яких зображені без*

макіяжу» («Газета по-українськи», 17.07.19); «*Власники бізнесів будуть не просто традиційно* ***постити*** *фото продукції, але і використовувати Stories, а також такі інструменти як, наприклад, опитування*» («Газета по-українськи», 18.12.19). Варто зауважити, що використання аналізованої лексеми надає контекстам невимушеності, психологічної і мовної розкутості, надаючи текстам публікації ознак розмовності.

Л. Ставицька наголошувала, що молодіжний сленг «…можна розглядати і як лінгвістичний відповідник моди, і як модний атрибут молодіжного середовища… у ракурсі новизни, привабливості і здатності швидко завойовувати популярність у межах певного соціюму» (Ставицька, 2005: 191). Тож зосереджуючи увагу на реаліях світу молодих, журналісти активно використовують сленгізм *месідж/меседж* – повідомлення (Кондратюк, 2006: 193), наприклад: «***Меседж*** «*Весна прийде – саджати будемо» був донесений керівникам 2 антикорупційних інституцій*» («Газета по-українськи», 04.06.19); «*З їх допомогою можна замаскувати своє обличчя і відправити веселий* ***меседж*** *через додаток «Повідомлення» або вести діалог в FaceTime*» («Газета по-українськи», 27.06.18). Використання цього сленгізму, на наш погляд, обумовлено впливом молодіжної культури, продиктовано модою на іноземні слова, а також свідчить про оновлення лексичного складу української мови.

Одним із завдань засобів масової комунікації є спілкування з молодіжною аудиторією доступною їй мовою, що сприяє використанню сленгової лексики. Характеризуючи вербальну нестримність сучасних політиків, журналісти використовують сленгізм *чатитись* – спілкуватись у чаті (Кондратюк, 2006: 324), наприклад: «*Зокрема, публікації про народного обранця, який домовлявся про зустріч із повією по телефону, вийшли в німецьких, австрійських, британських виданнях. «Український депутат* ***чатився*** *в парламенті з повією», – із таким заголовком вийшла стаття про «слугу народу» в Welt»* («Obozrevatel», 01.11.19); «*Новообрані парламентарі складали присягу, селфилися,* ***чатилися*** *з друзями, досліджували буфет та навіть встигли проголосувати за невідкладні питання*» («Opinion», 31.08.19).

Ще одна сленгова лексема, пов'язана з темою невербального спілкування *селфі* має значення «самофотографування, знімок, зроблений у такий спосіб», не зафіксована словниками, проте надзвичайно популярна в усьому світі, а з 2014 року потрапила до арсеналу «модних слів» сучасної молоді. Популярність *селфі* знайшла відображення і в мові засобів масової комунікації, наприклад: *«Я навіть за те, щоб вони* ***селфилися*** *перед тим як врізатися в стовп (як дві сестри на тій таки Харківщині у червні)»* («УкрІнформ», 20.10.17); «*Ще одним сюрпризом для мене стало, що опісля артисти вийшли у хол, спілкувались із глядачами, фотографувалися-* ***селфилися*** *і дарували свої незрівняні усмішки»* («ZIK», 31.03.18); «*Городяни й туристи в центрі міста охоче* ***селфилися*** *з молодими людьми в плавках і висловлювали захоплення статурою спортсменів*» («Кореспондент», 21.06.19).

Ознакою приналежності до молодіжного середовища є використання у мові сучасної преси сленгових одиниць *лайкати* і *тролити*, що позначають процеси спілкування і комунікації у молодіжному середовищі та не зафіксовані словниками сучасного сленгу, адже практика сленгового слововживання у публіцистичних текстах «завжди виявляється на крок попереду найсучаснішого словника відповідної лексики» (Ставицька, 2005: 279). Сленгізм *лайкати* має значення «відмічати публікацію у соціальній мережі «лайком» чи іншою (переважно позитивною) позначкою» і активно функціонує у сучасній пресі, наприклад: «*Посадовцям Чернівецької ОДА роздали інструкції для Facebook: не забувати «чекінитися» і думати, що* ***лайкати***» («7 днів», 30.01.18); «*Це означає, що 73 тисячі людей за останні 6 днів якось взаємодіяли зі сторінкою –* ***лайкали****, коментували, поширювали контент тощо*» («Тиждень», 28.11.15).

Сленгізм *тролити* має значення «розміщення в інтернеті провокаційних повідомлень з метою викликати конфлікт між учасниками процесу спілкування, образи, марнослів'я». Аналізований сленгізм створює негативну атмосферу всього повідомлення і має потужні образні засоби, наприклад: **«***Різна влада була в Україні, але, щоб так безсоромно куражитись,* ***тролити*** *власний народ, насміхатися, вивищуватись і не відчувати під ногами землю…*» («Високий Замок», 05.08.19); «*Росія* ***тролить*** *Зеленського за його дилетантизм*» («Високий Замок», 22.08.19); «*Звинувачений в отриманні хабара в розмірі 2 млн доларів міністр економрозвитку РФ Олексій Улюкаєв не боявся сперечатися з президентом Росії Володимиром Путіним і навіть його* ***тролити***» («TSN.ua», 15.11.16). Аналізовані лексеми створюють враження неповторності, незвичайності і нестандартності для молодіжної аудиторії, що приваблює увагу до публікацій суспільно-політичної тематики. Також виникає ефект контрасту під час використання запозичених слів поряд з українськими лексемами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, публіцистичні тексти виконують декілька функцій: фіксують найновіші мовні явища, популяризують їх, а іноді й створюють їх.

Молодіжна субкультура і молодіжний сленг тісно пов'язані, адже виникають з необхідності молоді соціалізуватися і при цьому активно заявити про себе. Сучасна публіцистика віддзеркалює специфіку життя кожного покоління, стає засобом ідентифікації, розмежування різних молодіжних груп та формою самовираження. У засобах масової комунікації постійно з'являються нові лексичні засоби, що дозволяють лаконічно і точно передати настрої, переживання, думки, враження та емоції молодіжної аудиторії.

Мова молодіжної субкультури завжди надзвичайно експресивна, лаконічна, інформативна, характеризується елементами розмовності, інколи згрубіло-фамільярним забарвленням. Особливо актуалізуються означені процеси у функціонуванні тематичної групи «Мовлення», що функціонує у публікаціях, присвячених політиці, економіці, кримінальній тематиці, виборам. Досить часто з їх допомогою відтворюють колорит молодіжного середовища, описують реалії сьогодення молоді, характеризують та оцінюють суспільно-політичні процеси в Україні.

Література

1. Словник сучасного українського сленгу [упоряд. Т. М. Кондратюк]. Харків: Фоліо, 2006. 350 с.
2. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.

References

(Транслітерація)

1. Slovnyk suchasnoho ukrainskoho slenhu [uporiad. T. M. Kondratiuk]. Kharkiv: Folio, 2006. 350 s. [in Ukrainian].
2. Stavytska L. Arho, zharhon, slenh. Sotsialna dyferentsiatsiia ukrainskoi movy. Kyiv : Krytyka, 2005. 464 s. [in Ukrainian].

У статті проаналізовано вивчення молодіжного сленгу. Зазначено, що сленг – мінлива підсистема мови, вона характеризується відкритістю, ненормативним характером словника, а також є своєрідним показником рівня інтелектуального розвитку, інтересів, ціннісних орієнтирів і потреб молодого покоління.

Зафіксовано, що високу ступінь частотності в українських засобах масової комунікації мають сленгові одиниці на позначення мовлення. Вони функціонують в публікаціях, присвячених політиці, економіці, кримінальній тематиці, виборам. Журналісти, не змінюючи семантичного значення, використовують сленгові одиниці тематичної групи «Мовлення» для відтворення колориту молодіжного середовища, опису реалій сьогодення молоді та підростаючого покоління. Охарактеризовано означену тематичну групу як складову молодіжного сленгу і способи її функціонування у структурі мовної дійсності.

Ключові слова: сленг, спілкування, мовлення, експресія, оцінка, мова засобів масової комунікації.

Левченко Татьяна. Функционирование сленгизмов тематической группы «Речь» в языке средств массовой коммуникации. В статье проанализировано изучение молодежного сленга. Отмечено, что сленг – изменчивая подсистема языка, она характеризуется открытостью, ненормативным характером словаря, а также является своеобразным показателем уровня интеллектуального развития, интересов, ценностных ориентиров и потребностей молодого поколения.

Зафиксировано, что высокую степень частотности в украинских средствах массовой коммуникации имеют сленговые единицы для обозначения речи. Они функционируют в публикациях, посвященных политике, экономике, криминальной тематике, выборам. Журналисты, не меняя семантического значения, используют сленговые единицы тематической группы «Речь» для воссоздания колорита молодежной среды, описания реалий молодежи и подрастающего поколения. Охарактеризована указанную тематическую группу как составляющую молодежного сленга и способы ее функционирования в структуре языковой действительности.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-76-86 УДК 821.161.2-2.09

З епістолярного доробку Віри Вовк

From the epistolary work of Vira Vovk

Halyna Mazokha
Doctor of philological sciences,
Professor

Галина Мазоха
доктор філологічних наук,
професор

E-mail: perejaslav-rada6@ukr.net
orcid: 0000-0002-6803-3306

Pereiaslav-Khmelnytsky
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: March 23, 2020
Revised manuscript accepted: March 25, 2020

ABSTRACT. *To comprehend the historical path of domestic literature, its specificity and all the richness of manifestations and potential possibilities of studying the epistolary of Ukrainian writing, it is of paramount importance as a personal testimony, «from the middle», least subject to dictate situations, free from censorship, not only external but also internal M. Kotsyubynska).*

An important place in the epistolary works of writers of the twentieth century takes private correspondence of Vira Vovk (Selianska) as something completely original and unique. These correspondences impress with the sophistication of form, the polyphony of moral and aesthetic evaluations, the enormous authorial erudition and the originality of coverage of the problems of human being. Her letters, as a witness to past events, make it possible to touch on historical reality, to understand it much more deeply.

The article analyzes the private correspondence of Vira Vovk (Selianska), comprehends the trends in their evolution, notes that the correspondence of Vira Vovk has an artistic and aesthetic value, since they reflected the individuality and originality of the creative person, it is emphasized that in many cases the form and content of letters writers are determined by the circle of interests and requests of the addressee, it is proved that different facets of the personality of the author of the letter emerge in his epistolary dialogues with interlocutors «at a distance», proposed prospects for further study of the poet letters.

Key words: *epistolary, creative interpretation, literary process, the author's consciousness.*

Актуальність теми дослідження. Для осмислення історичного шляху вітчизняної літератури, її специфіки і всього багатства проявів та потенційних можливостей дослідження епістолярію українського письменства має неабияке значення, як свідчення особисте, «з середини», найменш підвладне диктатові ситуацій, вільне від цензури, не тільки зовнішньої, а й внутрішньої (М.Коцюбинська).

Вагоме місце в епістолярному доробку письменників ХХ ст. посідає приватне листування Віри Вовк (Селянської) як явище цілком оригінальне та своєрідне. Означені кореспонденції вражають витонченістю форми, поліфонією моральних та естетичних оцінок, величезною авторською ерудицією та оригінальністю висвітлення проблем людського буття. Її листи виступаючи свідком минулих подій, дають змогу доторкнутися до історичної реальності, усвідомити її значно глибше.

Постановка проблеми. Дослідження письменницького епістолярію ускладнюється тим, що генологія в складі науки про літературу належить до однієї з найменш розроблених ділянок, хоча її науковий набуток досить вагомий. Пропоноване дослідження спричинене необхідністю комплексного й науково-об'єктивного вивчення епістолячрію Віри Вовк, який на сьогоднішній день вивчався спорадично, що пояснюється його розпорошеністю, документально-художньою неоднозначністю і малодоступністю; прагненням активізувати використання епістолярного надбання письменниці в сучасному науковому дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі вивчення письменницького епістолярію простежується декілька магістральних ліній: за традицією листи досліджували як біографічний документ, який не виключав критичного аналізу, почасти приватні кореспонденції ставали предметом історико-літературного потрактування. Із досліджень зазначеного жанру в теоретичному аспекті можна виділити праці О.Галича, М.Коцюбинського, В.Кузьменка, Ж.Лахової, Г.Мазохи, М.Пангелової, О.Свириденко. Ґрунтовний аналіз листів Віри Вовк здійснено в дослідженнях Г.Мазохи.

Мета статті. Увести в науковий обіг раніше не оприлюднені листи письменниці Віри Вовк, проаналізувати їх конститутивні ознаки у взаємозв'язку з дискурсом художньої словесності другої половини ХХ століття.

Матеріал і методи дослідження. До аналізу долучаються кореспонденції Віри Вовк до українських діячів літератури, які творили в умовах підцензурної радянської дійсності. З огляду на обсяг і неоднорідність першоджерельного матеріалу у науковій студії застосовуються типологічний, історико-генетичний, порівняльно-історичний та рецептивно-інтерпретаційний аналіз листів письменниці.

Результати та їх обговорення. Проживаючи поза межами України в умовах інтелектуального й методологічного плюралізму, Віра Вовк мала змогу своєчасно прилучитися до найголовніших надбань світової філософсько-естетичної думки. Вона працює в поетичному, прозовому та

драматичному жанрах, пише українською, португальською та німецькою мовами. Це збірки «Юність» (1954), «Елегії» (1956), «Чорні акації» (1961), «Мандаля» (1980), «Жіночі маски» (1993); роман «Духи і дервіші» (1956), оповідання «Святий гай» (1983), «Карнавал» (1986), п'єси «Смішний святий» (1968), «Триптих» та ін. «Глибокий внутрішній аристократизм духу, коли мистецька рафінованість органічно поєднана зі сповідуванням простих істин і відчуттям рідного кореня, широка палітра мистецької ерудиції – з вірністю справжнім «земним» цінностям у житті і в людині», – так відзначає поетичний хист Віри Вовк М.Коцюбинська (Коцюбинська, 2000: 5). Має рацію й Б.Рубчак, зазначаючи, що «поетична ідіома Віри Вовк дійсно модерна. Без жодних мовних трюків, без жодних мовних прикрас. Вона проста й безпосередня, але така нова й така своєрідна, що, читаючи, не можна обминути почуття захоплення, яке й має створювати справжня поезія» (Рубчак, 1957).

Як українка за походженням, вона пильно приглядалася до змін, що мали місце в нашій літературі. Свого часу В.Стус, який підтримував з нею листовні зв'язки, зазначав, що «листуватися з Вами – ступати у зимну воду» (Орач, 1993: 107). Йдеться насамперед про своєрідну духовну мікрогалактику, про полеміку на літературно-мистецькі теми, переклади з інших літератур тощо.

Дослідження приватних кореспонденцій поетеси засвідчує, що перед нами стриманий, академічний, з аналітичним складом розуму автор, який не дозволяє собі опускатися до рівня буднів, а, навпаки, піднімається до вершин духу. Віра Вовк переймається духовним становищем в еміграції. «Я сказала б, – пише вона в одному з листів, – що навіть багато наших діячів культури і культурних організацій не здає собі справи з нашого становища і страшної духовної кризи нашої еміграції. Видаються колосальні суми грошей на муровані пам'ятники, які шпетять пейзажі. Подивися, скільки церков у нас побудовано, але який їхній мистецький рівень? І якою мовою перекладено Божественну літургію, що її відмолюють кожної днини священики й вірні? З одного боку, то вже здегенерована візантійщина, а з другого – ні старослов'янська, ні українська мова, тільки щось посередині, часто суцільно незрозуміле, неіснуюче, чуже українській лексиці й граматиці. А Ти знаєш: ідеться про збереження української душі, і ми обкидуємо камінням радянські журнали і книжки за занечищення рідної мови! Яка тут послідовність?» (Соловій, 1984). Стиль листа вибуховий, енергійний, категоричний, співзвучний зі стилем кореспонденцій І.Багряного.

На особливу увагу заслуговують критичні екскурси Віри Вовк у психологію творчості. Означені кореспонденції, як «своєрідні літературні семінари» (М.Коцюбинська). У них Віра Вовк стверджує, що «все живе, росте, перетворюється, переливається також у мистецтві. Ми живемо **тепер**, і наша творчість мусить бути **теперішньою**. То абсурд заморожувати стерті форми, неплідний абсурд! Тут і загроза з боку традиції: адже все геніяльне почалося від іконоклястів (у переносному розумінні); подумай тільки, як

реагували сучасники Бетговена на його сонати! Пригадую, що в час війни ми пішли з батьком до Дрезденської опери на концерт: учасники з побожністю прислухалися до Моцарта і Баха, а коли в другій частині концерту заграли Стравінського, «чемна» німецька публіка зареаґувала мов табун дикунів: свистала, тупотіла ногами, вигукувала: «А хто сьогодні так сприймав би музику Стравінського? Сьогодні він – класик» (Соловій, 1984).

Листи письменниці засвідчують, що митець – це не тільки досвід, це ще й добре розвинена інтуїція, можливо не завжди усвідомлене, але непомильне передчуття. Слушною є думка Віри Вовк щодо незнищенних стовпів, на яких тримається небо мистецтва – традиції. До означеної проблеми свого часу зверталися вітчизняні митці слова, коли устами Зерова закликали «Ad fontes!» (до джерел). А згодом прозвучали слова Л.Костенко: «при майстрах якось легше. Вони – як Атланти. Держать небо на плечах. Тому і є висота» (Кононенко, 1994: 48).

Не менш вірною є думка поетеси про те, що творчість має відповідати сучасним запитам, адже «нове життя нового прагне слова» (М.Рильський) і цей шлях привів до створення значущих естетичних надбань. Зокрема, до спроб гармонізації емоційного й інтелектуального, ідейного й художнього начал, традиційного гуманізму з новочасними новаціями в сферах соціального та культурного будівництва.

Водночас у листах Віри Вовк відсутні розповіді про переживання, тривоги, які стосуються власного приватного життя. Про такі речі не говорять вголос, висловитися про це можна лише у творчості. Чим продиктоване таке ставлення Віри Вовк до листування? Як нам видається, головним чином – надзвичайно розвинутою делікатністю, тонкою внутрішньою тактовністю, якоюсь боязню до «само оголення», а також відразою до втрати почуття міри. Небагатослівність, стриманість не стають недоліком, а радше стильовою манерою їх автора.

Утилітарне призначення означених кореспонденцій привносить в епістолярний стиль ділову простоту, лаконічність, конкретність. Але останні викликають значну зацікавленість тим, що вміщують теми, котрі доволі рідко можна зустріти в інших жанрах. Читаємо в одному з листів: «Останні мої подорожі на Україну були емотивно перевантажені. З одного боку – щирість, рідність, гостинність, увага до моєї праці <…>; з другого боку – глухий опір давніх «власть імущих» і багато дечого хаотичного, незбалянсованого, «сирого», безстилевого. Мене особисто відштовхують народні музичні ансамблі з неукраїнським акордеоном – гармошкою та неймовірна безстилевість українських народних строїв, далеких від нашої культурної традиції. Крім того, там не розрізняють між високими і нижчими мистецькими жанрами, даючи одним і другим те саме місце. Я сказала б надто багато фолкльору. Одначе, до певної міри воно зрозуміле: бо народні звичаї, обряди й мистецтво десятиріччями були заборонені, а тепер усе витриснуло з великою наснагою...» (Віра Вовк, 1984).

Загалом для поетеси не була властива будь-яка екзальтація, поза проповідника. Вона не любить зовнішніх жестів та декларацій. Уся її увага

була зосереджена на творчості, праці, адже вона – велика трудівниця на літературній ниві. За листами можна простежити аристократизм її духу.

У середині 60-х років після тривалої перерви поетеса відвідала історичну батьківщину, побувала в різних краях, зустрічалася з різними людьми, познайомилася в Києві з українськими митцями слова: М.Бажаном, І.Дзюбою, Л.Костенко, Д.Павличком, І. Світличним, В.Стусом та ін., з ким потім спілкувалася листовно.

Листи до М.Коцюбинської

№1

Ріо, 22. II. 1968

Спасибі, мої дорогі, за карточку. Київ у мені дзвенить усіми струнами. Ось один варіант. Перешлю Бажанові, Смоличу, Коротичеві, Кочуру (довго не маю вістки, чи прийшли мої бароккові переклади?). Може ще кому, але боюся неточних інтерпретацій. Ти даси Дзюбі від мене, гаразд? (У мене не має його адреси). Ч. III. починається новий семестр. В Індії, цього року, нажаль, не буде з'їзду, тільки в Женеві. (Ідеться про ПЕН-Клюб). Мабуть поїду на липень до Аргентини, на запрошення університету, щоб викладати порівняльну літературу. В серпні знов буду в Ріо. Писати можете завжди,

№ 2

Моя рідна Михасю, Ріо, 23.IV.68

Дивує мене, що Ти не дістала мого листа і симфонії, бо нічого про них не згадуєш. Я тут – procul negotiis – відірвана від світу, займають блаженними справами, неначе слон під вечір свого життя, що ховається в печеру. Дуже, дуже рада, що Бажан прийняв мистців Заходу до «Іст[орії] Укр[аїнського] Мист[ецтва] і що я можу в цьому трохи бути корисною. І знаменито, що в Києві будуть друкувати Патрицію Килину і друзів. Про свою збірку в Україні я й мріяти боюся, хоч Драч дуже запевнює, що стежка вже протоптана.

Десь на липень-серпень вибирається до Радянського Союзу проф[есор] Честер Андерсон з університету Колумбії, директор відділу порівняльної літератури, з яким я працювала. Він прохає мене різних адрес, і я дуже хотіла б, щоб у нього було якнайкраще враження про Україну. Треба попрохати всіх англомовних друзів, щоб показали йому і дружині чудеса Києва. Проф[есор] Андерсон – чарівна людина, великий гуманіст, спеціаліст Джойса. Думаю, що Тобі, Лукашеві, Кочуру, Поповичу, Коротичу було б дуже цікаво з ним зустрітись. Я напишу ще до Смолича і Бажана.

Ірина Коцюбинська – хто Тобі? Я переслала їй «Antologia da literature Ucromiana», що й досі не дійшла до неї (післала перед двома місяцями). Пишу до Левіщенка, щоб перевірив справу, де залишаються мої посилки, бо хтось мусить їх конфіскувати!

У нас чудова, прозора зима, холоднувато. Я сиджу при писальному столі в довгих штанах і кинтарику від Наді. Прийшов добрий лист від Кочура, і я гріють до рідних слів. Зачитуюсь Гуцалом. Його «Ходімо до мене, Іване», «Колиска» й інші малі речі рвуть душу на куски. Сарака Євген!

Бажала б йому іншої людської долі. Пригадую собі, як ми бродили по Дніпрових кручах, він ще із своєю страшною раною в грудях, просто не витримуючи наші веселі обличчя і голоси... Бачиш, Михасю, є такі чисто людські трагедії, які не розв'яже ніяке політичне щастя. Як писав Гильдерлін: «Ein Mensch bin ich – zu lieben, zu miden».

Цілую Тебе і Таню дуже міцно – Твоя Віра

№3

Моя рідна Михасю! Pio, 8.V.68

Так добре діставати листи від Вас. По різних життєвих стратах я, все ж таки, не сама. Я маю Вас. Це – так добре, так любо на серці. Кост Вольфрам пише мені скептичні листи, я кажу: не може справа перемагати, тільки боротися з демонами. І як дивлюсь на різних переможців, хвалю Бога за те, що дав Україні терновий вінок і не зробив з неї грабіжного звір'я. Тим самим ми маємо всі дані бути вибраним народом, але треба свідомости такого покликання. Пишу баляду про Лютера Кінга, але поволі. Взагалі якось життя мене висадило з високого сідла. Мої дні сірі і трудящі. Крім щоденної праці наклала на себе ще ряд інших обов'язків: працю в «фавелі», себто: дільниці негрів, де друзі обслуговують «щось» у роді гімназії, виховання маминої пасербиці, що займає тепер половину моєї кімнати, і впорядкування спадщини моєї вічно затурбованої до скромности непрактичної приятельки Терезії, що живе в мене також, з мамою і похресницею... Так горстка жінок збилася до купи як громада переляканих овець, але я – Вовк, кусаюся, драпаюся за їхнє право під сонцем. – Вітчим рішився оженитися ще раз. Сарака Еріка дістане третю маму... А я тут дію як каталізатор, щоб ціла та родина якось трималася разом, щоб забезпечити дітям їхнє гніздо і їх будучність і дещо батьківського зрозуміння, а батькові – решту пошани і любови від дітей... Михасю, часто-тяжко з родиною. В родині люди люблять забувати про індивідуальність другого: вони вимагають і знають, що мають право, а не зважають на обов'язок. До речі, і моя родина мені, менш, більш, чужа. Друзі мені дорожчі. Моя родина тепер – Ти, Ліна, Іван, Кочури... Все ж таки у мене прохання і для тих, що по-крові називаються родиною: якщо справді вийде моя збірка (а я й досі невіруючий Тома...), прошу Вас переслати по примірнику на такі адреси:

1. Борислав
вул. Котляревського, 28
Звонок Осипа

2. Львівська обл..
Яворівський район
Шкло
Дарія Бондарук (2 прим.?).

3. Івано-Франковськ
вул. Фрунзе 29-3
Пилипа Дольна (4 прим.?)

4. Івано-Франковськ
вул. К.Маркса, 26 кв. 2
Ярема Селянський

5. Закарпатська обл.
Межигір'я
Леніна, 98
Зореслава Скіряк

6. Закарпатська обл.
Ужгород
Ленінградська набережна, 13
Катерина Селянська (2 прим.?)

7. Львівська обл.
Яворівський район
Шкло
Ярослав Татомир.

Я написала між дужками нескромні варіянти. Річ у цьому, що там – копиця різних свояків, що домагаються від мене книжок. Я посилаю, а вони пропадають. Мої рідні не вірять, що це – пошта... Тому треба їх якось помітити. Я сама буду вдячна за кілька авторських примірників.

Вольфрамові щось не ведеться з антологією Квебеку. Я перекладаю для Костецького ще кілька віршів Неруди, бо ось ніби збирається на нову збірку. Костецький – знаменитий реалізатор, тільки, як особа – тяжкий і нерівний - , з ним видержиш тільки на солідну віддаль, а то він тебе зовсім хоче загнуздати! Крім цього, його погляди на світ і справи міняються з кожним високосним роком, мабуть.

Не знаю, чи дістали Поповичі норвезький словник і драми Ібсена. Мушу знати, бо норвезьке посольство допитується. – Як жалко, Михасю, що Твою працю не зуміли нерозумні люди гідно оцінити! Це мене особисто дуже пече. З радістю дожидаю Превера!

Горну Тебе і Таню сердечно до серця – Твоя Віра

№ 4

20.X.68

Михайлино, рідна,

Не знаю, куди пропадають мої листи. На всякий випадок: Твій ішов до мене 6 тижнів... Рада, що Таня одержала ноти. Ти не дістала мого листа, в якому пишу про одержання Твого і дякую за Танину знімку. Вибач, дорога, якщо я така настирлива і, не зважаючи на Вашу відмову і реакцію, таки буду Вас бомбардувати час від часу пакунками... Ти знаєш, як воно з неодруженими, бездітними жінками: в мене конечна потреба когось пригорнути, вдягнути, нагодувати (Якби в мене були діти, були б, певно, нещасні сотворіння. Пригадую собі мою Бабуню у Львові, що обтулювала мене вовняним шаліком, тоді коли я прямо дусилась із горячі!).

Про бразільські стріли в вікна – не турбуйся. Якщо хто бажає вдати собі мене за ціль, то знає, куди я ходжу, я з цього ж не роблю таємниць. Роздумую тільки, яке хисно буде кому з мого неіснування? Звісно, поліція нічого не вияснила, тільки мудро хитала головою. Смішне було те, що зараз як упав стріл, я відкрила вікно і вихилалась, щоб побачити, хто стріляє... На мене всі сварили.

Вольфрам обіцяє надрукувати мої три «симфонії» і переклад Неруди, якого я дуже добре знаю. Хочемо видати гарну книжечку з його віршами в українських перекладах. Тарнавський працював також над ними. А справа з Герасимчуком – не моя вина, тільки Костецького, що завжди робить різні меланжі в своїх виданнях. Цей мій повний переклад «Джітанджалями» перемішаний з його версіями (Він переклав щось поверх 30-ти віршів). До речі я й не знала про існування Герасимчука.

Цілую Тебе міцно, а також Надю, Ліну, Оксану, Таню, Нілю, Галю і все жіноцтво – Твоя Віра

№ 5

Pio, 9. XI.69

Рідна Михасю,

Перший лист від Тебе (разом із Таніним) у моїх руках. Ніяк не можемо перервати листування тільки тому, що так хочеться епістолофобам! – Дуже радію добрими новинами про Надю, кінофільм «Захар Беркут» і золотисту осінь. У нас, натомість, починається прегаряче літо, і я рада, що незадовго скінчиться семестр. Найрадше закинула б всі університети і віддалась зовсім поезії та, пренайвище, перекладам. Взимку поїду до Нью-Йорку навертати еміграцію на патріотизм. Правдоподібно обкидають мене помідорами і китайськими яйцями, бо вони розуміються на Україні, «як вовк на звіздах» (Бравши до уваги, що я хотіла колись студіювати астрономію, вовк – з малої літери!). А як Тобі подобається ця скульптура Слави Веруляк? Вона – одна з тих мистців, які увійшли в антологію «Kersos e Formas da Ucrania», готову до друку.

Цілую Тебе, моя сестричко – Віра.

№ 6

Pio, 8.V. 71

Дорога Михасю,

Мене дуже хвилює й догада бере: уяви собі, що Твій великий лист не дійшов, і взагалі погубилось багато листів, особливо від Наді й Івана. Добре хоч, що дістала карточку, а то мені вже здавалось, що Ви мене поволі забуваєте. Я тут проводжу війну з часом і простором, то й такі справи мені неймовірно важливі. Коло мене – сіро, дехто виливає свої ефузії на папір і друкує їх у журналах. (Вони – на мою адресу, і аж смішно, що люди в мені критикують). Але такі речі мені не можуть пошкодити; я пишу собі в Pio – procul negotiis, і ніщо більш мене не хвилює (крім усього, що торкається Вас, звісно!) Коли побачимось знов, не відомо, бо подорож звідси вельми коштовна, я ще не доробилась. Посилаю Тобі пір'ячко голубки, що прилетіла до мене в гості на балкон: залишила подарунок. Щоб Тобі добре писалось... А Тані на десятиріччя радо переслала б щось, але не знаю, чи так дійде як Твій лист...

Цілую і жду нового – Твоя Віра

№7

Pio, 28.II.73

Дорога Михасю! – Дякую Тобі від серця за святочну карточку. Це так любо знати, що про тебе хтось пам'ятає. – Я повернулась знав з вакаційної подорожі: була в Еквадорі, Коста Ріка, Гондурас, Мехіко, а потім у Нью-Йорку, де доповнила ілюстрації до альбома, що ось іде до друку. Цього року працюватиму в двох університетах, то значить: не буде часу і в голову пошкрябатись.

Я не забуваю Вас, рідні, ні Тебе, ні Таню.

Цілую – Віра

№ 8

Ріо, 6.XII.78

Дорога Михасю!

З Різдвом Христовим і Новим Роком пересилаю Тобі і всім друзям свою любов і всі найкращі почування. Надіюсь, що пошта цим разом буде ласкава, бо вже два роки пишу в безвість. Дістаю деякі вісті посередньо, і то дуже неточно, без логіки і системи. Всі вісті надходять з великим спізненням. Чула про Надю, але листа не маю. Переслала їй телеграму, два листи, але відгомін загубився.

Література рятує мене від розпуки. Повиходили різні видання, які також для Тебе ховаю. Коли знову зустрінемося, рідні? На Свят Вечір буду з Вами душею і думкою – Твоя Віра

№9

Ріо-де-Жанейро, 17.1.00

Моя рідна Михасю!

Дякую Тобі, дорога, за Твою сердечність до моєї особи. Кожне Твоє майстерно різьблене слово наче самоцвіт у діадему Віри Вовк, Попелюшки, з якої Ти зробила справжню книжку.

Дякую Тобі також за прекрасний спомин про нашого незабутнього Григорія Порфировича: пригадалися наші спільні тривоги і сподівання…

До Твого вступного слова маю мало зауваг, сама бачиш, що то окрушини. Але є одне сутнє питання: чи варта в ступній статті до збірки поезій давати повний образ моєї творчости? Адже буде ще том прози з вступним словом Валерія і том драматургії з вступним словом, може, Леся Танюка. (Якщо знаєш, надішли мені його адресу!).

Я мала на увазі щось у разі аналізи і критики поетичного тексту, але даю Тобі вільну карту: рішай, як уважаєш за добре. До першого тому «Поезія» ввійде суцільно 12 збірок лірики: Юність, Зоря провідна, Елегії, Чорні акації, Любовні листи княжни Вероніки, Каппа Хреста, Мандаля, Меандри, Жіночі маски, Молебень до Богородиці, Писані кахлі і Віоля під вечір.

«Юність» я солідно переробила з огляду на мовні прогріхи, але вона важлива мені з огляду на зародки різних структурно-ритмічних первнів і на переломний етап у житті: еміграція, примусова праця в фабриці, бомбардування Дрездена і втрата батька, голодні й холодні післявоєнні роки з матір´ю, початок студій, захоплення простором (Європа, далекий Схід).

Надсилаю Тобі «Молебень до Богородиці». Книжку привезу: вона гарно видана, з Зоїними іконами на камені. Надсилаю також «Писані кахлі», що з´явилися після нових, наболілих відвідин Гуцульщини. Остання збірка, «Віоля під вечір», ще не повна. Надішлю аж у березні. На другий рік готую том «Проза», на наступний – «Театр».

Роман Корогодський підганяє мене з виданням усіх томів, але я не в силі їх усіх нараз оплатити, бо Бразилія – не ЗДА, ні середня Європа. Бразільське економічне становище не багато краще від українського. Все ж таки хотілося б видати перший том ще цього року (до мого 75-річного

ювілею з початком наступного). Кожний з томів доведеться ще солідно опрацювати, особливо прозу.

Бажаю Тобі, Михасю, з цим круглим роком усіх благ Господніх, особливо повного здоров´я, радости, миру і творчого розмаху!

Тим часом обнімаю Тебе і куріпко цілую. Що Тобі привезти з Ріо?

Твоя Віра

Висновки та перспективи. Значення листування Віри Вовк у розкритті специфіки її ідейно-художніх поглядів, їхньої динаміки полягає в тому, що кореспонденції письменниці є автентичним джерелом висвітлення її творчої індивідуальності, світогляду, естетичних засад, психологічних особливостей. Монотематичні листи Віри Вовк переважно заглиблені в актуальні проблеми професійної діяльності письменниці, позначені у більшій ступені відвертостю у висвітлені думок. Попри мозаїчність композиції листів письменниці, вони є цілісною структурою, оскільки цементуючим засобом тут виступають екстралінгвістичні фактори, а саме: специфіка епістолярної комунікативної ситуації. Уважне студіювання приватного листування Віри Вовк переконує у необхідності подальшого вивчення їх жанрово-стильових особливостей та викладової форми на рівні концентрованого синкретизму та симультанності, різноприродної фігуративності в межах єдиної і конкретної поетики кореспонденції.

Література

1. Кононенко П. Українська література: проблеми розвитку: Навчальний посібник. Київ, 1994. 142 с.
2. Коцюбинська М. Метаморфози Віри Вовк. Поезія. Київ, 2000. С.5-12.
3. Не відлюбив свою тривогу ранню... Василь Стус. Поет і людина: спогади, статті, листи, поезії. Упоряд. О.Орач (Комар). Київ, 1993. 107 с.
4. Рубчак Б. Поезія погідного патосу. *Українська літературна газета*. 1957. Ч. 2. (лютий).
5. Соловій Ю. Віра Вовк. Метаморфози двох паралельних монологів. ЦДАМЛМ України. Ф. 1212, оп.1, спр. 359.
6. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 1212, оп. 1, спр. 124.

References

(Транслітерація)

1. Kononenko P. Ukrainska literatura: problemy rozvytku: Navchalnyi posibnyk. Kyiv, 1994. 142 s [in Ukrainian].
2. Kotsiubynska M. Metamorfozy Viry Vovk. Poeziia. Kyiv, 2000. S.5-12 [in Ukrainian].
3. Ne vidliubyv svoiu tryvohu ranniu... Vasyl Stus. Poet i liudyna: spohady, statti, lysty, poezii. Uporiad. O.Orach (Komar). Kyiv, 1993. 107 s [in Ukrainian].
4. Rubchak B. Poeziia pohidnoho patosu. Ukrainska literaturna hazeta. 1957. Ch. 2. (liutyi) [in Ukrainian].

5. Solovii Yu. Vira Vovk. Metamorfozy dvokh paralelnykh monolohiv. TsDAMLM Ukrainy. F. 1212, op.1, spr. 359 [in Ukrainian].
6. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy. F. 1212, op. 1, spr. 124 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано приватні кореспонденції Віри Вовк (Селянської), осмислено тенденції їхньої еволюції, відзначено, що кореспонденціям Віри Вовк притаманне художньо-естетичне значення, оскільки в них віднайшли своє відображення індивідуальність і своєрідність творчої особистості, акцентовано, що в багатьох випадках форма і зміст листів письменниці визначаються колом інтересів і запитів адресата, доведено, що різні грані особистості автора листа вимальовуються в його епістолярних діалогах із співрозмовниками «на відстані», запропоновано перспективи подальшого вивчення листів поетеси.

Ключові слова: епістолярій, творча інтерпретація, літературний процес, авторська свідомість.

Мазоха Галина. С эпистолярного наследия Веры Вовк. В статье проанализированы частные корреспонденции Веры Вовк (Селянской), осмислено тенденции их эволюции, отмечено, что корреспонденциям Веры Вовк присуще художественно-естетическое значение, поскольку в них нашли свое отражение индивидуальность и своеобразие творческой личности, акцентировано, что во многих случаях форма и содержание писем писательницы определяются кругом интересов и запросов адресата, доказано, что разные грани личности автора письма вырисовываются в его эпистолярных диалогах с собеседниками «на расстоянии», предложены перспективы дальнейшего изучения писем поэтессы.

Ключевые слова: эпистолярий, творческая интерпретация, литературный процесс, авторская сознательность.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-87-96 УДК 821.111 (73) – 31 Апдайк. 09

John Updike's novelty and the american novel of the 50's and 70's of the XX century

Новелістика Джона Апдайка та американська новела 50-70-х рр. XX століття

Panhelova Mariia
Ph.D. in Philology,
Associate Professor

Марія Пангелова
кандидат філологічних наук,
доцент

E-mail: pangelova1985@gmail.com
orcid: 0000-0002-2240-7122

Pereiaslav-Khmelnytsky Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: March 25, 2020
Revised manuscript accepted: March 27, 2020

***ABSTRACT**. The development of Updike-writer was largely aided by the fact that at the beginning of his career he acted not only as a promising writer, but also a talented critic. In his essays and critical articles, a decisive role in the development of the Updike-writer was played by his collaboration with the renowned literary magazine "New Yorker". For almost three years (1955-1958), the American prose writer worked for this magazine, and New Yorker's «school» traditions, which put above all the plot locality, subtle psychologism, and stylistic sound, could not but influence the formation of the Updike-novelist. In critical articles, and later with short stories in a magazine that places too high a claim on its authors, Updike was immediately recognized by American writers and literary critics as a gifted writer who repeatedly referred to the contemporary literary process.*

The article focuses on the rapid development in the American literature of the 50-60's of various directions (realism, modernism, existentialism), which exerted a considerable influence on many contemporaries of the writer. However, the diversity of literary trends did not prevent Updike from maintaining his personality. Already at the beginning of his career, he formed his own unique view of the world, his own worldview and outlook, which was already evident in his first novels and led to the formation of an «updike» approach to eternal themes – love, marriage, family relations, unique « updike « style.

***Key words:** hipster literature, american novella, american literature, realistic prose, modernism*

Актуальність теми дослідження. Становленню Апдайка-письменника багато в чому сприяв той факт, що на початку своєї кар'єри він виступав не лише в ролі багатообіцяючого письменника, а й талановитого критика. У своїх есе та критичних статтях вирішальну роль в становленні Апдайка-письменника зіграла його співпраця з відомим літературно-художнім журналом «Нью Йоркер». Американський прозаїк майже три роки (1955-1958) пропрацював співробітником цього журналу, і традиції «школи» Нью-Йоркера, що ставили понад усе локальність сюжету, тонкий психологізм і стилістичну благозвучність, не могли не вплинути на формування Апдайка-новеліста. Виступивши з критичним статтями, а пізніше і з новелами в журналі, котрий пред'являє занадто високі вимоги до своїх авторів, Апдайк відразу був визнаний американськими письменниками і літературознавцями талановитим письменником, котрий неодноразово звертався до сучасного йому літературного процесу.

Постановка проблеми. В останній частині збірника критичних статей і есе «Обрана проза» («Перша особа множини» (First Person Plural) Апдайк коментує ситуацію, що склалася в американській літературі 1950-1960 рр., на яку великий вплив у цей період, як відомо, справила філософія екзистенціалізму. Проблема відчуження людини лягла в основу ідеології та естетики покоління «бітників» − групи молодої інтелігенції, яка називала себе «розбитим поколінням» (Дж. Керуак, А. Гінзберг, У. Берроуз). Бітники відображали в своїх творах стан відчуженності людської особистості від сучасного суспільства, породжене післявоєнної депресією, страхом перед «холодною війною» і загрозою атомної катастрофи, і це виражалося у формі протесту, бунту проти існуючого в американському суспільстві світопорядку. Знаковою фігурою серед письменників-бітників став Дж. Керуак (1922-1965), а їх культовими ідолами − У. Уїтмен, Т. Вулф, Г. Міллер. Багато письменників-бітники розвивали в своїх творах естетику У.Уітмена, продовжували традиції відвертості і сповідальності Т. Вулфа, гіпертрофували натуралізм Г. Міллера. (Д. Керуак «На дорозі», У. Берроуз «Голий сніданок», А. Гінзберг поема «Крик»).

Матеріал і методи досліджень. Матеріалом дослідження є «Вибрана проза», у якій Апдайк висловлює невдоволення з приводу ситуації, що склалася в американській літературі («very sick literary situation»): «Лихоманка самовпевненості охопила американську літературу. Єдиним можливим результатом невиправдано великих надій на досягнення в літературі можуть бути лише невдачі, а хвороблива нездатність (pained incapacity) – єдиним прийнятним доказом щирості. Коли ще в історії літератури так високо цінувалася неохайність оповідання? У такій апокаліптичній атмосфері найбільший грішник має найвищий шанс на порятунок. Дослідження літератури загрожують стати чимось на зразок палеонтології невдач, а критика – зарозумілим психоаналізом письменників» (Updike, 1965: 264).

Бурхливий розвиток в американській літературі 50-60-х рр. різноманітних напрямків (реалізм, модернізм, екзистенціалізм) надавав

відчутного впливу на багатьох сучасників письменника. Проте, різноманіття літературних тенденцій не завадило Апдайку зберегти індивідуальність. Вже на початку творчого шляху у нього сформувався свій, неповторний погляд на світ, власне світосприйняття і світовідчуття, яке яскраво проявилося вже в його перших новелах і зумовило формування «апдайківського» підходу до вічних тем – любві, шлюбу, сімейних відносин, неповторного «апдайківського» стилю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед зарубіжних літературознавців до творчості Джона Алдайка зверталися такі дослідники, як Р. Детвейлер, Е. і К. Хемілтон, Дж. В. Хант, Л. Тейлор, Д. Грейнер, Р. Берхард, Р. Лашер, Дж. Де Белліс, А. Майзенер та багато інших. Найбільший інтерес представляють монографії Р. Детвейлера, З. і К. Хемілтон, Дж. В. Ханта і Д. Грейнера.

Мета статті – дослідити новелістику Джона Апдайка та американської новели 50-70-х рр. XX століття.

Результати та їх обговорення. Проблематика сучасної письменникові реалістичної прози носила в основному соціальний, етичний, філософський характер. У центрі уваги американських новелістів другої половини XX-го століття, як правило, виявлялися «вічні теми»: тема батьків і дітей (Дж. Чівер «Побачення», «Океан»), тема цінності людського життя в сучасному світі (Б. Маламуд Дорогу ідіотам», «Біженець з Німеччини»), тема впливу війни на долю людини (Дж. Д. Селінджер «Останній день останнього звільнення»). У творчості Джона Апдайка це – тема самотності людини, мотив моральних метань героя, який опинився в складних життєвих ситуаціях, тема провини і її спокути, тема сім'ї і взаємин між чоловіком і жінкою.

Не можна не сказати, що велику популярність у повоєнні десятиліття в Америці отримала фройдистська теорія про згубність придушення сексуальних інстинктів. Проникнувши в літературу, вона викликала масовий наплив секс-белетристики і привела до підвищеної еротизації культури. Теми сексу, садизму, патологічної жорстокості стали займати значне місце в художній літературі цього періоду (показово в цьому відношенні творчість Т. Вільямса, його драма «Трамвай «Бажання», 1947). Хоча в love story і була відображена соціальна проблематика: расове насильство, негативний вплив комерційного шоу-бізнесу тощо (Дж. Коллінз, Н. Робертс), але все це часто відходило на задній план, поступаючись місцем темам адюльтеру. Виникла певна нав'язлива «типологія сексу» в американській літературі.

Тема сексу є однією з основних і в творчості Апдайка. У вітчизняній критиці в зв'язку з нею найчастіше називають роман «Подружні пари». Літературознавці пояснюють захоплення письменника цією темою підпорядкуванням Апдайка «новітнім вимогам американського книговидавничого бізнесу». М. Мендельсон, дорікаючи письменника в надмірному акцентуванні теми інтимних відносин, каже, що «масштаби цієї уваги просто обурюють. Подружні пари містечка, названого Апдайком

Тарбокс, зайняті головним чином докладно описаними сексуальними, саме сексуальними, а не любовними пригодами» (Мендельсон, 1983: 217). Відчуття, що письменник готовий слідувати по стопах творців відверто порнографічних творів, іноді виникало і в американських критиків. В одній з рецензій на «Подружні пари», опублікованій в журналі «Тайм», було відзначено, що «сексуальні сцени і присвячена їх відтворенню мова автора дивують своєю відвертістю навіть в цей вік повної свободи висловлювань».

Подібні закиди, на наш погляд, є безпідставними. Новели Апдайка, зокрема, збірник «Музична школа», дозволяють зробити висновок про те, що освітлення подробиць інтимного життя – не самоціль письменника. Більш того, секс у його творах – причина багатьох проблем героїв. Пригнічуючи почуття незадоволеності життям, вони шукають нових захоплень замість того, щоб навчитися отримувати радість від співіснування з однією людиною. Показова в цьому відношенні новела «У мого коханця брудні нігті» (My Lover Has Dirty Finger Nails). Героїня, яка втратила інтерес до власного чоловіка і розчарувалася в коханці, намагається досягти душевної рівноваги. Вирішення своїх проблем вона бачить у пошуку нового чоловіка, яким, як вона вважає, стане її психіатр. Саме з ним вона ділиться своїми, глибоко інтимними переживаннями.

Гармонійне переплетення названих тем на сторінках новел Апдайка дозволяє зрозуміти філософську концепцію американського прозаїка, особливості його світосприйняття і ті індивідуальні риси його художньої прози, які відрізняють новелістику письменника від творів його сучасників.

Саме вибором тем пояснює успіх творів Апдайка у читачів американський дослідник його творчості Р. Берхард: «Його твори мають великий успіх, тому що в них він шукає правду. Він саме той, хто приймає «ні» як відповідь на питання, якщо відповіддю насправді є «ні». Саме тому його міркування, що стосуються тих питань, відповіддю на які стає «так», є цінними для читача. Читач, слідом за Апдайком, відкриває для себе важливі істини: в людині є чеснота, доброта існує в світі, існування кожної людини має велику значимість, в цілому життя, з усіма його труднощами, хороше і людина повинна вчитися приймати як позитивні, так і негативні його сторони».

Вибір тем обумовлює і тип героя. У творах Апдайка – це найчастіше молода людина, здатна глибоко відчувати тонкощі людської натури. Їй притаманна любов до природи, вона допитлива і розумна, але часто самотня і її розуміють оточуючі. Обдарована багатим внутрішнім світом, вона часто вже не «вписується» в рамки, загальноприйняті в сучасному американському суспільстві. З одного боку, як зауважує Р. Берхард, – апдайківський стереотип несе в собі риси, властиві герою постмодерністських романів, який постійно шукає самовизначення і прагне до свободи у важкі повоєнні часи. З іншого боку, герой Апдайка має свої унікальні, що не властивими нікому іншому риси. На відміну від героя Д. Селінджера, який «емоційно спустошений і пригнічений під впливом труднощів, пережитих американським суспільством 1950-х р.», у героя

Апдайка зберігається здатність мислити тверезо. На відміну від героїв Д. Болдуіна, «розлючених жертв сучасного суспільства, яке одночасно породжує і губить їх», герої новел Апдайка – «м'які, зберігають здатність любити, повні надії» (Burchard, 1971: 134). Вони люблять і цінують життя в його найдрібніших деталях. Часто повертаючись думками в минуле, вони завжди з оптимізмом дивляться в майбутнє, готові відповідати на удари долі. Вони усвідомлюють, що в житті багато розчарувань, але є в ній і багато позитивних емоцій.

Формування саме такого типу героя багато чим зумовлено поглибленим психологізмом новелістики Апдайка. Поряд з Д. Чівером, Д. К. Оутс, Д. Гарднером, Д, Болдуіном, він акцентує свою увагу на внутрішньому житті людини, з його протиріччями, пошуками вірних рішень, невдалими колізіями різного роду. Інтерес Апдайка до складності внутрішнього світу людини проявився вже в перших збірках новел письменника. Для створення психологічного малюнка характерів героїв Апдайк – новеліст вдається до численних прийомів. Серед них – внутрішні монологи героїв («Стоматологія та сумнів» (Dentistry and Doubt), короткі характеристики того, що відбувається в душі героїв («Ти ніколи не дізнаєшся, як сильно я тебе люблю» (You'll Never Know, Dear, How Much I Love You), опис вражень героїв від оточуючого їх світу («Найщасливіший момент» (The Happiest I've Been), аналітичні характеристики автором – оповідачем тих почуттів, які відчуває герой в той чи інший «переломний» момент у житті («Ейс у скрутному становищі» (Ace in the Hole), «Астроном» (The Astronomer), виразні діалоги і «яскраві деталі» («Голубине пір'я»), сновидіння та галлюцінапії («Очікування» (Waiting Up). У новелах Апдайка, як правило, переважає «неявний», «підтекстовий», «таємний» психологізм, коли почуття та настрої героїв лише вгадуються. Це зближує його з чеховською новелістикою, де про переживання героїв йдеться зазвичай побіжно.

З роками психологізм у новелах письменника поглиблюється, а ліричне начало посилюється. Поглибленим психологізмом і ліризмом новелістика Апдайка зближується з новелами Ш. Андерсона, Ф. С.Фіцжеральда, Е. Хемінгуея, В. Фолкнера, Ф. О'Коннор. Відзначаючи «підвищений рівень психологізму» в новелістиці письменника (збірник «Ті ж двері»), В. Оленєва справедливо зауважує, що «вже ранні твори Апдайка дозволяють бачити в ньому продовжувача психологічної прози Ш. Андерсона» (Оленєва, 1973: 175). Якщо взяти до уваги той факт, що, саме психологізм стає однією з характерних особливостей реалістичної малої прози американської літератури другої половини XX століття, то значимість новелістики Апдайка в контексті американської новелістики цього періоду стає очевидною.

Про схильність Апдайка до вдосконалення жанру новели, до новаторства в області short story свідчать його експерименти з новелами, побудованими за принципом монтажу. Характерними в цьому плані є завершальні збірник «Голубині пір'я» новели «Благословенний бостонець,

наперсток моєї бабусі й острів Фаннінга» та «Втоптаний бруд, ходіння до церкви, замерзлий кіт». Обидві новели складаються з різноманітних за сюжетом, тематично співвіднесених один з одним оповідань, між якими практично немає формальних зв'язків. Об'єднуючим компонентом у них є стиль і голос оповідача, що постійно звертається до минулого. Автор залучає читача до процесу напруженого пошуку відповідників і зв'язків, які змальовані лише схематично. У першій новелі подібна техніка обумовлена необхідністю «підтвердження головної ідеї твору, що полягає в тому, що письменник не може показати життя у всій його повноті» (Оленєва, 1973: 182). У другій новелі Апдайк об'єднує кілька розрізнених спогадів і підпорядковує їх загальнійї ідеї, сутність якої – «олюднення» матерії: «...Чим більше ми підкорюємо матерію, тим ближче вона стає нашому серцю» – такий лейтмотив цієї новели (Updike, 2000: 168). Новели, про які йде мова, – не єдині твори в новелістиці Апдайка, побудовані за цим принципом. Техніку монтажу письменник часто використовує і в подальшій своїй новелістичній творчості. Оповідач, зображений у процесі збору, колажу фрагментів пам'яті присутній, наприклад, у новелах «Довірся мені» (Trust Me), «Музеї та жінки», «Син» (Son), «Смерть далекого друга» (Death of A Distant Friend).

Апдайк керувався принципом монтажу і при об'єднанні окремих творів в цикли («Розповіді про Оліндженра», «Бек: книга», «Занадто далеко йти», «Бек повернувся»).

Продуктивним для розуміння особливостей новелістики Апдайка стає його зіставлення з іншим відомим американським письменником цього періоду – Дж. Д. Селінджером. Незважаючи на те, що ці письменники відносяться до різних поколінь (Селінджер став відомий у 40-і роки, Апдайк прийшов у літературу в 50-ті, визнання прийшло до Апдайка на десять років пізніше, ніж до Селінджера), зіставлення їх творчості не безпідставне. Обидва письменники співпрацювали в журналі «Нью Йоркер». Їх зближує «спільність тем, вміння вловити специфічно американські явища і показати їх засобами мистецтва. Обидва письменника живлять глибокий інтерес до молодого покоління, тому героями їхніх творів найчастіше виявляються молоді люди, підлітки, діти, тобто всі ті, хто найбільш чутливо сприймає навколишнє і найбільш гостро реагує на нього» (Оленева, 1973: 173). Подібно до героїв Селінджера, герої Апдайка сповідують ідею всепрощення і всеосяжної доброти. Американський критик Р. Мейн не випадково зазначає, що новели першої збірки Апдайка «Ті ж двері» написані в дусі Селінджера.

Слід зауважити, однак, що, незважаючи на те, що у Дж. Д. Селінджера і Д. Апдайка багато спільного, світосприйняття цих письменників далеко не ідентичне. Різні й їх художні системи. Предмет зображення обох письменників – та ж реальність. Їх герої живуть у схожих інтер'єрах, оточені одними і тими ж речами, опиняються в подібних ситуаціях. «Іноді речі – попільничка з недопалками або журнал зі статтею про користь гормонів або шкоду куріння – здаються перенесеними з одного світу в

інший: з роману Селінджера в роман Апдайка» (Иткина, 2002: 40). Проте, автори вибирають різні ракурси для створення характерів своїх героїв. Кожен із них відображає навколишню дійсність відповідно до особливостей світосприйняття та мистецького хисту. Те, що Апдайку представляється лише незначними вадами, що не порушують гармонійну, цілісну картину світу, Селінджеру здається брудною і нестерпною вульгарністю, в результаті чого його герой, як йому самому здається, «до самої смерті навік приречений блукати чужинцем садом, де ростуть одні емальовані горщики і підкладні судна і де панує безокий дерев'яний ідол – манекен, одягнений в дешевий грижовий бандаж» (Селінджер, 1965: 236). Одна й та ж деталь, наприклад, нецензурне слово, написане на стіні, – викликає у героя Селінджера гнів і відчай, а в творах Апдайка є часткою реальності дорогого йому світу дитинства і разом з іншими подробицями підсилює відчуття повноти життя.

Вибір різних ракурсів оповідання про подібні явища зумовлений різним ставленням письменників до світу. Якщо в свідомості Селінджера превалює «лірична емоція», тобто суб'єкт, то у Апдайка чільне місце займає об'єкт. Селінджеру для перетворення потворної картини світу, трансформації реальності необхідно внутрішнє осяяння, дар любові, тому імпульсом для його героя стає згущення фарб і образів зовнішнього світу, він осяяний лише «сліпучимт образами й фарбами його власної священної людської совісті» (Селінджер, 1991: 249). У творах Апдайка сам природний життєвий процес є основою перетворення повсякденної реальності в поетичну. Ці метаморфози відбуваються у Апдайка через народження і смерть, через природну зміну віку, шляхом накопичення досвіду, рефлексії, інтелектуального розвитку особистості. Йому не властиві Селінджерівські емоційні вибухи, супутні моменту осяяння.

Порівняння творчості Селінджера і Апдайка притаманне не лише критикам. Практично одночасно з'явившись на літературній арені, живучи в свідомості присутності один одного, письменники не могли залишатися байдужими до творчості «побратима» за часом і професією. Художні звершення Селінджера були неодноразово оцінені його чуйним сучасником. Апдайк підкреслював особливий інтерес Селінджера до інтонації і жесту, до внутрішнього життя людини, вважаючи, що ці риси його творчої манери відповідають потребам часу. Апдайк високо оцінював і стилістичні досягнення свого сучасника, відзначаючи його неповторні, індивідуальні пошуки слова. Він оцінював значення творчої спадщини Селінджера, порівнюючи його з Хемінгуеєм. В основі творчої манери Хемінгуея, на думку Апдайка, – слово, що зображує дію, а у Селінджера – слово, що зображує почуття (Updike, 1965: 182). Спостереження це справедливе. Воно свідчить про прозорливість Апдайка - критика.

Будучи об'єктивним, Апдайк, водночас, вказує і на недоліки Селінджера. Співчутливо відзначаючи його підвищену увагу до внутрішнього життя людини, він звинувачує свого сучасника в надмірному суб'єктивізмі, вважаючи, що автор циклу новел про Глассів любить своїх

героїв «більше, ніж їх любить сам Бог» (Updike, 1965: 183). Селінджер, – вважає Апдайк, спотворює «міру реальних життєвих відносин».

Висновки та перспективи. Отже, реалістичне світосприйняття Апдайка-новеліста і особливості стилю були обумовлені, перш за все, співпрацею письменника з відомим літературно-художнім журналом «Нью Йоркер», вплив школи якого чітко проявляється в перших новелах письменника. Різноманіття тенденцій і напрямків у літературі США (реалізм, модернізм, екзистенціалізм) в той період, коли Апдайк почав свою кар'єру перспективного письменника-новеліста, не могло не відбитися на творчості письменника. Однак, в його новелістиці яскраво проявляється характерний апдайківський початок, пов'язаний з реалістичним світосприйняттям письменника. Він знаходить відображення в принципах зображення героя, що став свого роду апдайківським стереотипом. Значним є внесок Апдайка-новеліста в розвиток жанрової форми сучасної американської новели. Поглиблення психологізму, посилення ліричного початку, експерименти в області форми, які проявляються у письменника у використанні прийому монтажу – всі ці особливості стилю Апдайка-новеліста були співзвучні тенденціям розвитку американської новели 50-70-х рр.

Література

1. Иткина, Н. Метафоры Джона Апдайка. Эстетические проблемы, американской литературы XX-XX веков. Москва, РГГУ, 2002. С. 40.
2. Мендельсон, М. Роман США сегодня – на заре 80-х годов. Москва: Советский писатель, 1983. 415 с.
3. Оленева, В. Современная американская новелла. Киев: Наукова Думка, 1973. 254 с.
4. Сэлинджер, Дж. Повести: Над пропастью во ржи. Выше стропила, плотники. Рассказы: Хорошо ловится рыбка-бананка. Человек, который смеялся. Голубой период де Домье-Смита. Лапа-растяпа. Москва, Художественная литература, 1965. С. 236.
5. Сэлинджер, Дж. Над пропастью во ржи. Повести. Рассказы. Москва, Художественная литература, 1991. С. 249.
6. Burchard, R. John Updike. Yea Savings. Caibondale: Southern Illinois Univ. Press, 1971. P. 134.
7. Updike J. Assorted Prose I J. Updike. New York: Alfred A. KnopS 1965. P. 264.
8. Updike J. Pigeon Feathers. New York, Ballantine Books, 2000, 168.

References

(Транслітерація)

1. Itkina, N. Metafory Dzhona Apdajka. E`steticheskie problemy`, amerikanskoj literatury` XX-XX vekov. Moskva, RGGU, 2002. S. 40 [in Russian].
2. Mendelson, M. Roman SShA segodnya – na zare 80 - kh godov. Moskva: Sovetskij pisatel`, 1983. 415 s [in Russian].

3. Oleneva, V. Sovremennaya amerikanskaya novella. Kiev: Naukova Dumka, 1973. 254 s [in Russian].
4. Selindzher, Dzh. Povesti: Nad propastyu vo rzhi. Vyshe stropila, plotniki. Rasskazy: Khorosho lovitsya ry`bka-bananka. Chelovek, kotory`j smeyalsya. Goluboj period de Dom`e-Smita. Lapa-rastyapa. Moskva, Khudozhestvennaya literatura, 1965. S. 236 [in Russian].
5. Selindzher, Dzh. Nad propastyu vo rzhi. Povesti. Rasskazy. Moskva, Khudozhestvennaya literatura, 1991. S. 249 [in Russian].

АНОТАЦІЯ. У статті здійсно аналіз становлення Апдайка-письменника, чому багато в чому сприяв той факт, що на початку своєї кар'єри він виступав не лише в ролі багатообіцяючого письменника, а й талановитого критика. У своїх есе та критичних статтях вирішальну роль в становленні Апдайка-письменника зіграла його співпраця з відомим літературно-художнім журналом «Нью Йоркер». Американський прозаїк майже три роки (1955-1958) пропрацював співробітником цього журналу, і традиції «школи» Нью-Йоркера, що ставили понад усе локальність сюжету, тонкий психологізм і стилістичну благозвучність, не могли не вплинути на формування Апдайка-новеліста. Виступивши з критичним статтями, а пізніше і з новелами в журналі, котрий пред'являє занадто високі вимоги до своїх авторів, Апдайк відразу був визнаний американськими письменниками і літературознавцями талановитим письменником, котрий неодноразово звертався до сучасного йому літературного процесу.

Матеріалом дослідження є «Вибрана проза», у якій Апдайк висловлює невдоволення з приводу ситуації, що склалася в американській літературі («very sick literary situation»).

Ключові слова: література бітників, американська новела, американська література, реалістична проза, модернізм

Пангелова Мария. **Новеллистика Джона Апдайка и американская новелла 50-70-х гг. XX века.** В статье осуществлён анализ становления Апдайка-писателя, чему во многом способствовал тот факт, что в начале своей карьеры он выступал не только в роли многообещающего писателя, но и талантливого критика. В своих эссе и критических статьях решающую роль в становлении Апдайка-писателя сыграло его сотрудничество с известным литературно-художественным журналом «Нью Йоркер». Американский прозаик почти три года (1955-1958) проработал сотрудником этого журнала, и традиции «школы» Нью-Йоркера, что ставили превыше всего локальность сюжета, тонкий психологизм и стилистическое благозвучие, не могли не повлиять на формирование Апдайка-новеллиста. Выступив с критическими статьями, а позже и с новеллами в журнале, который предъявляет слишком высокие требования к своим авторам, Апдайк сразу был признан американскими писателями и литературоведами талантливым писателем, который неоднократно обращался к современному ему литературному процессу.

Материалом исследования является «Избранная проза», в которой Апдайк выражает недовольство по поводу сложившейся ситуации в американской литературе («very sick literary situation»).

Ключевые слова: литература битников, американская новелла, американская литература, реалистическая проза, модернизм

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-97-113
УДК 821.161.2-2(092)]:792.03(477) «18»

The «matrix» and «archetype» concepts in the gematria system of the greek sacral vocabulary of the new testament

Концепти «матриця» та «архетип» у системі гематрії грецької сакральної лексики нового завіту

Oleksandr Potapenko
PhD in Pedagogics,
Professor

Олександр Потапенко
Кандидат педагогічних наук,
професор

E-mail: potapenkoo2017@ukr.net
ORCID iD:orsid.org/0000-0001-6844-9873

Pereiaslav-Khmelnytsky
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Hanna Potapenko
Associate Professor

Ганна Потапенко
Доцент

E-mail: potapenkoo2017@ukr.net
Orcid.org/ 0000-0003-1623-8366

Pereiaslav-Khmelnytsky
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: April 05, 2020
Revised manuscript accepted April 06, 2020

***ABSTRACT**. The article considers the most important concepts of «archetype» and «matrix» in various scientific, philosophical, religious systems through the prism of the New Testament sacral vocabulary. Authors have analyzed dozens of Greek lexemes, their word combinations, proverbial expressions, Christ's logia from the Holy Gospel, using their own gematric system.*

Gematric research has confirmed the main tenets of Greek sages and Christian theologians. The Logos-Christ, the Nus (Mind, Spirit), the Holy Trinity, the Divine Love are the Primordial of life and the universe creation. The Great Synthesis of science and religion, Spirit and Matter, Universal Love are the main ways of the Earth civilization salvation. We came to Earth to be Logos co-authors, to harmonize the world, to create, to love and to give. The science spiritualization is the key task of true scientists.

The Greek alphabet has not accidentally become the basis for dozens of alphabets of European peoples. The New Testament, written in ancient Greek, contains, in coded form, dozens of scientific constants, unprecedented harmony of Spirit and Matter, sacred table, archetype, matrix of life, creation.

It is the Logos, Nus, the Holy Trinity, Divine Love that are the Principals of the creation of the Universe. Synergy, the Great Synthesis of Science and Religion - this is the main way of development of terrestrial civilization.

The question of decoding the Greek original of the New Testament will be relevant for hundreds of years for both science and theologians. The number 13409 is one of the «collection points» of the harmonious hematric system of the Greek sacral vocabulary, the cell of the matrix, the holographic point.

Keywords: *gematria, archetype, matrix, world creation, Logos, Holy Trinity, Love, concept, number 13409.*

Вступ. В останні десятиліття мовознавчі студії активно поповнюються роботами з герменевтики, гематрії (Н.Пеннік, 1996; О.Левко, 2015; С.Неаполітанський, С.Матвеєв, 2017; Д.А.Хасс, 1998 та ін.). В Україні цю проблематику впродовж двадцяти років досліджує професор Олександр Потапенко (О.Потапенко, 2009; О.Потапенко, 2011; О.Потапенко, 2018; О.Потапенко, 2019), праці якого впродовж шести років продають (без його відома та згоди) зарубіжні інтернет-компанії.

У США одним із найсекретніших є Інститут з вивчення Святого Письма. Ізраїльські, американські вчені з'ясували, що Біблія містить алгоритм розвитку людської цивілізації на багато тисячоліть вперед. Те, що колись здавалося міфами, підтверджено сучасними археологами. Зокрема, віднайдені міста, артефакти, які згадуються у Біблії. Один із авторів статті проф. О.Потапенко, опрацювавши давньогрецький оригінал Нового Завіту, з'ясував (вперше у світі), що гематрична система (розроблена ним) базується на числі «золотої пропорції» – науковій константі Ф (число 1,618), числі гармонії. У подальших працях він аргументовано довів взаємозв'язок грецької абетки, символів Кабали, Святого Письма із фізичними та математичними константами П,ℓ, Ф, матрицею квадрату чисел, кодом молекули ДНК, планківськими величинами (h).

Книги автора замовили науковці університетів України, Німеччини, Фінляндії, благословили святі отці різних конфесій.

Мета статті. Показати, що розроблена професором О.І.Потапенком гематрична система грецької сакральної лексики є гармонійною сіткою, частиною ноосфери, приховує таємниці, підтверджує антропний принцип

світо творення. Новий Завіт – це гармонія Духа Святого, літери і числа, генеральний код розвитку людської цивілізації, заклик до Любові, добротолюбія, толерантності.

Результати та їх обговорення. В останні десятиліття у різних сферах науки, культури стали активно функціонувати такі концепти як **архетип** та **матриця**. У Вікіпедії, зокрема, зазначається: **Архетип** (філософія) – прообраз, ідея. **Архетип** (психологія) – первинні природні образи, ідеї, переживання, властиві людині як суб'єкту колективного несвідомого у психології К.Юнга. **Архетип** (інформатика) – формалізована повторно використовувана модель поняття предметної області. **Архетип** (мистецтво) – первинний образ, оригінал; загальнолюдські символи, на яких базуються міфи, фольклор і культура в цілому. **Архетип** (мовознавство) (праформа, прототип, первинна форма) – у порівняльно-історичній лінгвістиці вихідна первинна форма, реконструйована на основі зіставлення реальних фактів.

Водночас **архетип** (грець. АРХН – початок, походження; ΤΥΠΟΝ – відбиток, форма, зразок) – у широкому розумінні – наскрізні символічні структури культури, що асоціюють певний тематичний матеріал свідомого та підсвідомого функціонування людських цінностей.

У книзі відомого філософа Сергія Кримського «Під сигнатурою Софії» (Кримський, 2008: 295-311) названо такі головні архетипи українців: земля, свобода, апокатастасис, софійність, Слово, троїчність буття, символіка протилежностей (світла та тіні тощо). Зокрема, учений наголошує (Кримський, 2008: 294-295): «Українці сприймали ідею землі скрізь біблійну притчу про зерно, яке, впавши на землю, може залишатися живим…, а може померти – і тоді, «стане множинним», тобто проросте новим врожаєм. Інакше кажучи, **смерть розглядається як стимул до життя**».

Наш коментар. Земля – це святиня, це матір-годувальниця. Не випадково О. де Бальзак асоціював Україну з царством квітів та зелені. А яким життєствердним є таке глибоке прислів'я: «Як вмірати, то вмірати, а все день стеряти»!! Деякі недоумкуваті політики хочуть продати за безцінь українські чорноземи. Народ України не дозволить зробити цей злочин!

Але найважливішим архетипом українців був архетип **волі, свободи**. Останній приклад – Революція гідності 2014 року. Сергій Кримський (Кримський, 2008: 310-311) зазначає: «Антропоцентризм, який загалом був властивий для українського народного світогляду, підсилювався з ідейного боку архетипом софійності світу, що розглядався як Книга, Текст Бога. Інакше кажучи, реальні речі трактувалися не тільки в їхньому природному статусі, а й як символи, знаки Божої Премудрості». І далі (Кримський, 2008: 313) учений пише: «З появою християнства визнання особливого символічного світу було пов'язане в українській культурі з **архетипом Слова**.

Надалі «**Слово**» в українській культурі …трактується як «**Логос**», а в конкретному розумінні щодо людської мови, – як засіб апостольської

місії». У християнстві головним архетипом світотворення був Бог, Логос, Свята Трійця. У Євангелії від Івана сказано: «Споконвіку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог… Все через Нього (тобто Сина Божого) сталося (почало існувати), і без Нього ніщо не сталось, що сталось (Ін. 1:1-3).

У книзі «Православний катехізис» (Православний катехізис, 2012: 73), зокрема сказано: «Другу Особу Пресвятої Трійці називають Словом, у тому розумінні, що, подібно до того, як людське слово виражає або відкриває наші внутрішні невидимі думки, почуття й бажання, так само і Син Божий через Своє втілення, через Свої дії і слова відкрив нам невидимого Бога і Його Божественну волю».

У євангеліста Іоанна (1:1) Сину Божому присвоюються: 1) Боже ім'я **Бог**; 2) Божі властивості: а) вічність – **споконвіку**, тобто від створення світу **було Слово**; б) рівність і єдиносущність із Богом Отцем: Слово було у Бога».

У грецькій філософії архетипами світотворення були ΝΟΥΣ і ΛΟΓΟΣ. У книзі М.Д.Муратова «Учение о Логосе у Филона Александрийского и Иоанна Богослова» (Муратов, 2012: 83-84) зокрема сказано, що Логос є **ідеальне суб'єктивно-особистісне начало світового життя**. У Платона та його послідовників саме ідеї є вічні, незмінні, виступають першотипами (ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ). За нашою системою гематрії це слово мало таке число: Π(101) +Α(532) +Ρ(170) +Α(532) +Δ(340) +Ε(445) +Ι(381) +Γ(85) +Μ(440) +Α(532) +Τ(701) +Α(532) = **4791**.

У цій же книзі автор зазначає, що творчими ідеями, архетипами були у Древній Греції ΛΟΓΟΣ ΘΕΙΟΣ, ΝΟΥΣ ΘΕΙΟΣ. За нашою системою гематрії вони мали такі суми:

1) ΛΟΓΟΣ(2597) + ΘΕΙΟΣ(2488) = 5085;

2) ΝΟΥΣ(3054) + ΘΕΙΟΣ(2488) = 5542;

3) У грецькій мові існувало й окреме слово – ΚΤΙΣΤΗΣ, яке мало значення Сотворитель. За нашою системою воно мало таку суму: Κ(182) +Τ(701) + Ι(381)+ Σ(254) +Τ(701) +Η(309) +Σ(254) = **2782**.

Інтуїція (Божа підказка!) порадили додати суми визначених нами гематричних мір слів «Божественний Логос» (**5085**), «Божественний Розум (Дух) (**5542**) та «Сотворитель» (Бог) (**2782**). Увага: 5085+5542+2782=**13409**. Отже, число **13409** є гематричною сумою трьох найважливіших концептуальних понять давньогрецької (і християнської!) картини світотворення, а саме: «**Сотворитель (Бог), Божественний Логос, Божественний Нус (Розум, Дух)»!!**

І раптом інтуїція порадила спроектувати на число 13409 гематричні суми ще двох важливих понять – **Деміург, першотип**. Коли ми додали числові міри цих слів, то були просто шоковані.

1) ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ (Деміург, Творець) = Δ(340) +Η(309) +Μ(440) +Ι(381) +Ο(1090) +Υ(1260) +Ρ(170) +Γ(85) +Ο(1090) +Σ(254) = **5419**

2) ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ (Першотип) = **4791**.

І знову нас чекала невимовна гематрична гармонія (через призму трійці!) грецької сакральної лексики! 13409 = 5419 (ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ) – Деміург +3199 (ΠΕΡΙΣΤΕΡΑ) – голуб (Дух Святий) + 4791 (ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ) – Першотип (творення). Отже, 13409 **(Сотворитель (Бог), Божественний Логос**, Божественний Нус (Розум, Дух) = «**Першотип творення – це Деміург, Дух Святий**»!!!

Ми взяли гематричні суми шести сакральних слів, кожне із яких має своє індивідуальне число, але їхні числові міри (через призму трійці!) фокусуються у єдиному – 13409!!!

У давньогрецькій мові існувало ще кілька слів на означення архетипу, матриці світотворення. Наприклад:

1) ΑΡΧΗΤΥΠΟΝ (Архетип) = Α(532) +Ρ(170) +Χ(610) +Η(309) +Τ(701) +Υ(1260) +Π(101) +Ο(1090) +Ν(450) = **5359**.

2) ΗΦΙΤΕΙΑ (3259) – священна таблиця, яка містить матрицю збереження матеріального світу: Η(309) +Φ(510) +Ι(381) +Τ(701) +Ε(445) +Ι(381) +Α(532) = **3259**.

3) ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ (Першотип) – **4791**. Коли ми додали суми цих сакральних світотворчих термінів, то вкотре побачили Божественну гармонію!!

5359 (ΑΡΧΗΤΥΠΟΝ) – архетип + 4791 (ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ) – Першотип + 3259 (ΗΦΙΤΕΙΑ) – священна таблиця, яка містить матрицю збереження життя на Землі.

Отже, 13409 – це «**Архетип Першотипу світотворення та священної таблиці, яка містить матрицю збереження життя на Землі**»!

А тепер зіставимо три віднайдені нами тотожності:

– «**Архетип Першотипу світотворення та священної таблиці, яка містить матрицю збереження життя на Землі» – це «Сотворитель (Бог), Божественний Логос, Божественний Нус (Розум, Дух**)»!!

– «**Першотип творення Деміург, Дух Святий**»!

Спробуємо показати незрозумілу з точки зору теорії ймовірності духовно-математико-гематричну Гармонію. Ми додали гематричні суми дев'яти слів, два із яких повторюються (Першотип – 4791) через призму саме трійці. Усі три трійці мають слова із різними гематричним сумами, але кінцевий результат (як не дивно!) – однаковий – 13409. Слова входять у два сакральні семантичні поля (Архетип, Першотип, матриця) та «Логос, Ісус, Дух Святий, Деміург». Причому збігаються не лише числові суми трьох компонентів числових тотожностей, а й їх християнська, філософська семантика! Тобто, гематрія (за нашою системою) цілковито підтверджує вчення як давньогрецьких філософів, так і християнських богословів правдивість Святого письма, а саме: Першотипом, матрицею, архетипом світотворення є саме Логос, Нус (Розум, Дух), Дух Святий, Деміург!!

Ми згадували, що у філософії Древньої Греції, богослів'ї існувало загадкове поняття ΗΦΙΤΕΙΑ – священна таблиця, яка містить матрицю збереження матеріального світу. У своїй попередній книзі ми декодували її число – **3259**. У це важко повірити, але 3259 = 2371 (ΔΙΑΘΗΚΗ) – завіт

(Бога) + 888 (Ісус Христос) = 1885 (AIMA) – кров + 1374 (ZWN) – життя = 1621(АРХН) – початок + 1638 (МҮНΣІΣ) – таємниця, священне вчення. Таким чином, «**Священна таблиця, яка містить матрицю збереження матеріального світу**» – це:

– **Завіт Бога Ісуса Христа;**
– **Кров життя;**
– **Початок таємничого священного вчення**.

Відкриваємо «Катехізис» (К., 1991. – С. 118) і читаємо: «Слово «**Завіт**» являється ключем до усієї Біблії… Із цим поняттям пов'язані концепти «союз, домовленість», «обраність».

Умовою Завіту є «життя від Богом і з Богом», а ціллю – «Вічне життя у любові Божій». Але ж наше декодування цілковито збігається із серцевиною Нового Завіту: щасливе вічне життя у Царстві Небесному можливе лише за умови виконання головного Завіту Ісуса Христа – **любові до Бога, ближнього, навіть ворога**!

На перший погляд, наше друге декодування досить дивне: «Кров життя» – це «священна таблиця, яка містить матрицю збереження матеріального життя». Але християнське віровчення, міфологія, сучасна медицина (!!) стверджують аналогічне! (Див. О.І.Потапенко «Духовні константи культури» (Потапенко, 2015: 156-183). Споконвіку кров вважали священною. «Біблія свідчить, що для християн кров не просто складна біологічна рідина. Ця книга згадує кров понад 400 разів. **Для Творця кров рівнозначна життю**… Кров мала символічне значення. Вона репрезентувала життя, дароване Творцем». Але ж наше декодування на 100% збігається із християнським вченням!! До речі, в Україні є унікальна людина-донор Герой України Володимир Ніколаєв, який за своє життя здав понад 400 літрів (!!) крові, врятувавши тисячі хворих, поранених!

І нарешті наше останнє декодування – «Початок таємного священного вчення». Справа у тім, що обряд жертвоприношення з'явився на Землі задовго до християнства і досьогодні є нерозгаданим, таємничим. Богослови стверджують, що Богові не потрібна була кривава жертва єдинородного Сина. Вона потрібна нам, щоб **стати воістину останньою**!

Дуже цікаві факти про значення і роль матриці, описані у книгах В.Т.Тихоплавів та Грегга Брейдена («Божественная матрица: Время, пространство и сила сознания» /Пер. с англ. – М., 2010; «Матрица сознания: Спонтанное исцеление убеждений» /Пер. с англ. – М., 2014). Опрацьовуючи ці роботи, ми були вражені прозірливістю давньогрецьких мудреців, оскільки сучасні вчені фактично підтвердили їхні геніальні передбачення.

У книзі Г.Брейдена Брейден, 2010: 1-7), зокрема, сказано: «У 1944 році батько квантової теорії Макс Планк шокував науковий світ заявою про те, що існує певна «**матриця**», у якій беруть свій початок нові зірки, ДНК і саме життя: «Я, як людина, яка присвятила життя найточнішій із наук – вивченню матерії, можу резюмувати свої досліди у галузі атомної фізики таким чином: **не існує матерії як такої**! Матерія організовується й існує завдяки силі, що викликає вібрацію в усіх елементах атому і зберігає

цілісність цієї мікрокосмічної сонячної системи… Ми повинні відчувати за нею **існування певного свідомого Розуму, який і є матрицею усього сущого**». І далі (Брейден, 2010: 7) Г.Брейден зазначає: «Так батько квантової теорії Макс Планк описує **універсальне поле енергії**, яке пов'язує усі речі у єдине – **Божественну матрицю**. Увесь наш світ – це **Божественна матриця**. Вона присутня у всьому. Вона – це ми самі, а також усе, що ми любимо, ненавидимо, створюємо і переживаємо. Живучи у **Божественній матриці**, ми, ніби художники, висловлюємо на її таємничому квантовому полотні свої найпотаємніші почуття, страхи, мрії та бажання…». Г.Брейден (Брейден, 2010: 82-83) наголошує: «Божественна матриця швидше схожа на туго сплетену сіть, це сама тканина Всесвіту. Ось три головні характеристики **Божественної матриці**: 1) Це вмістилище усього Універсуму; 2) Це міст поміж прихованим та видимим світами; 3) Це дзеркало, яке віддзеркалює усі наші думки, почуття та життєві принципи.

Божественна матриця відрізняється від інших видів енергії за трьома параметрами. По-перше, вона відпочатково перебуває всюди і завжди. На відміну від радіохвиль, які випромінюються із одного місця в інше, вона присутня всюди. По-друге, вона зародилася разом зі Всесвітом.

По-третє, Божественна матриця має розум і відповідає на людські почуття! І, як висновок, учений (Брейден, 2010: 238-240) наголошує:

Ключ 1. Божественна матриця – це вмістилище усього Всесвіту, міст, який з'єднує усе суще, дзеркало, у якому віддзеркалюється усе зроблене нами. Ключ 2. Усе у світі взаємопов'язане поміж собою. Ключ 3. Щоб оволодіти силою Всесвіту, ми повинні відчути себе частиною світового Цілого, а не маленьким відчуженим цілим.

Ключ 4. Усі об'єкти, які будь-коли були частинами цілого, залишаються з'єднаними назавжди, незалежно від того, чи зберігається між ними фізичний зв'язок.

Ключ 5. **Свідомість** творить! Фокусування свідомості є актом творення.

Ключ 6. У нас достатньо сил, щоб зробити у світі будь-які зміни. Ця сила прихована у нашій свідомості!..

Ключ 9. Почуття – це мова, якою можна розмовляти із Божественною матрицею. Відчуйте, що ваша мета досягнута, і ви відчуєте, що отримали відповідь на свої молитви!

Ключ 10. Не кожне почуття має справжню силу. Лише почуття, яке вільне від его та оцінних суджень, здатне творити…

Ключ 20. Ми повинні стати втіленням того, що хочемо отримати в оточуючому світі».

Учений наводить цікаві експериментальні факти, які підтверджують існування Божественної матриці. Зокрема, у 90-х роках минулого століття ЦРУ розробляло так зване **дистанційне спостереження**. Люди, які мали екстрасенсорні здібності, зосереджувалися і в процесі медитації описували те, що відбувається у певній точці Землі, яка перебувала за тисячі кілометрів. Ось що пише вчений (Брейден, 2010: 161-162): «Під час першої

війни у Перській затоці у 1991 році фахівців із дистанційного спостереження попрохали виявити пускові ракети установки противника, приховані у пустелях Західного Іраку. **Вони точно вказали місця розташування ракет**… Якщо спостерігач проникає внутрішнім зором на далеку відстань і бачить у деталях, що там відбувається, значить, є певне середовище, у якому переміщується його свідомість!». Г.Брейден (Брейден, 2010: 80) пише: «Експеримент Попоніна продемонстрував, що ДНК діє на фотони. Результати експерименту Бакстера свідчать про те, що організм зберігає зв'язок зі своєю ДНК незалежно від відстані, яка їх розділяє! Дослідження Інституту математики серця з'ясували безпосередній вплив людських почуттів на ДНК, яка, як ми уже знаємо, здатна впливати на елементарні частинки матерії, із яких складається увесь світ. Тобто, по суті, ми маємо **внутрішню технологію, завдяки якій у нас з'являється можливість впливати на оточуючий нас світ**!

Ми можемо приєднатися до поля Всесвіту завдяки ДНК нашого організму, причому **вирішальну роль у даному процесі відіграють наші почуття**».

Наш коментар. Про величезну роль позитивних емоцій, свідомості, самонавіювання свідчать численні факти **плацебо**. Піддослідним двох груп давали ліки від гіпертонії. Причому одним – справжні. А іншій групі – звичайні вітаміни. Але лікарі пояснювали, що це найновіші ліки від гіпертензії. Як не дивно, саме у другій групі (де приймали не ліки, а звичайні вітаміни!), результати були значно кращими!

Усім відомі дослідження японського вченого Масару Емото. Він експериментально довів, що вода (а кожен із нас на 75% складається саме із води) має пам'ять, зберігає інформацію. Зокрема над двома посудинами зі звичайною водою різними мовами вимовляли прокльони, лайливі слова (одна посудина), над іншою – молитви, слова ніжні, пестливі, доброзичливі. Потім воду заморозили і сфотографували. Там, де звучали лайка, прокльони, фото показало страшні жахливі сутності, схожі на демонів. А вода, яка «слухала» молитви, ніжні слова, утворила симетричні, гармонійні сяючі структури – сніжинки! У ході експериментів вчені з'ясували, що найблагодатніший вплив на здоров'я, психіку, емоції людей мають два слова – **люблю** і **дякую**! Але ж у Новому Завіті – це головні догмати, заповіді Господа для вірних. Тобто вчені експериментально підтвердили геніальність серцевини християнського вчення – любити Бога, ближнього, навіть ворога!!

У книзі Леоніда Чупрія «Апокалипсис сегодня. Правда и вымысел» (Чупрій, 2012: 291; 343-344) описано такі дивовижні факти. «У дитбудинку однієї із японських префектур був зафіксований дивний факт: стали помирати немовлята. У такому ж дитбудинку сусідньої префектури смертність була мінімальною, хоча умови життя були однаковими. Почали вивчати причини і дійшли до вражаючих висновків. Виявилося, що майже не було смертей у тому дитбудинку, де жінки-волонтерки не лише доглядали за дітьми, але й обнімали їх, гладили, приголублювали до грудей, цілували, наспівували діткам пісні».

Але ж це не ноу-хау. На Україні справіку молоді матері годували немовлят грудьми, голубили їх, співали колискові пісні, купали у любистку, м'яті тощо. І дітки виростали здоровими завдяки святій материнській любові! Далі (Чупрій, 2012: 343-344) Леонід Чупрій пише про геніального психотерапевта, засновника йоготерапії Віктора Франкле: «Відмовившись емігрувати і залишити рідних нацистам, він пройшов чотири концтабори і чудом вижив. Перебуваючи у концтаборі, він довів, що людина є душа, яка не залежить від зовнішніх обставин і що головна рушійна сила – це безкорислива любов. Він випромінював такий потужний потік любові, що навіть охоронці концтабору стали шанувати його. Пізніше він писав: «Вперше у житті я раптом усвідомив істину, оспівану стількома поетами, яку оголосили найвищою мудрістю численні мислителі. **Ця істина у тому, що любов є останньою і найвищою метою, до якої повинна прагнути людина**. Тоді я усвідомив і значення найвеличнішої таємниці, яку прагнула донести поезія: **спасіння людини через любов і в любові**».

Подібні думки про зв'язок матриці Творця та ДНК, свідомості і мови, висловлені у книзі Віктора Кирунчика «Таємниця матриці укрів-русів. Науково-інтелектуальна міфосистема» (Кирунчик, 2013: 56-57). Зокрема, учений зазначає: «Хочу підкреслити, ДНК не просто носій інформації, це **індивідуальна матрична система**…

Так от, наступний проміжний підсумок: **геном – лінгвістично-математична структура, архетип, текст-програма і алгоритм Творця**. Це своєрідно підтвердив Майкл Біг (професор біології), який заявив, що коагуляція, кінетоцілія, синтез нуклеотидів і транспорт матеріалів в клітині, у клітину і з клітини настільки складні системи, що пояснити їх жоден «дарвінівський механізм» не здатен. А от вищі форми свідомості здатні впливати на ці системи силою думки, «матеріалізувати» зміни у власному організмі через хромосомний апарат, як основний матеріальний інформаційний носій.

Тобто СВІДОМІСТЬ… сама ж здатна переформатовувати вказані системи… І далі (Кирунчик, 2013: 57-59) В.Кирунчик вказує: «**Матриця** утворення форми є у кожній мові. За аналогією кожна мова – своєрідна музика Бога… Більше того, так виходить, що **в основу свідомості Творцем як скелетоформуюча закладена програма-матриця, яка узагальнено називається мова. За будь-яких обставин не можна втрачати генетичну материнську матрицю. Це пуповина, камертон «рідного, спінового батьківського» поля**. І нарешті, як висновок, учений (Кирунчик, 2013: 62-63) наголошує: «**Логос – джерело буття, містить у собі Світло, а значить життя. Світло Логосу освічує тьму матерії, нашу не пробуджену духовну природу. Логос – перший, гармонійний, «структурований» образ (форма) Першопочатку, виражений Словом**»

У «повному» слові є програма-матриця, яка переводить інформацію у динаміку через **число, форму, звук**…

Дуже цікаві дані про вагому роль матриці вміщені у книзі В., Т. Тихоплавів «Новая Физика Веры» (Тихоплавів, 2007: 111-117). Зокрема,

автори пишуть: «Математична матриця – це прямокутна таблиця (набір гнізд) яких-небудь елементів (чисел, математичних виразів), яка складається із **m** рядків та **n** стовпчиків. Над матрицею можна робити дії за правилами матричної алгебри. Матриця використовується у багатьох розділах математики та фізики. S-матриця, чи матриця розсіювання, репрезентує собою сукупність величин, які описують процес переходу квантово-механічних систем із одних станів у інші при їх взаємодії… Отже, матриця розсіювання репрезентує собою набір вірогідностей для усіх можливих реакцій між частинками, які беруть участь у сильній взаємодії».

І далі (Тихоплавів, 2007: 114-115) учені пишуть: «Джеффрі Чу, висуваючи теорію «бутстрапа», припускає, що трьох принципів буде достатньо для опису усіх властивостей S-матриці… Якщо це справді так, то філософські наслідки такої теорії будуть мати просто гігантське значення.

Проте філософія бутстрапа не лише заперечує існування фундаментальних компонентів матерії. У Всесвіті, який є неподільним цілим, усі втілення якого є текучі та мінливі, немає жодної стійкої фундаментальної сутності. Кожна елементарна частинка містить у собі усі інші, хоча водночас вона може бути складовою частиною таких самих «елементарних» об'єктів.

У контексті нового підходу Всесвіт трактують як **сіть взаємопов'язаних подій**. Жодна із якостей тієї чи іншої ділянки сіті не має фундаментального характеру; усі вони обумовлені властивостями інших ділянок сіті.

Якщо дане припущення буде обґрунтоване та доведене, то сучасна фізика дійде тих же висновків, що й східна мудрість і визнає, що **усі структури фізичного світу – не що інше, як майя, чи «одна лише свідомість»**!

Дуже цікаві дані про роль матриці вміщені у книзі В. Тихоплавів «Звездное небо над головой. Божественная матрица пространства» (Тихоплавів, 2010: 47-54). Зокрема, автори пишуть: «**Матриця – це сотова структура, яка створюється хвильовими потоками, які складаються із нескінченної кількості гнізд енергії не лише різної щільності, але й різного знака, що забезпечує гармонію Плюса та Мінуса.** Саме слово «матриця» передбачає наявність порядку розподілення енергії…

Сьогодні астрофізики та астрономи визнали існування сотової структури Всесвіту. Вивчаючи цю глобальну структуру, вчені з'ясували, що галактики та їх скупчення розташовуються у Просторі не хаотично і не рівномірно, а цілком визначеним чином. Вони утворюють своєрідні «сіті», що нагадують бджолині соти.

Але якою б складною не була **Матриця Простору**, ми повинні чітко розуміти, що **це перелік правил у вигляді структури, яка лежить у основі космічних Законів, що визначають існування та еволюцію Великого Космосу. Саме Матриця є вмістилищем усього Універсуму»**. І далі (Тихоплавів, 2010: 53) автори пишуть: «Ось так у Всесвіті існує своя

«вода» – **Матриця Вічності, яка репрезентує собою енергетичну сітку із цифровою системою передачі інформації, керування та поширення самоподібних систем у відповідності із Законами чисел**!

Простір, будучи матричною конструкцією, складається із мільярдів енергетичних чарунок (гнізд), які створюються зустрічними хвильовими потоками. У людства, етносу, окремої людини є своя чарунка Матриці, у якій накопичується інформація від її появи до Вічності. А оскільки цифра, цифрова передача інформації не сприймає навіть найменшого викривлення, які властиві нашому світу, неправду, схиблення Матриця сприйняти не може. Наше небажання рахуватися із Законами Вічності може призвести до руйнації геометричного Простору **(системи чисел**) і негативно відбитися на збереженні планети. І, навпаки, **вивищення свідомості, чистота наших помислів ведуть до заповнення індивідуальної чарунки (гнізда) кожного тією інформацією, яка об'єднується із Матрицею Цілого, й, отже, наближає людину до Бога**.

На Землі Світ чисел замінений на Світ почуттів та емоцій. Замість суворої геометрії домінують **слова**, у яких закладені музика, тон, і найголовніше – Код Вічності, який нам треба розгадати… Нам людям даний **алфавіт**, порядок і номери цих букв, і кожне словосполучення повинно стимулювати нас до розуміння Закону чисел, які керують Світом.

Ключовими значеннями геометричного порядку є Цілісність та Гармонія. Виявом Гармонії Простору у матеріальному світі є Любов!.. Тільки Любові підпорядковане усе у Космосі. Лише через Любов може бути досягнутий баланс енергій у Всесвіті. Любов є код пароль, який відкриває людям двері пізнання Світу».

Дуже оригінальні і сміливі гіпотези щодо матриці Всесвіту описані у книзі Грегга Брейдена «Матрица сознания. Спонтанное исцеление убиждений» (М., 2014). Зокрема, автор (Брейден, 2014: 36-37) пише: «Подібно до того, як ми керуємо імітаційними комп'ютерними програмами, точно так і **сам Всесвіт**, як показують дослідження, **може бути похідною величезної древньої «комп'ютерної програми», запущеної у незапам'ятні літа**. Якщо це так, тоді знання коду «комп'ютерної програми» дасть нам владу над законами Всесвіту.

У 2006 році фахівець з квантових обчислень Сет Ллойд висунув і розвинув **ідею цифрового Всесвіту**. «У цьому сенсі історія Всесвіту – це грандіозні і безперестанні обчислення», - стверджує він. «**Всесвіт – це квантовий комп'ютер**!». З точки зору Ллойда, усе існуюче – це вихідні дані вселенського комп'ютера. «Реальність твориться такою мірою, як відбуваються обчислення», - говорить Ллойд.

На запитання «Що обраховує Всесвіт?» учений відповів: «Всесвіт вираховує сам себе». Далі (Брейден, 2014: 47-49) Г.Брейден описує фрактальний ключ до Всесвіту: «Фрактальний погляд на Всесвіт передбачає, що все – від окремого атома до цілого космосу – утворено із кількох природних **зразків/схем**… Природа використовує кілька простих, собі подібних, повторюваних **схем – фракталів** – для формування із атомів

усіх знайомих нам зразків природи – від елементарних молекул до скель, дерев і нас самих». І як висновок, учений (Брейден, 2014: 79) наголошує: «Оскільки все існує у Божественній матриці, значить, все між собою взаємопов'язано… **Божественна матриця репрезентує собою голограму – у тому сенсі, що будь-яка частина поля містить у собі усе поле…**

Віра (переконання, світогляд) є «програмою», яка створює шаблони та закономірності реальності». Нові, невідомі сучасній науці дані про **матрицю життя, світотворення** вміщені у книзі В., Т.Тихоплавів, Ю.Кретова «Идущие по пустыне» (СПб., 2016). Зокрема, автори описують **вітонну матрицю. «Вітон –** найважливіша елементарна частинка, основа біологічних полів та енергій біологічного життя планети. Вітон (від слова «віта» – життя) є одним із мікролептонів… Для вашої планети Богом у якості прототипа нуклеїнових кислот – основи біологічного життя – був обраний елемент № 157, **ключ коду життя і планети Земля**.

Окрім звичайних електронних оболонок, характерних для всіх відомих речовин, у тероїді № 157 присутні **вітонні оболонки**. Саме **вітони надають неживому властивостей живої матерії, створюють так зване «біополе» навколо живих об'єктів**. На запитання авторів, хто створив вітонну матрицю, Аструс сказав: «Система, яка прийнята вами у вигляді образів.

– Це організація у вигляді системи образів: Богоматір, Ісус Христос?
  Аструс. Так, можна так сказати.
– Чи можна сказати, що вітон – найважливіша елементарна частинка – основа біологічних полів та енергій біологічного життя планети?
  Аструс. **Навіть більше. Це основа життя, це взагалі, у принципі життя**».

У тероїді №157 вітонів 432. Причому вітон є супутником не ядра, а електрона. Тероїд №157 має три вільних електрони, які можуть утворювати пари. На кожну пару електронів… припадає 16 вітонів, кожен із яких у шість разів енергоємні ший, ніж електрон».

Далі автори Брейден, 2014: 297) пишуть: «**Вітонна матриця містить у собі всю необхідну для організму інформацію у вигляді «креслення», у той час як ДНК містить у собі програмне забезпечення – інструкцію, як реалізувати інформацію**.

У людини є 4 вітонні контури, які охоплюють груди, руки, очі, вуха та ін.

Наш коментар. У нас інтуїтивно виникла асоціація із християнським обрядом соборування. Адже ж батюшка помазує єлеєм саме груди, руки, очі, вуха!!! Тобто наші контури вітонного тіла! Чудо!!

І далі (Брейден, 2014: 299) автори пишуть, посилаючись на Ю.Бабікова: «Є ще одна дуже важлива елементарна частинка у людині – **mve, мікровітон (сапіон)**, яка відповідає за організацію та створення швидкодіючих та багатоємних інформаційних та управлінських живих об'єктів.

Словом, **ключова ланка у системі керування людини – душа**».

Ми вирішили засобам грецької гематрії, але за нашою власною системою, визначити **архетипи, першотипи, матриці життя та світотворення**. У результаті отримано сенсаційні декодування. Нагадаємо, ми з'ясували, що гематричною сумою трьох грецьких слів на означення архетипу, першотипу, матриці є число 13409: 5359 (ΑΡΧΗΤΥΠΟΝ) – архетип + 4791 (ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ) – Першотип (Бога, Логоса) + 3259 (ΗΦΙΤΕΙΑ) – священна таблиця, яка містить матрицю збереження матеріального життя на Землі.

Ми вирішили декодувати число **13409** через призму дуальності, бінарності та тринітарності. У результаті пошуків були віднайдені десятки гармонійних тотожностей.

13409 (Архетип Першотипу священної таблиці (світотворення), яка містить матрицю збереження матеріального життя) =

– 7557 (ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ) – Дух Святий + 5852 (ΠΕΡΕΙΕΧΕΙ ΤΟ ΠΑΝ) – (Бог) все охоплює Собою. Чудо!

Бо архетипом, Першотипом життя, світотворення є **Дух Святий, Який, як Бог, охоплює все Собою**!! Але ж за канонами християнства саме Дух Святий «разом з Богом Отцем і Сином **дає життя усьому творінню**» (Православний катехізис. – К., 2012. – С. 216).

– 8133 (ΠΝΕΥΜΑΤΟΦΟΡΟΣ) – той, що сповнений благодаті Духа Святого + 5267 (ΠΑΝΤΑΧΟΥ) – всюди, скрізь.

Отже, архетипом, матрицею, Першотипом життя, творіння є «**Той, що всюди сповнений благодаті Духа Святого**»!! Чому гематричні суми різних слів фокусуються знову у числі 13409?

– 8363 (ΠΝΕΥΜΑ ΕΣΤΙΝ Η ΑΛΗΘΕΙΑ) – «Дух є Істина» (1 Ін. 5:6) + 5046 (ΕΚΠΟΡΕΥΜΑΙ) – сходження (Духа Святого).

Отже, архетипом, матрицею життя, творіння світу є «**Сходження Духа Святого, Який є Істина**»!!! Амінь! Але ж це просто канонічний вислів!

– 9851 (Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ) – «Слово Боже» + 3558 (ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΙ) – план (Бога).

Читаємо: «Архетип, Першотип, матриця Бога» – це «**Слово Боже і план Господа**». Але ж за Євангелієм «На початку було Слово…»!!!

У своїй попередній книзі ми з'ясували просто незбагненну річ. У грецькому оригіналі є вислів «Єдиний, який має безсмертя» – ΜΟΝΟΣ ΕΧΩΝ ΑΦΑΝΑΣΙΑΝ. Рахуємо суми:

Μ(440) + Ο(1090) +Ν(450) +Ο(1090) +Σ(254) = **3324**

Ε(445) +Χ(610) +W(849) +Ν(450) = **2354**

Α(532)+Φ(510)+Α(532)+Ν(450)+Α(532)+Σ(254)+Ι(381)+Α(532)+Ν(450) =**4173**.

Загальна сума складає: 3324 + 2354 + 4173 = **9851**. Чудо! За правилами гематрії, якщо числа рівні, то і значення слів, фраз – близькі, однакові. Отже, маємо тотожність: 9851 «Слово Боже» = 9851 («Єдиний, Який має безсмертя»). Але ж Слово Боже – це Логос-Христос, Який воістину єдиний із боголюдей має Безсмертя!!

– 6544 (ΧΡΙΣΤΟΣ ΕΓΕΓΕΠΤΑΙ) – «Христос воскрес» (1 Кор. 15:20) + 6865 (ΠΕΡΙΧΩΡΗΣΙΣ ΕΙΣ ΑΛΛΗΛΑΣ) – перихереза, проникнення Божества у плоть і можливість плоті проникати у Бога.

Отже, маємо два головні постулати християнства: «**Христос воскрес і обожив (вірних) шляхом проникнення Божества у плоть і навпаки**». Тобто наше декодування містить таїнство обоження і воскресіння!!

Таким чином, число **13409** є «точкою збирання», голограмою не лише окремих слів, словосполучень, але і логій Ісуса Христа!! Хто творець цієї духовно-математичної гармонії?

Оскільки все у нашому Всесвіті підпорядковано закону тринітарності, Святої Трійці, проектуємо на число 13409 гематричні суми слів на означення Логоса – Ісус Христос, Всевишній, Син Бога, «Мій Дух» (Слова Христа) та ін. Отримано дивовижні **зв'язні мінітексти, схожі на біблійські**:

1) 13409 (Архетип Першотипу, священної таблиці життя, світотворення, яка містить матрицю збереження матерії) =

– 3974 (ΕΙΣ ΓΑΡ ΘΕΟΣ) - Один є Бог + 2427 (ΒΙΩΣΙΣ) – життя (біологічне) + 7008 (ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ) – Ісус Христос.

Читаємо і бачимо Божественну гармонію: «**Архетип, Першотип, матриця життя та світотворення» – це «Один є Бог Життя – Ісус Христос**» ! Амінь!

– 3412 (ΑΛΗΘΙΝΟΣ) – істинний + 3899 (ΑΝΙΚΗΤΟΣ) – непереможний (Хрест Господній) + 6098 (ΥΙΟΣ ΘΕΟΥ) – Син Божий.

Утворилося таке декодування: «**Істинний Хрест Господній Сина Божого**»!! Але ж саме Хрест і є символом викуплення, перемоги над смертю і спасіння вірних!! Тобто символом життя вічного!

– 3448 (ΑΝΙΣΤΗΜΙ) – воскресати, воскрешати + 4650 (ΥΨΙΣΤΟΣ) – Всевишній + 5311 (ΖΩΝ ΑΙΩΝΙΟΣ) – життя вічне.

Читаємо: «**Воскресіння, воскрешення Всевишнього – це життя вічне**»! Але ж це на 100% відповідає головному канону християнства! Саме воскресіння Христа і воскрешення мертвих під час другого Пришестя є матрицею благого життя вічного!

– 3974 (ΕΙΣ ΓΑΡ ΘΕΟΣ) - Один є Бог + 3207 (ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ) – енергія + 6228 (ΠΡΩΤΟΤΟΚΟΣ) – первородний.

Отже, архетипом, матрицею життя, світотворення є «**Енергія Одного Первородного Бога**»!!

– 5333 (ΘΕΙΑ ΔΥΝΑΜΙΣ) – Божественна сила + 4877 (ΘΕΟΠΛΑΣΤΕΙΑ) – боготворіння + 3199 (ΠΕΡΙΣΤΕΡΑ) – голуб, Дух Святий.

Таким чином, архетипом, матрицею життя, світотворення є «**Божественна сила Боготворіння Духа Святого**»!! Але ж це просто канонічна фраза із катехізису!

Як відомо, одним із світотворчих начал було Світло («І сказав Бог: нехай буде світло» (Бут. 1:3)). Ми відшукали у давньогрецькій лексиці два дивовижні і загадкові слова – ΑΡΧΙΦΩΤΟΣ та ΦΩΤΩΝΙΜΙΑ. За нашою системою гематрії вони мали такі числові міри:

1) А(532) +Р(170) +Х(610) +І(381) +Ф(510) +W(849) +Т(701) +О(1090) +Σ(254) = **5097**.

2) Ф(510) +W(849) +Т(701) +W(849) +N(450) +І(381) +М(440) +І(381) +А(532) = **5972**.

Проектуємо і знову – шок: 13409 = 2340 (ІЕРОΣ) – освячений + 5097 (АРХІФWТОΣ) – той, що перший випромінює Світло + 5972 (ФWTWNIMIA) – той, хто творить Світло. Читаємо: **Архетипом Першотипу, матриці життя, світотворення» є «Освячений (дух) Той, що творить Світло і першим випромінює Світло**»!! Але ж це цілковито відповідає Біблії!!

– 4877 (ΘΕΟΠΛΑΣΤΕΙΑ) – Боготворіння + 5972 (ФWTWNIMIA) – той, хто творить Світло + 2560 (МЕΣΣІАΣ) – Месія.

Отже, архетипом Першотипу, матриці життя, світотворення є «**Боготворіння того, хто творить Світло – Месії**»!

У Євангелії стверджується, що Небеса створені Премудрістю Бога. Проектуємо число словосполучення «Премудрість Божа» (6249) – **ΠΝΕΥΜΑ ΣΟΦΙΑΣ**: 13409 = 6249 (ΠΝΕΥΜΑ ΣΟΦΙΑΣ) – Премудрість Божа + 2314 (ГЕНЕΣІΣ) – Початок світотворення + 4846(ОУРАΝОΣ) – Небеса. Читаємо: «**Архетип Першотипу, матриці життя, світотворення» = «Початком світотворення Небес є Премудрість Божа**»!! Чудо!

У грецькій мові існувало слово на означення Великого Всесвіту – МАКРОКОΣМОΣ, яке мало число **7068**. Проектуємо: 13409 = 3228 (ΠΝΕΥΜΑ) – Дух + 3113 (ΘΕΟΥ) – Бога + 7068 (МАКРОКОΣМОΣ) – макрокосмос. Отже, «**Творцем, архетипом Всесвіту» є «Дух Бога, який (творить) Макрокосмос**»!

Як відомо, за канонами християнства світ, людина створені за образом і подобою Божою. У грецькій мові це слово мало такий вигляд і число – КАΘ ОМОІWΣІΝ (5967). Проектуємо: 13409 = 2516 (ΕΝ ΑΡΧΗ) – «На початку» + 5967 (КАΘ ОМОІWΣІΝ) – за подобою Бога + 4926 (АГАПΗΣ ΘΕΟΥ) – «Любов Божа» (Рим. 8:39). Читаємо: «**Архетип Першотипу, матриця життя» – це «На Початку була Любов Божа**»!

У грецькій мові був вислів ΗZWΗΤΟΥ ΕΣΧΑΤΟΥ – який мав число 9626 і означав «есхатологічне життя, справжнє життя вічне після пришестя Христа». Проектуємо: 13409 = 2888 (ZWΗΡΟΣ) – живильний + 895 (ΕΝ) – Бог, Монада + 9626 (ΗZWΗΤΟΥ ΕΣΧΑΤΟΥ) – справжнє життя після пришестя Христа. Отже, архетипом Першотипу є «**Живильна Монада (Бог) справжнього вічного життя після другого Пришестя Христа**»!! Амінь!

13409 = 4454 (ΠΡWΤΟΓΕΝΗΣ) – первородний + 5970 (ФWТОВОЛОΣ) – той, що дає світло + 2985 (УІОΣ) – Син Бога. Читаємо: «Архетип Першотипу, матриці життя, світотворення» – це «**Первородний Син Бога (Логос-Христос), який дає Світло (життя)**»!!

Ми відшукали ще десятки подібних тотожностей, які свідчать, що запропонована нами гематрична система грецької сакральної лексики Нового Завіту – істинна і абсолютно відповідає догматам християнського віровчення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Грецька абетка не випадково стала базовою для десятків алфавітів європейських народів. Новий Заповіт, написаний давньогрецькою мовою, містить у закодованій формі десятки наукових констант, небачену Гармонію Духу та Матерії, священну таблицю, архетип, матрицю життя, світотворення.

Саме Логос, Нус, Свята Трійця, Божественна Любов є Першотипами створення Всесвіту. Синергія, Великий Синтез науки та релігії – ось магістральний шлях розвитку земної цивілізації.

Питання декодування грецького оригіналу Нового Завіту буде актуальним ще сотні років як для науки, так і богословів. Число 13409 – це одна із «точок збирання» гармонійної гематричної системи грецької сакральної лексики, чарунка матриці, голографічна точка.

Література

1. Левко О. Хрестоматія грецької патристики I-VIII ст. Київ : ТОВ «РІДЖИ», 2015. 324 с.
2. Муратов М. Учение о Логосе у Филона Александрийского и Иоанна Богослова. Санкт-Петербург: Изд. Олега Абышко, 2012. 448 с.
3. Неаполитанский С., Матвеев С. Библейская нумерология. Москва: Амрита Русь, 2017. 416 с.
4. Пенник Н. Магические алфавиты / Пер. с англ. Киев, 1996. 320 с.
5. Полный церковно-славянский словар / Сост. Протоиерей Г.Дьяченко. Москва, 2013. 1120 с.
6. Потапенко А. Гематрический катехизис Нового Завета. Киев, 2011. 174 с.
7. Потапенко А. Лингвокультурология. Гематрические тайны Нового Завета и мистического богословия. Корсунь-Шевченковский, 2018. 371 с.
8. Потапенко О. Лінгвокультурологія. Таємниці гармонії цілісного Всесвіту. Корсунь-Шевченківський, 2019. 288 с.
9. Православний катехізис. Основи християнського віровчення. Видавничий відділ Української Православної Церкви, 2012. 334 с.
10. Хасс Д. Ключ ко всему: В 2 кн. Кн 2. Тайны Запада. Москва: Аквариум, 1998. 544 с.

References

(Транслітерація)

1. Levko O. The textbook of I-VIII centuries Greek patristics. Kyiv: RIDGE LLC, 2015. 324 p. [in Ukrainian].
2. Muratov M. Theology of the Logos by Philo of Alexandria and St. John the Evangelist. St. Petersburg: Oleg Abyshko Publishing House, 2012. 448 p. [in Russian].
3. Neapolitanskiy S., Matveyev S. Bible Numerology. Moscow: Amrita Rus, 2017. 416 p. [in Russian].
4. Pennik N. Magic alphabets / Translation from English. Kyiv, 1996.320 p. [in Russian].
5. Complete Church Slavonic Dictionary / Comp. Archpriest G. Dyachenko. Moscow, 2013.1120 p. [in Russian].

6. Potapenko A. Gematric catechism of the New Testament. Kyiv, 2011. 174 p. [in Russian].
7. Potapenko A. Linguoculturology. Gematric secrets of the New Testament and mystical theology. Korsun-Shevchenkovsky, 2018. 371 p. [in Russian].
8. Potapenko O. Linguoculturology. The Whole Universe Harmony Secrets. Korsun-Shevchenkivskyi, 2019. 288 p. [in Ukrainian].
9. Orthodox catechism. Fundamentals of Christian Doctrine. Publishing Department of the Ukrainian Orthodox Church, 2012. 334 p. [in Ukrainian].
10. Hass D. The key to everything: In 2 books. Book 2. Mysteries of the West. Moscow: Aquarium, 1998.554 p. [in Russian].

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто надзвичайно важливі концепти «архетип» та «матриця» у різних наукових, філософських, релігійних системах через призму сакральної лексики Нового Завіту. Автори проаналізували, використовуючи власну гематричну систему, десятки грецьких лексем, їх словосполучень, крилатих фраз, логій Христа зі Святого Євангелія.

У результаті гематричного дослідження підтверджено головні постулати грецьких мудреців та християнських богословів. Саме Логос-Христос, Нус (Розум, Дух), Свята Трійця, Божественна Любов є Першотипом життя, світотворення. Великий Синтез науки та релігії, Духу та Матерії, усезагальна Любов – ось магістральний шлях порятунку земної цивілізації. Ми прийшли на Землю, щоб бути співтворцями Логоса, гармонізувати світ, творити, любити та віддавати. Одухотворення науки – головне завдання істинних учених.

Ключові слова: гематрія, архетип, матриця, світотворення, Логос, Свята Трійця, Любов, концепт, число 13409.

Потапенко Александр. Концепт «матрица» и «архетип» в системе гематрии греческой сакральной лексики нового завета. В статье рассматриваются важные концепты «архетип» и «матрица» в разных научных, философских, религиозных системах через призму сакральной лексики Нового Завета. Авторы проанализировали, используя собственную гематрическую систему, десятки греческих лексем, их словосочетаний, крылатых фраз, логий Христа из Святого Евангелия.

В результате гематрического исследования подтверждены главные постулаты греческих мудрецов и христианских богословов. Именно Логос-Христос, Нус (Разум, Дух), Святая Троица, Божественная Любовь являются Первотипом жизни, мироздания. Большой Синтез науки и религии – Духа и Материи, всеобщая Любовь – вот магистральный путь спасения земной цивилизации. Мы пришли на Землю, чтобы быть соработниками Логоса, гармонизировать мир, творить, любить и отдавать. Одухотворение науки – главная задача истинных ученых.

Ключевые слова: гематрия, архетип, матрица, светотворение, Логос, Святая Троица, Любовь, концепт, число 13409.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-114-124
УДК 821.161.2-2(092)]:792.03(477) «18»

The specificity of romanticism in the creativity of English writers

Специфіка романтизму в творчості письменників Англії

Hanna Potapenko
Associate Professor

Ганна Потапенко
Доцент

E-mail: potapenkoo2017@ukr.net
Orcid.org/ 0000-0003-1623-8366

Pereiaslav-Khmelnytsky Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: April 05, 2020
Revised manuscript accepted April 06, 2020

ABSTRACT. *The article is devoted to the definition of the specific features of English romanticism. As a result of the study, it was proved that the specificity of the work of the romantics of England lies in the study of national folklore; interest in the Middle Ages, the use of motifs and images of the Bible, the depiction of the life of the people; the emergence of new topics that tell about travels to exotic lands; preference for lyrics; the creation of lyric-epic poems, dramas; creating a historical novel genre. Studied and analyzed the work of poet-leucists, determined the aesthetic criteria of the most famous historical novels of W. Scott, considered outstanding works of Byron.*

Thus, English romanticism enriched the world culture with the names of eminent writers. The interest in their personality was combined with an interest in the identity of the nation, its history, modernity, and culture. By neglecting and denying the prose of the surrounding world, the authors of the romantic works turned to the image of distant countries, distant eras. They were attracted by the exotic East, the original heroes.

English romantic have significantly enriched and expanded the genre of literature. This was manifested in the development of lyrical and lyric-epic poem, ballad, lyric drama, mystery. A significant discovery of the romantics was the historical novel, the founder of which is cobsidering to be W. Scott, who developed aesthetic theory of historical works, local color.

In the literary life of the era of English Romanticism, Byron's creativity was of particular importance. In his poetry he sang loyalty to friendship and love, glorified the exploits of the patriots, readiness of heroes for self-sacrifice,

humanism. Creating by him the image of a «Byronic hero» has become one of the important conquests of Romanticism, not only in English literature.

The lyrical works of the early English romantics Coleridge, Southey, Blake combine the themes of modern life of the people and its history, religious motives, fascination with mysticism depicting the truth of life.

Keywords: *romanticism, specifics, genre, motives, hero, byronism, world sorrow.*

Актуальність теми дослідження. Література XIX століття – важливий етап у розвитку мистецтва слова нового часу, початок якому поклала Французька буржуазна революція, що сколихнула всю Європу. Провідним літературним напрямом кінця XVIII – першої третини XIX ст. був романтизм, який виник в чітко означену епоху буржуазних революцій, інтенсивного розвитку капіталістичних відносин одразу в декількох країнах – Німеччині, Франції, Англії.

Постановка проблеми. Світоглядними передумовами виникнення романтизму як літературного напряму були «Фрагменти» німецького професора Ф.Шлегеля, який здійснив у цій праці перший системний виклад романтичної теорії. У «Фрагментах» наголошувалося на створенні у порівнянні з класицизмом нового типу героя, обґрунтовано принцип історизму, окремо виділено універсалізм нового напряму. Романтизм зазнав також значного впливу теорій вчених-ідеалістів І.Канта, Й.Фіхте, Й.Гердера.

Підґрунтям англійського романтизму, своєрідним поштовхом до його розвитку стала не стільки революція 1789-1794 р.р. у Франції, скільки розчарування у її наслідках. Не справдились надії на перебудову суспільства, не ствердились гасла свободи і справедливості. Це стало причиною песимізму багатьох романтиків, їх втечі від дійсності в пошуках ідеального героя, звернення до Середньовіччя. У цей же час в англійській романтичній літературі з'являється новий тип романтичного героя – героя-бунтаря, протестанта, самітника, мандрівника. Образ такого героя створюється романтиками за принципом контрасту з рисами сучасника. Це людина великих пристрастей, невдоволена існуючою дійсністю, здатна на незвичайні вчинки, людина сильної волі й характеру, що вирізняється від свого середовища.

Історія розвитку романтизму була б не повною, коли б не згадати ті зміни в мистецтві, які були здійснені. Це спростування правила трьох єдностей, домінування якоїсь однієї риси при зображенні характеру, жанрової ієрархії, статистичності художніх образів. У романтичних творах сміливо зображувалось прекрасне і потворне, високе і низьке, комічне і трагічне.

Найбільші зміни відбулися в ліриці. Поезія англійських романтиків дзвінка, багатогранна. Це ода, елегія, пісня, поема, роман у віршах та ін. Відкриттям в системі лірики стала романтична ліро-епічна поема Д. Байрона. Філософська драма набуває під пером романтиків ліризму, змінюється її структура.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Романтизм – один із найцікавіших і водночас один із найскладніших літературних напрямів в історії мистецтва. Проблему своєрідності романтизму розглядали такі вчені, як Венедиктова Т.Д., Єлістратова А.А., Берковський Н.Я., Дьяконова Н.Я., Затонський Д.В., Наливайко Д.С., Ружевич Т.М., Тетерян І.М., Ніколенко О.М. та ін.

Єлістратова А.А. наголошує на суб'єктивізмі романтизму, який основну увагу приділяє внутрішньому світу особистості, передає тонкі порухи душі людини як суб'єкта, неповторної індивідуальності. Автори романтичних творів, підкреслює дослідниця, відкрили нові духовні виміри особистості, яка проймається глобальними проблемами буття (Єлістратова, 1956 : 147).

С.Руссова, характеризуючи романтизм, стверджує: «Відчуття причетності окремої людини і всього людства загалом до ходу історичного руху пронизує романтизм, породжуючи надзвичайно різноманітне за своїми виявами мистецтво» (Руссова, 2001 : 29).

Д.Затонський зазначає: «Світ, яким бачать його романтики, ...знає багато вимірів та відтінків. Мабуть, найхарактернішою для романтичного світобачення рисою є так звана «двосвітність»: тривіальне і фантастичне... тісно між собою пов'язані, вони навіть переплітаються, утворюючи якусь примхливу суперечливу єдність» (Затонський, 1988 : 72).

Мета статті полягає у з'ясуванні специфіки англійського романтизму та її втіленні у творчості англійських письменників.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження стала літературна творчість англійських романтиків, особлива увага приділена романтичній поезії Д.Байрона. Використано теоретичний метод дослідження (аналіз та узагальнення літературних джерел), історико-літературний та психологічний методи.

Результати та їх обговорення. Романтизм як літературний напрям виникає в Англії на рубежі XVIII-XIX століть. Він тісно пов'язаний із суспільно-політичними й історичними подіями, які склалися в країні на той період. Значний вплив на зародження та розвиток романтизму мали Французька буржуазна революція, війни Наполеона, промисловий переворот в Англії, хоч ці події не варто абсолютизувати, тому що література розвивається передусім за своїми власними, іманентними законами. Суб'єктивне начало вирізняє англійський романтизм серед інших літературних напрямів. Для романтиків людина – це насамперед, неповторна індивідуальність, яка пізнає світ серцем, інтуїцією, а не лише розумом. «Почуття й переживання людини у романтиків завжди на першому плані, а якщо вони й зображують реальні явища та події, то роблять це з точки зору особистості, виходячи з її бажань, мрій, прагнень та ідеалів. Романтики зробили акцент не на зображенні світу, а на вираженні свого ставлення до нього, до природи, до вічних проблем буття.

Тому герой романтизму принципово відрізнявся від героїв попередніх епох (Ніколенко, 2003 : 12).

Протиріччя англійського суспільства – швидке зростання промислових міст, зубожіння селян, які поповнювали ряди пролетарів, утвердження буржуазних відносин – все це стало першоосновою появи в англійській літературі нових імен, тем, проблематики, нового типу героя. Однією з найхарактерніших рис літератури цього часу є антибуржуазність.

Найбільшого поширення в романтичній літературі Англії набули такі течії, як: народно-фольклорна, «вальтерскоттівська», або історична, байронівська, частово релігійно-містична.

Перший етап розвитку англійського романтизму припадає на останнє десятиліття XVIII ст. У цей період з'являються твори поетів «озерної школи» або лейкистів: У.Вордсворта, С.Колріжа, С.Сауті.

Другий етап ознаменувався творчістю В.Скотта, Д.Байрона та молодих поетів П.Б.Шеллі і Дж.Кітса.

Характеризуючи особливості англійського романтизму Ніколенко О. слушно зауважує: «В англійському романтизмі поєдналися суперечливі риси: увага до старовини і глибоке дослідження сучасності, релігійні вірування і богоборчі мотиви, захоплення таємничим, містичним і водночас звернення до правди життя, до дійсності у всіх її проявах. Герої англійських романтиків замріяні, зосереджені на собі та своїх почуттях, але в них з'являється дещо своєрідне – гостре відчуття незадоволеності буржуазною дійсністю..., усвідомлення всесвітньої туги і потяг до світу волі, мрії, високих ідеалів (Ніколенко, 2003 : 73).

Специфічні риси англійського романтизму полягають:

– в увазі до національного фольклору, захопленні епохою Середньовіччя, його історією, культурою;
– використанні біблійних тем, мотивів, образів;
– зображенні життя простого народу;
– появі нових тем подорожі, мандрівки в екзотичні країни, континенти;
– відході від епосу та драми, перевазі лірики, ліроепічних поем, історичної повісті і роману.

Як зазначає з деякими застереженнями дослідниця англійського реалізму Єлістратова А.А., першим романтичним поетом Англії можна вважати В.Блейка, хоч його ранні поезії швидше відповідали естетиці предромантизму. Зокрема це стосується збірки «Пісні невинності» (1789) (Єлістратова, 1956 : 21). Проте вже в наступній збірці «Пісні досвіду» (1794) він виступає як співець творчої здатності вільної людини, славить творчий геній. Найбільш романтична частина творчості Блейка – це його «Пророчі книги», написані білим віршем. Центральна тема «Пророчих книг» – тема тираноборства.

Для творчості Блейка характерна двосвітність, яка створюється завдяки натхненній здатності поета проникати за межі реально існуючого, випадкового:

В одном мгновенье видеть вечность,
Огромный мир – в зерне песка,
В единой горсти – бесконечность
И небо в чашечке цветка.

В цих рядках виражено модель романтичного мислення. Двосвітність – це трагічне відчуття несумісності романтичного ідеалу і дійсності та джерело романтичного натхнення, оптимізму. Автор «Пророчих книг» вірив, що його народ буде вільним, а на землі Англії запанує справедливе суспільство майбутнього.

Теоретиками і творцями англійського романтизму першого періоду розвитку стали поети «озерної школи» У.Вордсворт, С.Колрідж, Р.Сауті. Розквіту таланту У.Вордсворта сприяли ідеї революції у Франції кінця XVIII століття. Разом з С.Колріджем він видає збірку «Ліричних балад» (1800). «Передмова» до цієї збірки вважається першим маніфестом романтизму в Англії, у ній основним є твердження, що поети є пророками суспільства, вони мають нести моральну відповідальність за долю свого народу. В баладах Вордсворта зазвучала мова простого люду. Це по суті була реферма літературної мови того часу, коли сильними були традиції класицизму в поезії. Поезії про природу, про чистоту і невинність дитячих душ («Люсі», «Нас семеро», «Нарциси») стали хрестоматійними в англійській літературі.

Чимало творів С.Колрідж написав у співдружності з У.Вордсвортом. найвідомішими є його балада «Поема про Старого Мореплавця», поеми «Крістабель», «Кубла Хан». Як і Вордсворт, Колрідж у своїй творчості часто звертався до Біблії. Зокрема, у найвідомішому творі «Поема про Старого Мореплавця» символічно розповідається про порушення біблійної заповіді «Не убий». Розплата за цей гріх, усвідомлення вбивства як найбільшого, найтяжчого зла, пошуки прощення за злочин проти всього сущого, пошуки Бога становлять основу поеми. Старий Мореплавець – це персоніфікована хвора совість людини, якій немає прощення за злочин перед світом гармонії і краси. Історія Старого Мореплавця, який убив улюбленого птаха всіх моряків альбатроса, його муки і страждання після вбивства набувають у творі вселенського характеру: він віднині приречений страждати за всіх і бути завжди самотнім. У фіналі звучить думка про прощення тих, хто усвідомить свою вину перед природою.

Тема осягнення краси природи, осягнення божих заповідей, самотності у світі, трагічні аспекти людських доль визначають філософський і психологічний зміст творів Колріджа.

Поет-лейкист Р.Сауті в ранній період творчості написав чимало творів, у яких змальовано тяжке становище народу, розорення селянства, визвольна боротьба трудового класу, осуд євангельського смирення («Скарги бідняків», «Суд божий над єпископом» та ін.). Після присвоєння йому звання придворного поета-лауреата, Сауті зраджує ідеали молодості, переходить в табір реакції. Зрада демократичних ідей згубно вплинула на його подальшу творчість. У.Вордсворт теж мав звання придворного поета, але він зберіг у своїй творчості почуття симпатії, співчуття до народних мас.

Творчість поетів-лейкистів сприяла утвердженню принципів романтизму в англійській поезії, визначила нове ідейне спрямування літератури,збагатила твори новими темами та образами.

В.Скотта справедливо вважають зачинателем жанру історичного романтичного роману в європейській літературі, хоч його рання творчість розпочиналась в руслі народно-фольклорної течії. В юності він захоплювався збиранням фольклору Шотландії і це надихнуло його на створення романтичних балад та поем на середньовічні сюжети: «Пісня останнього менестреля», «Леді озера» та ін.

Головним творчим подвигом В.Скотта є історичні романи, створені на новій естетичній основі. Одним із перших романтиків він зображав народ як рушійну силу історії, вивів на сторінках своїх творів образи бунтарів, борців за соціальну справедливість, народних месників («Роб Рой», «Меррилиз», «Робін Гуд»). Саме романтизм як літературний напрям визначив структуру романів В.Скотта. На думку письменника, автор історичних полотен не може описувати лише факти, які відповідають історичній правді. Він повинен майстерно поєднати правду історії з вигадкою, щоб зацікавити читача, який би співпереживав герою, поділяв його погляди. Автор ввів у жанр історичного роману традиції шотландської й англійської літератури: антиклерикальну спрямованість, повагу до трудящих мас, гуманізм, народний гумор.

В.Скотт написав тридцять історичних романів. За тематикою і проблематикою їх можна поділити на романи про Шотландію: «Уеверлі», «Роб Рой», «Пуритани» та ін. Друга група романів – це твори про середньовічну Англію та Європу: «Айвенго», «Квентін Дорвард», «Пертська красуня» та ін.

Одним зі значних історичних творів письменника на тему збройного повстання селянських мас, які виступили в XVII столітті під керівництвом пуритан проти династії Стюартів, є роман «Пуритани». У творі йде мова про вимоги повалення феодального устрою, від якого страждає народ. Повстання в Шотландії розпочинається з убивства архієпископа Шарпа, народного бунту під проводом проповідника Камерона. Продовжуються події зображенням жорстокої розправи над народом солдат короля під командуванням полковника Клеверхауза. Шарп, Клеверхауз, Берлі – це історичні особи. Всі інші – головний герой твору Генрі, Мортон, його кохана Едіт, повстанці-пуритани – вигадані. Автор майстерно вплітає в розповідь про важливі історичні події вигадану інтригуючи любовну історію, залишаючи на першому плані повстання народних мас.

До найвідоміших творів В.Скотта належить роман «Айвенго». Події, змальовані автором, відбуваються в Англії XII століття, коли король Річард Левине Серце повертається в рідну країну, де вирує протиборство політичних, національних і соціальних інтересів.

Цікавість читачів викликає динаміка подій у творі, зримо змальований колорит середньовіччя, побут, звичаї, моральні устої, мова героїв. Пафос роману полягає в утвердженні думки про те, як повинна чинити людина у складних життєвих ситуаціях, у ствердженні місця особистості в історичних обставинах. Переконливості подіям, динаміці сюжету сприяє поєднання любовної й авантюрної лінії, що надає історичній оповіді достовірності.

Образ короля Річарда в романі ідеалізований. Це відважний, мудрий, справедливий правитель, який вболіває за долю Англії. Найбільш оромантизований у творі образ Айвенго. Він мужній, благородний, чесний, справедливий, щирий, готовий віддати життя за короля, захистити несправедливо скривджених, віддано й палко кохає Ровену. В романі переконливо зображені всі верстви населення країни, знедолений народ і гнобителі.

Творчість В.Скотта-романіста, його вплив на розвиток і утвердження романтизму в англійській і світовій літературі має видатне значення. Створивши жанр історичного роману, він утвердив принципи достовірності історичній правді, місцевий колорит, мораль і звичаї народних мас, їх боротьбу проти поневолення.

Д.Байрон – найвеличніший поет-романтик Англії, творчість якого мала грандіозний вплив на розвиток європейської літератури.

Не лише літературні здобутки, а саме життя поета були романтичними. Нащадок аристократичного роду, лорд, він виступав у парламенті на захист пролетарію, боровся за незалежність народів Італії та Греції. Був красенем, але мав фізичну ваду. Та найважливішою є його творчість, суть і значення, якої полягає в глибині бачення і відображення протиріч доби.

Байрона називали Прометеєм XIX століття, борцем за свободу поневолених народів Європи, одним із найвизначніших поетів-ліриків світової літератури, у творчості якого поряд із гострим запереченням вад пануючих класів звучить мотив світової скорботи, з'являється новий тип героя, що здобув назву «байронічного». Байронізм трактується як форма неприйняття буржуазного існування, протест проти антигуманності нового світу, проти тиранії, гноблення. Світова скорбота включає в себе поняття високої моральної відповідальності за все, що відбувається у світі, переконання, що якщо людина не в змозі до кінця зрозуміти чи переробити світ на краще, вона повинна боротися, нести тягар болю світу, допомагати гармонії Всесвіту гармонією свого життя.

Мотиви суму, скорботи, протистояння чистоти душевних помислів і грішного світу відтворено вже в ранній поезії Байрона «Хотів би жити знов у горах…», написаної за біблійними мотивами. У творі постає не абстрактний світ, а цілком реальна епоха лицемірної, жорстокої, пихатої Англії. Світлі спогади дитинства і юності затьмарюються думками про сучасне.

Ліричний герой поезії типово романтичний. Він наділений силою і глибиною внутрішніх почуттів, гострим несприйняттям буржуазної дійсності, в якій не знаходить розуміння, відчуває себе самотнім. Його душа, поборовши розчарування, сумніви, втрати, готова підлестить до високих ідеалів і прагнень:

Цей світ лукавства і облуди
Я б промінять на край хотів,
В якому вільно дишуть груди…

О, як мені з душного світу,
Мов голуб до свого кубла,
У небо грозове злетіти
В кочівлю сонця та орла!

Особливе місце у творчості Байрона займає ліро-епічна поема «Паломництво Чайльд Гарольда», яка з'явилась після двохрічної подорожі (1809-1811) автора по країнах екзотичного Сходу. Твір написаний у формі подорожі ліричного героя Португалією, Іспанією, Албанією, Туреччиною. Вирушає в подорож корабель Чайльд Гарольда, і душа його мандрує в пошуках ідеалів, гармонії, сенсу життя. Самотній, холодний, розчарований у всьому молодий аристократ байдуже спостерігає красу природи, історичні пам'ятки, життя сучасників. На противагу йому автор, присутність якого відчувається у кожній із чотирьох пісень «Паломництва», завжди активно відгукується на події сьогодення, здійснює екскурси в історичне минуле багатьох країн. Надзвичайно його захоплює боротьба за національне визволення народів Іспанії та Греції. Греція для митця не просто екзотична країна, це колиска світової культури минулих епох. Нині ж вона постає в руїнах, її народ перебуває під іноземною навалою. Байрон пов'язує ці згубні зміни із втратою свободи, звинувачує британських аристократів у злочинному вивезенні із Греції античних витворів мистецтва. В його душі живе надія на відродження країни, яка бореться з ворогом, в ній живий ще дух Еллади.

Образ ліричного героя, байдужого, невдоволеного світом і собою, поступово відходить на другий план, а на перший виступає автор, який по-філософському розмірковує над сенсом життя, надіється на зміни, основи яких заклала революція у Франції. Він високо цінує великих мислителів минулого Вольтера і Руссо, видатних митців Відродження Данте, Бокаччо, Петрарку. Думки автора про світ і людей змінюються, він не зневажає їх, а вірить у духовне відродження.

Узагальнюючи висновки про поему «Паломництво Чайльд Гарольда» слушно навести слова О.Ніколенко: «Це поема про величезну світову скорботу, яка охопила все людство на початку XIX століття, але водночас і про можливість подолати її силами мистецтва, духовною силою особистості. Створивши нового для літератури «байронічного» героя, сам Байрон вступив із ним у полеміку, відкривши небачені глибини людської душі та шляхи її виходу в широкий світ (Ніколенко, 2003 : 106).

Хоч Байрон високо підносить і вітає визвольну боротьбу, яку ведуть народи країн Європи, проте ідеал свободи в його «Східних поемах» втілювався для нього не в народних масах, а у вільнолюбивій особистості. Твори «Східних поем» присвячені бунтарю-індивідуалісту. Бунтарство це проявляється у різних формах – в морському піратстві («Корсар»), у втечі з рідної країни («Лара»), у кривавій помсті («Г'яур») та ін. Благородство душі, аристократизм підносить героїв Байрона над всіма, хто їх оточує. Але автор підкреслює почуття вищості, переваги «Байронічного» героя поем, його зневагу до людей, які сприймають закони суспільства – це зворотний бік його прагнення добра і справедливості для себе особисто.

Герой «Східних поем» не знає меж ні в любові, ні в ненависті, та його любов ніколи не приносить щастя. Навіть більше, він стає мимовільним винуватцем трагічної смерті тих, хто любить його. Винятковість «байронічного» героя підкреслюється його загадковим минулим, незвичайною зовнішністю. Благородство і сила духу не дозволяють йому змиритись з убогістю існуючих порядків, узаконених норм моралі, а внутрішня самотність робить його індивідуалістом, захопленим лише власною особистістю.

Ще один герой «Байронічного» типу постає в поемі «Мазепа». Образ визначного історичного діяча українського гетьмана Мазепи є втіленням волелюбності, честі, мужності, гідності, витривалості. Не прагнучи достовірності у змалюванні юності Мазепи, Байрон дуже точно змалював безмежні степи України, волелюбність козаків, внутрішню силу духу, твердість, самовладання гетьмана, якого доля врятувала в юності від помсти пана-ревнивця. Старий, загартований у боях воїн, що став гетьманом козацького війська, згадує своє минуле на прохання шведського короля Карла XII, бажаючи в день поразки шведського війська довести, що доля людини непередбачувана:

Він путь проклав мені до трону.
Хіба ж ту долю нам збагнуть?
Забудь печаль, одчай забудь!

Мазепа – сильна особистість, романтичний герой. Автор із симпатією змальовує цей образ, як образ борця за свободу народу. Твір пронизаний вірою в непохитність козацької волелюбності, силою духу, могутньою волею головного героя.

Таким же несхитним і гордим постає Прометей в однойменному творі Байрона. Титанізм Прометея славили митці різних епох, починаючи з Есхіла. В поезії «Прометей» Байрона герой наділений не лише рисами титанізму, незламності, але й рисами трагізму особистості, яка проймається «світовою скорботою» за долю людства, але, подолавши свої душевні і фізичні страхи, обирає шлях служіння добру, несучи людям світло, волю, розум. Автор славить гордий прометеївський дух, який нікому не зломити, твір пронизаний життєстверджуючою ідеєю свободи:

Та дух бунтарства – не покути –
Найважчі розбиває пута,
…І волі людської снага,
Надії й віри не втрачає,
Зухвало виклик зустрічає
І владно смерть перемага!

Байрон написав декілька драм, серед них на особливу увагу заслуговує «Каїн», а в останні роки життя працював над романом у віршах «Дон-Жуан».

Висновки. Отже, англійський романтизм збагатив світову культуру іменами видатних письменників. Інтерес до особистості в них поєднувався із зацікавленням до самобутності нації, її історії, сучасності, культури.

Зневажаючи і заперечуючи прозу оточуючого світу, автори романтичних творів зверталися до зображення далеких країн, далеких епох. Їх приваблювала екзотика Сходу, самобутні герої.

Англійські романтики помітно збагатили і розширили жанрові рамки літератури. Це проявилось в розробці ліричної та ліро-епічної поеми, баладі, ліричній драмі, містерії. Значним відкриттям романтиків став історичний роман, основоположником якого вважають В.Скотта, який розробив естетичну теорію історичних творів, місцевий колорит.

В літературному житті епохи англійського романтизму мала особливе значення творчість Байрона. У своїх поезіях він оспівував вірність дружбі й коханню, прославляв подвиги патріотів, готовність героїв до самопожертви, гуманізм. Створення ним образу «байронічного героя» стало одним із важливих завоювань романтизму не лише в англійській літературі.

В.Скотт і Д.Байрон започаткували у світовій літературі романтичні течії, які дістали назву «вальтерскоттівська» і «байронічна».

Ліричні твори ранніх англійських романтиків Колріджа, Сауті, Блейка поєднують теми сучасного життя народу і його історію, релігійні мотиви, захоплення містикою зображенням правди життя.

Література

1. Елистратова А. Байрон.Москва, 1956. 263 с.
2. Затонський Д. Що таке романтизм. Слово і час. 1988. №4-5. С.70-73.
3. Наливайко Д. Романтизм как эстетическая система. Вопросы литературы. 1982. №11. С.156-194.
4. Ніколенко О. Романтизм у поезії. Харків. 2003. 175 с.
5. Руссова С. Специфіка англійського романтизму і творчість Дж.Байрона. Всесвітня література та культура в навч. закладах України. 2001. №6. С. 31-35.

References

(Транслітерація)

1. Elistratova A. Bajron.Moskva, 1956. 263 s. [in Russian].
2. Zatonskyi D. Shcho take romantyzm. Slovo i chas. 1988. №4-5. S.70-73 [in Ukrainian].
3. Nalyvaiko D. Romantyzm kak эstetycheskaia systema. Voprosы lyteraturы. 1982. №11. S.156-194 [in Ukrainian].
4. Nikolenko O. Romantyzm u poezii. Kharkiv. 2003. 175 s [in Ukrainian].
5. Russova S. Spetsyfika anhliiskoho romantyzmu i tvorchist Dzh.Bairona. Vsesvitnia literatura ta kultura v navch. zakladakh Ukrainy. 2001. №6. S. 31-35 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена визначенню специфічних особливостей англійського романтизму. В результаті дослідження доведено, що специфіка творчості романтиків Англії полягає у вивченні національного фольклору; зацікавленні епохою Середньовіччя, використанні мотивів та образів Біблії, зображенні життя народу; появі нових тем, які розповідають про подорожі до екзотичних країн; надання

переваг ліриці; розробці ліро-епічних поем, драм; створенні жанру історичного роману. Досліджено й проаналізовано творчість поетів-лейкистів, визначено естетичні критерії найвідоміших історичних романів В.Скотта, розглянуто видатні твори Байрона.***Ключові слова:*** драматургія, театр, жанр, герої, просвітницький реалізм, національні характери, конфлікт, традиції, новаторство, ролі.

Ключові слова: романтизм, специфіка, жанр, мотиви, герой, байронізм, світова скорбота.

Потапенко Анна. Специфика романтизма в творчестве писателей Англии. Статья посвящена определению специфических особенностей английского романтизма. В результате исследования доказано, что специфика творчества романтиков Англии заключается в изучении национального фольклора; заинтересованности эпохой Средневековья, использовании мотивов и образов Библии, изображении жизни народа; появлению новых тем, которые рассказывают о путешествиях в экзотические края; предпочтении лирике; создании лиро-эпических поэм, драм; создании жанра исторического романа. Исследовано и проанализировано творчество поетов-лейкистов, определены эстетические критерии самых известных исторических романов В.Скотта, рассмотрено выдающиеся произведения Байрона.

Ключевые слова: романтизм, специфіка, жанр, мотивы, герой, байронизм, мировая скорбь.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-125-132 УДК УДК 821(100)

Westerneuropean epistolary journalism in the late XVIII th and the beginning of the XIX th centuries and its role in Romanticism formation

Західноєвропейська епістолярна публіцистика кінця XVIII – початку XIX ст. та її роль у становленні романтизму

Oksana Svyrydenko
Doctor of Philological Sciences,
Assistant Professor

Оксана Свириденко
доктор філологічних наук,
доцент

E-mail: o.svyrydenko@ukr.net
orcid.org/0000-0001-9287-5768

Pereiaslav-Khmelnytsky
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: April 06, 2020
Revised manuscript accepted April 07, 2020

ABSTRACT. *Romanticism appearance was accompanied by extraordinarily «stormy self-affirmation» (as N. Kopystianska), that could not affect genre system of this literary direction. As a result, in time of Romanticism in Europe general substantial development of publicism could be seen, in particular epistolary publicism. Letters that were often intentionally published on the pages of the periodicals and therefore addressed to a wide, target audience became a kind of weapons in the struggle among the classics and the Romanticism. Such methods were extremely operative in the controversy among the classics and the romantics, they were mass, high-precision and murderous, taking the expediency of romantic irony and free (in fact, permissive) genre of writing into consideration. Among the epistolary journalism of the Romantics we can find open letters addressed to the real addressee, but there were also letters in which the addressee and the addressee were absolutely conventional. At the same time the authors tried to use a variety of hoaxes. As a result they created a wide variety of fiction letters, which entirely cooperated with the romantic theory. For example G. Kleist used the genre of letter with polemical purpose. In his «Letter of Young Poet to Young Artist», he opposed the old classicist school in an accessible way opposes and substantiates romantic principles of absolute freedom of creativity personality, which should prevail in art. In «Letter of Young Poet to Young Artist» G. Kleist opposes the classic principle of imitation. The German Romantic writer H. Heine repeatedly referred*

*to the letter genre, in particular in his letters «About the French Stage» he sought to present his vision of the French theater art, and at the same time, his views of romantic art. The use of the epistle characterizes creative work of the French romantic A. de Vigny, who began the struggle for a new (romantic) drama in the late 20-ies of the XIX century. It is said in «The Letter to the Lord ***. About the opening night that took place on October 29, 1829, and about the dramatic system».*

Working on the theoretical substantiation of Romanticism, Italian romantic D. Bershe also addressed the form of the letter in his work («The Half Serious Letter from Slatoust to Son»). The Italian writer A. Mandzoni joined this discussion and took Romantics side in his «Letter to Mr. SH. about the time unity and place».

***Key words**: epistolary journalism, controversy, tromantism, letter.*

Актуальність теми дослідження. Аналізуючи здобутки вітчизняної літературознавчої науки, неможливо не помітити той факт, що в останні десятиліття суттєво зросла увагу дослідників до письменницького епістолярію.

Постановка проблеми. Поява романтизму супроводжувалася надзвичайно «бурхливим самоутвердженням» (Н.Копистянська), що не могло не позначитися на жанровій системі цього літературного напряму. Як наслідок, у добу романтизму як у Європі взагалі, так і в Україні зокрема суттєвого розвитку набуває публіцистика, зокрема публіцистика епістолярна. У визначенні поняття «епістолярна публіцистика» погоджуємося з формулюванням В.Кузьменка, який під епістолярною публіцистикою розуміє продукт суспільної діяльності, що має на меті актуальний політико-ідеологічний вплив на маси і зафіксований при цьому в епістолярній формі (Кузьменко, 2016: 209).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід вказати на різноплановість наявних на сьогодні в Україні епістолографічних досліджень. Знаковими у галузі епістолографії постають праці М.Коцюбинської («Зафіксоване й нетлінне. Роздуми про епістолярну творчість»), В.Кузьменка («Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20-50-х років ХХ століття»), Г.Мазохи («Український письменницький епістолярій другої половини ХХ століття: жанрово-стильові модифікації»), А.Ільків («Інтимний дискурс письменницького епістолярію другої половини XIX-початку ХХ століть»). Утім, зарубіжна епістолярна публіцистика лишається поза увагою вітчизняних дослідників.

Мета статті – проаналізувати західноєвропейську епістолярну публіцистику та її роль у встановлення романтизму як літературного напряму.

Матеріал і методи досліджень. Матеріалом статті послужили епістолярні публіцистичні тексти Г.Гейне, Д.Берше, А. де Віньї, Г.Клейста, А.Мандзоні. Серед методів дослідження домінуючими є: теоретичні (аналіз та узагальнення), емпіричні (спостереження, порівняння).

Результати та їх обговорення. Одна з причин суттєвого розвитку європейської епістолярної публіцистики в означений період – та війна, яка велася між класицизмом і романтизмом. Оглядаючи суперечки між романтиками і прихильниками літератури класицизму, французький романтик Е.Дешан називав їх саме війною, описавши її у праці «Війна у мирний час». Ця «війна» характеризувала французьку літературу означеного періоду, можливо, навіть більше, аніж будь-яку іншу. Адже у ній надзвичайно масштабними були досягнення класицизму, а утвердження романтизму відбувалося в декілька етапів. Фактично це було постійне взаємопоборення цих двох напрямів, що зумовлювалося постійною зміною політичної ситуації, яка створювала сприятливе підґрунтя то для романтизму, то для класицизму. Після завершення війни й укладання миру, писав Е.Дешан, битва з політичної арени завжди переноситься або у сферу релігії, або у сферу літератури. Лють залишається, змінюється лише зброя. Пореволюційна Франція потерпала від розбрату різних фракцій, але не менше, за словами Е.Дешана, вона потерпала від війни між класиками і романтиками: змінилася лише зброя, тому тепер ллється не кров, а чорнила (Дмитриев, 1980: 417).

Така ситуація була типовою не лише для Франції, але й для всієї тогочасної літературної Європи. Рубіж XVIII і XIX століть – це, за словами Ф.Шлегеля, «пора небачених перепалок, під час яких відточувалися і ламалися пера десятків відомих і забутих письменників» (Шлегель, 1983: 415). Ця доба породила свою полемічну літературу, антикласицистичну за наповненням та гостровикривальну за спрямуванням. Так, у 1801 році Й.-Г.Фіхте публікує сатиричний твір «Життя і дивні переконання Фрідріха Ніколаї», що був спрямований проти берлінського письменника і видавця Ф.Ніколаї, який мав репутацію ворога будь-якої новизни в німецькій філософії та літературі. Із Ф.Ніколаї полемізував і Жан Поль на сторінках своєї студії «Підготовча школа естетики». А.-В.Шлегель вістря своєї сатири обертає проти епігона пізнього Просвітництва, драматурга А. фон Коцебу, публікуючи у 1800 році полемічну працю «Тріумфальна арка для пана Коцебу, який керує театральними справами».

Зброєю у боротьбі поміж класиками і романтики нерідко ставали саме листи, зумисне опубліковані на сторінках тогочасної періодики, а отже, адресовані широкій, але цільовій аудиторії. Така зброя була надзвичайно оперативною у війні-полеміці між класиками і романтиками, масовою, високоточною і вбивчою, якщо взяти до уваги дошкульність романтичної іронії та вільний (фактично – уседозволяючий) жанр листа. Серед епістолярної публіцистики романтиків були відкриті листи, адресовані реальному адресату, але були також листи, у яких адресант і адресат були абсолютно умовними. При цьому автори вдавалися до найрізноманітніших містифікацій. У результаті з-під їхнього пера поставали найрізноманітніші листи-фікції, що цілком відповідало романтичній теорії.

Із полемічною метою жанр листа використовує, наприклад, німецький романтик Г.Клейст. У «Листі художника до сина» він у доступній

формі виступає проти старої класицистичної школи й обґрунтовує романтичний принцип абсолютної свободи творчості, який повинен панувати в мистецтві. Художник-батько, звертаючись до сина-художника, який працює над портретом Божої Матері, пояснює йому, що непотрібно кожного разу, перед тим, як доторкаєшся пензлем до полотна, на якому зображено святиню, приймати причастя. Полемізуючи з опонентами, художник постійно оперує аргументами, які можна було викласти хіба що в листі, тобто в писанні абсолютно вільному. Тож, художник пояснює сину наступне: хоча людина і є святим створінням, проте в момент зачаття дитини ніхто про це не думає і думати не повинен. Тим більше, ніхто перед цим не зобов'язаний йти до причастя. Якщо ж хтось прийме причастя й приступить до справи лише з наміром виразити своє уявлення про людину, то він породить лише убоге й кволе створіння, яке ніколи не створить проблем для філософів (Дмитриев, 1990: 121). У «Листі молодого поета до молодого художника» Г.Клейст виступає проти класицистичного принципу наслідування. У доступній формі, характерній саме для епістоли, він на примітивних прикладах доводить думку про недоречність будь-якого копіювання навіть взірцевих зразків мистецтва. Копіювання й наслідування можливі, на думку молодого поета, лише в період учнівства, коли митець лишень оволодіває технікою. Митець має залишатися самим собою, бути неповторним, керуватися власними художніми законами, коритися лише власній творчій уяві і фантазії. Якщо Коперник триста років тому сказав, що Земля кругла, то немає сенсу, на думку поета, повторювати це знову і знову (Дмитриев, 1990: 122). У «Листі одного поета до іншого поета» Г.Клейст виступає проти класицистичного раціоналізму, який призвів до прагнення будувати художні твори на засадах розуму й до ігнорування особистих почуттів. Адресант відкидав культ форми художнього твору, по-простому розтлумачуючи адресату, що для людини, яка відчуває спрагу, принципове значення має не посуд, а те, що в ньому подають. Достоїнства поетичного твору – це не ямби, ритми й асонанси (хоча, на думку романтика, вони й містять у собі Бога). Достоїнство художнього твору – це його зміст, та думка, яка народжується в душі автора і має втрапити до душі реципієнта (Дмитриев, 1990: 124).

До жанру листа неодноразово звертався і німецький романтик Г.Гейне, зокрема й тоді, коли, опинившись в еміграції, прагнув викласти своє бачення французького театрального мистецтва, а водночас і свої погляди на романтичне мистецтво. Його увага до театральної справи була невипадковою. Г.Гейне був відомий і як драматург, і як автор балетних лібрето, і як театральний критик. Тож поява листів «Про французьку сцену» (1837), автором яких став Г.Гейне, виглядала цілком закономірною. У підзаголовку зазначалося: «Дружні листи до Августа Левальда». Хоча в цілому адресовані ці листи були німецьким читачам часопису «Загальний театральний огляд», редактором якого був А.Левальд. У цьому журналі листи «Про французьку сцену» й були вперше опубліковані в 1837 році.

Листи «Про французьку сцену» цілком витримані у фрагментарній романтичній манері. Це були, на думку дослідників, не рецензії на спектаклі, а побіжні, але глибокі й серйозні судження Г.Гейне про французьку сцену. У своїх листах-нарисах автор розповідав про французьку драматургію, переходячи від однієї теми до іншої, керуючись винятково волею своєї фантазії (Гейне, 1958: 482). Листів «Про французьку сцену», які складають у своїй сукупності окремий цикл, всього нараховується десять. Незважаючи на те, що об'єктом зацікавлень автора є французька драматургія, до того ж, у порівнянні з драматургією німецькою, ці листи, зокрема лист перший, сповнені вишуканого ліризму та властиво романтичної самоіронії. Г.Гейне іронізує і в тих випадках, коли йдеться про складне становище, у якому опинилася німецька драматургія. Він негативно відгукується про комедії Е.Раупаха, порівнюючи їх із творіннями французьких драматургів, говорить про перші спроби молодих німецьких драматургів творити за законами нової художності, а водночас про неготовність німецьких акторів брати участь у постановці таких п'єс. У цілому ж у листах «Про французьку сцену» Г.Гейне зайняв антикласицистичну позицію, стверджуючи, що часи Корнеля і Расіна вже давно минули. Він висловив високу оцінку драматургії О.Дюма (Гейне, 1958: 411), який своїми романтичними драмами розпочав у Франції «похід проти класицизму» (Гейне, 1958: 483). Ймовірно, що саме вільний жанр листа дозволив Г.Гейне висловити високу оцінку доробку В.Гюго, який тоді ще не був визнаним авторитетом. Звертаючись із дружнім посланням до А.Левальда, він називає В.Гюго генієм першої величини й наслідувачем традицій талановитого В.Шекспіра (Гейне, 1958: 410). Романтична спрямованість листів «Про французьку сцену» простежується і в пильній увазі їх автора до специфіки національного духу, до німецького, французького та англійського національних характерів зокрема. При цьому свої висновки щодо французької ментальності Г.Гейне будує не лише на основі своїх власних спостережень, але й на основі аналізу роману Л.Стерна «Сентиментальна подорож у Францію», згадки про який знаходимо у другому листі. Саме зі специфіки національного духу Г.Гейне виводить специфіку драматургії німецької і французької. Цією ж таки специфікою він пояснює смаки глядацької аудиторії в Німеччині та Франції.

Використання епістоли характеризує також творчий доробок французького романтика А. де Віньї, який наприкінці 20-х років XIX століття захопився театром, а тому розпочав боротьбу за нову (романтичну) драму. Ця боротьба розпочалася з того, що А. де Віньї береться пропагувати й перекладати п'єси В.Шекспіра («Ромео і Джульєтта», «Отелло»), у яких вбачає взірець нової драматургії. У 1830 році романтик публікує переклад п'єси В.Шекспіра «Венеціанський мавр» із своєрідною передмовою, що мала назву «Лист лорду***. З приводу прем'єри, яка відбулася 29 жовтня 1829 року, і про драматичну систему». За спостереженнями Є.Гречаної, за посередництвом «Листа лорду***…» А. де Віньї продовжив ту боротьбу за реформу драматичної системи, яка

була започаткована романтичними маніфестами Стендаля «Расін і Шекспір» (1823-1825) та В.Гюго «Передмова до Кромвеля» (1827) (Дмитриев, 1980: 613). Гостро полемізуючи з уявним опонентом-англійцем, прихильником старої драматичної системи, А. де Віньї вибудовує свій лист як систему доказу переваг, які матиме драматургія, якщо сучасні драматурги орієнтуватимуться на В.Шекспіра. Форма епістоли дозволяла романтику вести полеміку гостро й емоційно. Звідси – його щира радість від того, що тринога єдностей, на якій незграбно містилася Мельпомена, віджила своє. Від неї лишилася хіба що єдність дії. Свій лист автор завершує словами, в яких звучить впевненість у тому, що йому вдалося переконати опонента: «Надеюсь, что после всего сказанного мной сейчас, вы больше не повторите обращенного ко мне и моим друзьям в вашем последнем письме упрека в слишком пылком стремлении к новому» (Дмитриев, 1980: 430).

Працюючи над теоретичним обґрунтуванням романтизму, до форми листа звертався й італійський романтик Д.Берше, який виступив автором романтичного трактату «Про балади Готфріда Августа Бюргера «Дикий мисливець» та «Ленора». Напівсерйозний лист Златоуста до сина» (1816). Безпосереднім приводом до написання цього листа-трактату стала стаття Ж. де Сталь «Про дух та користь перекладів», яка була опублікована в першому номері часопису «Італійська бібліотека» (1816). У цій статті Ж. де Сталь закликала італійців ознайомитися зі здобутками сучасної німецької літератури. На заклик мадам де Сталь відгукнувся Д.Берше, використавши при цьому форму, яка дозволяла зробити це якомога оперативніше, – форму епістоли. Більше того, це був лист *напівсерйозний*, а отже, адресант, на перший погляд, не вимагав серйозного ставлення до того, що було викладено у ньому. До того ж, це був *лист до сина,* а отже, уся інформація, уміщена в ньому, мала цілком приватний характер і, на перший погляд, не була призначена для широкого загалу. Д.Берше невипадково обрав таку обережну позицію. Адже в середині 20-х років XIX століття романтизм в італійській літературі перебував лише на етапі формування. Його перші прояви були пов'язані саме з діяльністю міланського гуртка романтиків, до якого належав і Д.Берше. До того ж, романтизм в Італії був більше, ніж в інших країнах, пов'язаний з ідеями Просвітництва і класицизму, що також зумовлювало труднощі його остаточного утвердження в італійській літературі. Своїм напівсерйозним листом Д.Берше без зайвого епатажу, через запитання-відповіді, за посередництвом уявного діалогу з сином прагнув ознайомити сучасників з досягненнями німецької романтичної літератури. Не викликає сумніву той факт, що форма листа приваблювала теоретика тим, що дозволяла у простій, доступній формі викласти суть нової літературної теорії. За простоту викладу матеріалу він високо оцінює й балади А.Бюргера, стверджуючи, що та простота викладу, яка їм притаманна, свідчить про бажання автора сподобатися усім (Дмитрие, 1980: 483). Лист Д.Берше мав принципове значення для розгортання романтичної теорії в італійській літературі. У своєму листі-трактаті Д.Берше розтлумачує й естетизує категорію

народності, стверджуючи, що популярність сучасних німецьких поетів зумовлена насамперед тим, що вони стали знавцями глибин людського серця, зокрема й серця свого народу, і черпали сюжети й образи своїх творів саме з народних джерел. Д.Берше назвав класицизм поезією мертвих, а романтизм – поезією живих (Дмитриев, 1980: 487), спричинивши цим в італійській літературі палку полеміку між «класиками» та романтиками.

До цієї дискусії долучився й італійський письменник А.Мандзоні, також ставши на бік романтиків. Передмова, яку подав А.Мандзоні до своєї трагедії «Граф Карманьола» (1819), була своєрідним маніфестом італійського романтизму. Розробку теорії романтичної драми А.Мандзоні продовжив і в «Листі пану Ш. про єдність часу і місця в трагедії» (1819-1820), який став відповіддю на виступ паризького критика і поета Шове. У 1823 році А.Мандзоні пише статтю «Лист про романтизм маркізу Чезаро д'Адзельо», що мала вигляд приватного листа маркізу Чезаро Тапареллі д'Адзельо, який, звернувшись до А.Мандзоні, висловив своє здивування з приводу того, що той належить до романтичної школи. Уперше цей лист-відповідь А.Мандзоні було опубліковано в 1846 році в журналі італійських емігрантів в Парижі. Досить розлогий лист А.Мандзоні представляв собою його аналіз романтичної системи, а також тієї гострої суперечки між «класиками» і романтиками, яка розгорнулася в Італії в період утвердження романтизму й стосувалася, зокрема, й питання про доречність використання античних мотивів у сучасній літературі (Дмитриев, 1980: 531).

Висновки та перспективи. Таким чином, поява романтизму супроводжувалася надзвичайно «бурхливим самоутвердженням» (Н.Копистянська), що не могло не позначитися на жанровій системі цього літературного напряму. Як наслідок, у добу романтизму суттєвого розвитку набуває публіцистика, зокрема. Зброєю у боротьбі поміж класиками і романтики нерідко ставали листи, зумисне опубліковані на сторінках тогочасної періодики. Така зброя була надзвичайно оперативною у полеміці між класиками і романтиками, масовою, високоточною і вбивчою, якщо взяти до уваги вільний (фактично – уседозволяючий) жанр листа. Із полемічною метою жанр листа використовували Г.Клейст, Г.Гейне, А. де Віньї, А.Мандзоні. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у зіставному студіюванні західноєвропейської та української епістолярних традицій, що далися взнаки в епістолярній публіцистиці.

Література

1. Гейне Г. Собрание сочинений в десяти томах. Москва: Государственное издательство художественной литературы. 1958. Том 7. 512 с.
2. Дмитриев А. и др. Зарубежная литература XIX века. Романтизм. Хрестоматия методико-литературных материалов. Москва: Высшая школа, 1990. 367 с.
3. Дмитриев А. и др. Литературные манифесты западноевропейских романтиков. Москва: Московский университет, 1980. 638 с.
4. Кузьменко В. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20-50-х років XX ст. Київ: Альфа-М, 2016. 352 с.

5. Шлегель Ф. Эстетика. Философия. Критика: В 2-х томах. Москва: Искусство, 1983. Т. 2. 448 с.

References

(Транслітерація)

1. Geyne, G. (1958). A collection of essays in ten volumes. Moskva: Gosudarstvennoe izdatelstvo hudozhestvennoy literaturyi. Tom 7. 512 s. [in Russian].
2. Dmitriev, A. i dr. (1990). Foreign Literature of the 19th Century. Romanticism. Chrestomathy of methodical and literary materials. Moskva: Vyisshaya shkola. 367 s. [in Russian].
3. Dmitriev, A. i dr. (1980). Literary manifestoes by Western European romanticists. Moskva: Moskovskiy universitet. 638 s. [in Russian].
4. Kuzmenko, V. (2016). Writing epistolary in Ukrainian literary process in the 20-50th years of the XX th century. Kyiv: Alfa-M. 352 s. [in Ukrainian].
5. Shlegel, F. (1983). Aesthetics. Philosophy. Criticism: V 2-h tomah. Moskva: Iskusstvo. T. 2. 448 s. [in Russian].

АНОТАЦІЯ. У статті зазначається, що поява романтизму супроводжувалася надзвичайно «бурхливим самоутвердженням» (Н.Копистянська), що не могло не позначитися на жанровій системі цього літературного напряму. Як наслідок, у добу романтизму суттєвого розвитку набуває публіцистика. Зброєю у боротьбі поміж класиками і романтики нерідко ставали листи, зумисне опубліковані на сторінках тогочасної періодики. Така зброя була надзвичайно оперативною у полеміці між класиками і романтиками, масовою, високоточною і вбивчою, якщо взяти до уваги вільний (фактично – уседозволяючий) жанр листа. Із полемічною метою жанр листа використовували Г.Клейст, Г.Гейне, А. де Віньї, А.Мандзоні.

Ключові слова: епістолярна публіцистика, полеміка, романтизм, лист.

Свириденко Оксана. Западноевропейская эпистолярная публицистика конца XVIII – начала XIX ст. и ее роль в становлении романтизма. В статье отмечается, что появление романтизма сопровождалась чрезвычайно «бурным самоутверждением» (Н.Копистянская), что не могло не сказаться на жанровой системе этого литературного направления. Как следствие, в эпоху романтизма существенное развитие приобретает публицистика. Оружием в борьбе между классиками и романтики нередко становились письма, умышленно опубликованные на страницах тогдашней периодики. Такое оружие было чрезвычайно оперативным в полемике между классиками и романтиками, массовым, высокоточным и убийственным, если принять во внимание свободный (фактически – всеразрешающий) жанр письма. С полемической целью жанр письма использовали Г.Клейст, Гейне, А. де Виньи, А.Мандзони.

Ключевые слова: эпистолярная публицистика, полемика, романтизм, письмо.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-133-142 УДК 811.111.373:821.111.091

Criminal jargon lexis in the original novel by Charles Dickens «Oliver Twist»

Кримінальна жаргонна лексика в оригінальному романі Ч. Діккенса «Oliver Twist»

Nataliia Serdiuk,
Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Philology, Translation and Teaching Methods

Наталія Сердюк
кандидат педагогічних наук
доцент, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання

E-mail: serdiuk-n@ukr.net_
https://orcid: 0000-0002-9865-6977

Pereiaslav-Khmelnytsky Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: March 21, 2020
Revised manuscript accepted: March 23, 2020

ABSTRACT. *The article deals with the research of the criminal jargon lexis used in the original English fiction. The author believes that the problems of foreign language nonstandard lexis has constantly been the subject of the local and foreign linguists' scientific research, but despite their great number, the jargon analysis was carried out on the limited corpus of the representational means and left some questions open, one of them is an English criminal jargon lexis. The purpose of the study is to determine features of criminal jargon and its main lexical units, based on the analysis of its usage in the novel «Oliver Twist» by Charles Dickens. This purpose presupposed the selection of such research methods as a contextual analysis, a comparative method, and a quantitative analysis. The analysis of scientific works has given the opportunity to clarify the concept of «criminal jargon» as the conditional, non-natural and mysterious language of a criminal group, which differs from the commonly accepted literary language by the presence of specific words and expressions. The author has tried to define the basic functions of criminal jargon (to protect the information of a criminal group using specific symbols in its speech; to ensure the security of this information; to recognize of «their» and «others»; to demonstrate belonging to the criminal world). In author's opinion, the criminal jargon specifics is the reflection of the criminal world subculture specificity, the*

degree of its organization, professionalization and adaptation to modern realities. The benefit of the study is the defined specific features of the criminal jargon and the identified 19 jargon words (out of the analysed 67 jargon lexical units) used in «Oliver Twist» which are considered to be main, they are: kinchin lay, cracksman, Stone Jug, morrice, crack, crib, peach, trap, beak, blunt, glim, put-up robbery, gammon, jolly, lifer, nab, prig, rum, swag. The author notes that there are 4 criminal jargon words, used in «Oliver Twist», which have no literary English equivalent, namely: kinchin lay, Stone Jug, cracksman, morrice. Moreover the table of a general number of jargon words' usage in «Oliver Twist» is given in the article.

Key words: *English, Nonstandard English, criminal jargon, criminal lexis, jargon lexica unit, equivalent, specifics of criminal jargon, function, feature.*

Актуальність теми дослідження. Проблематика іншомовної ненормативної лексики є предметом постійного наукового пошуку вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, проте питання розрізнення одиниць її споріднених явищ, цінності жаргону англійської мови та важливості пов'язаних з ним теоретичних питань ще не достатньо вивчені у сучасній лінгвістиці, особливо на матеріалі художньої літератури.

Постановка проблеми. Жаргон будь-якої іноземної мови представляє собою великий інтерес для науковців, особливо тих, які досліджують мову художніх творів. Враховуючи те, що «в суспільстві змінюється ставлення до жаргону: за останні два-три десятиліття його сприймають не як соціально сторонню мовну підсистему, засоби якої неприйнятні в спілкуванні, а як джерело особливо виразних експресивних слів і виразів, які можна використовувати в літературній мові в певних ситуаціях спілкування: при невимушених відносинах між співрозмовниками, при настанові на жарт, у випадках емоційного підкреслення, гіперболічного посилення якоїсь думки» (Крисін, 1997: 41), у художній літературі жаргонізми можуть слугувати для мовленнєвої характеристики героїв.

На нашу думку, знання основних жаргонізмів, що використовуються представниками кримінального англомовного світу, можуть унебезпечити майбутніх учителів англійської мови від їх вживання, що призведе до збереження правильності мовлення, точності вживання слів, не допустимості засмічення їх мови; а також сприятимуть читанню та розумінню художніх творів в оригіналі, зокрема творів представників критичного реалізму XIX століття (Ч. Діккенс, В. Теккерей, Ш. та Е. Бронте та ін.), швидшому й яскравішому уявленню всієї картини подій у творі, розумінню особливостей мовлення простих людей, змальованих у творах, а також їх характерів, способу життя тощо. Вищезазначене, на нашу думку, безпосередньо впливатиме на професійну іншомовну компетентність майбутніх учителів іноземних мов та підвищить рівень їх володіння англійською мовою, що є дуже важливим наразі, оскільки «рівень володіння українцями іноземними мовами не відповідає потребам і вимогам сьогодення» (Сердюк, 2019: 99).

Аналіз останніх досліджень і публікацій Вивченням складу ненормативної лексики англійської мови займалися такі зарубіжні (Л. Андерсон, Дж. Гринок, К. Кітридж, Е. Партрідж, П. Траджіл) та вітчизняні (М. Маковський, В. Хомяков, А. Швейцер та ін.) дослідники. Незважаючи на численність лінгвістичних розвідок спрямованих на вивчення ненормативної лексики англійської мови, аналіз жаргону здійснювався науковцями на обмеженому корпусі засобів його репрезентації, що залишило певні її аспекти не висвітленими, одним із яких є – лексичний склад кримінального жаргону англійської мови. З огляду на те, що раніше ще не було детально досліджено лексику кримінального жаргону англійської мови на матеріалі творів Ч. Діккенса, вважаємо тему роботи актуальною.

Мета дослідження – на основі аналізу використання кримінального жаргону у творі Ч. Діккенса «Oliver Twist» визначити його особливості та основні лексичні одиниці.

Матеріал і методи досліджень. Матеріалом для дослідження слугували лексикографічні джерела різних типів і роман «Oliver Twist» Чарльза Діккенса (Dickens, 1839). Мета дослідження передбачила вибір основних методів дослідження: *контекстуальний аналіз* – для аналізу використання кримінального жаргону в обраному для дослідження творі; *порівняльно-зіставний* – для визначення особливостей кримінального жаргону; *кількісний аналіз* – для визначення основних лексичних одиниць кримінального жаргону у творі Ч. Діккенса.

Результати та їх обговорення.З огляду на те, що під нормативною лексикою (Standard English), ототожнюючи її з поняттям «лексика літературної (стандартної) мови», розуміємо всі літературні слова англійської мови, то під поняттям «ненормативна лексика» (Nonstandard English) – нелітературну лексику, тобто слова і словосполучення, які знаходяться поза зоною літературної норми англійської мови. Враховуючи те, що склад ненормативної лексики англійської мови включає сленг (slang), жаргон (jargon), що ототожнюється з арго та кентом, лайливу лексику (swearing), неправильне вживання (misuse), недбалі вставні слова та скорочення (fillers and small words), проблема розрізнення одиниць ненормативної лексики є актуальною та невирішеною.

Сленг і жаргон вважаємо основними лексико-семантичними групами ненормативної лексики, з яких сленг термінологічно не є точно визначеним, але має певні властивості: 1) нелітературна емоційно забарвлена лексика, що створюється та вживається в розмовній мові, що має яскраво виражене фамільярне забарвлення; 2) ділиться на (Вілюман, 1955: 9): загальний (образні слова і словосполучення емоційно-оцінного забарвлення, які знаходяться за межами літературної мови, загально-зрозумілі та широко поширені в розмовній мові, які претендують на новизну та оригінальність і в цих якостях виступають синонімами слів і словосполучень літературної мови); спеціальний (слова і словосполучення того або іншого професійного або класового жаргону; включає: арго, кент,

римований сленг, соціальні жаргони та професійні говори, бек сленг тощо); 3) допомагає людині відносити себе до певної соціальної чи професійної групи.

Аналіз наукових праць дав нам можливість уточнити поняття кримінального жаргону, під яким розуміємо умовну, штучну та утаємничену мову кримінальної групи, що відрізняється від загальнонародної, загальноприйнятої літературної мови наявністю специфічних слів і виразів.

Під специфікою кримінального жаргону розуміємо відбиття специфіки субкультури злочинного світу, ступінь його організованості, професіоналізації й адаптації до сучасних реалій. Під кримінальним жаргоном у тексті обраного для дослідження твору розуміємо жаргон саме крадіїв і грабіжників, що спричинене сюжетом, де мова ведеться лише про кримінальних елементів, які крадуть і грабують. Визначено основні функції кримінального жаргону: захист інформації кримінальної групи, що використовує з цією метою специфічні умовні позначення в своєму мовленні; забезпечення безпеки цієї інформації; розпізнавання «своїх» і «чужих»; демонстрація приналежності до кримінального світу.

На основі аналізу використання кримінального жаргону у романі Ч. Діккенса «Oliver Twist» визначено, що кримінальні жаргонізми мають відповідники в нормативній, літературній мові. Наприклад, візьмемо слова на позначення інвентарю для вчинення крадіжок, проникнення в помешкання та їх грабунку. Слово «пістолет» в нормативній англійській мові має відповідник *pistol,* а в ненормативній лексиці обраного для дослідження твору кримінальні особи використовують слово *barker,* що українською мовою може бути перекладене як «пушка». Наприклад, коли Тобі Крекіт збирався з товаришами-злочинцями грабувати будинок, він сказав Барні:

*'**Barkers** for me, Barney,' said Toby Crackit* (Dickens, 1839: 306).

Спочатку читачеві, який не знає кримінального жаргону, стає важко зрозуміти, що саме просить подати Тобі Крекіт, але потім у тексті йде речення, яке допомагає нам зрозуміти зміст цього слова, «*'Here they are,' replied Barney, producing a pair of pistols»* (Dickens, 1839: 306), де мова ведеться про пістолети, що стає відомим завдяки лексемі *pistol*.

Також *«зброя*», що в нормативній англійській має відповідник *weapon,* у кримінальному жаргоні в обраному творі позначається словом *persuaders*, походження такого слова можна пояснити (завдяки однокореневому дієслову *to persuade*, що означає «переконувати») тим, що завдяки зброї злочинці можуть заставити, переконати когось щось зробити. Тож, словм *persuaders* означає будь-яку зброю (пістолети, рушниці, ножі) як загрозу. Наведемо продовження вище зазначеного діалогу, коли вони збираються на справу:

*'All right!' replied Toby, stowing them away. '**The persuaders?'***

'I've got 'em,' replied Sikes (Dickens, 1839: 306)

Ми схильні до думки, що у даному випадку Ч. Діккенс мав на увазі «ножі», оскільки вже про пістолети Т. Крекіт питав на початку діалогу.

Ще одним важливим інструментом для грабіжників (*housebreakers*), які проникають вночі до помешкань і грабують їх, є ліхтарик, який вони називають *darky*, оскільки такий ліхтарик має бути темного кольору. Згадаємо момент, коли вони збиралися грабувати і збирали необхідні речі:

'Crape, keys, centre-bits, ***darkies*** *– nothing forgotten?' inquired Toby: fastening a small crowbar to a loop inside the skirt of his coat.* (Dickens, 1839: 306)

Також у творі «Oliver Twist» грабіжники називають ліхтарик *glim*:

'Let's have a ***glim****,' said Sikes, ...'* (Dickens, 1839: 215)

'Show ***a glim****, Toby.' .. 'A* ***glim****, Barney,* ***a glim****!'* (Dickens, 1839: 301)

Кримінальний жаргон у цьому творі вживається також на позначення їх здобичі від крадіжок і грабунків. Наприклад, українська лексема *«гроші/кошти»* в нормативній англійській має відповідник *money,* що в кримінальному жаргоні позначається лексемою *blunt*, маючи на увазі готівку:

However, he had made off with the ***blunt*** *...* (Dickens, 1839: 432)

'It's all very well,' said Mr. Sikes; 'but I must have some ***blunt*** *from you to-night.'* (Dickens, 1839: 556)

'Why can't I lie by for a week or so, and, forcing ***blunt*** *from Fagin, get abroad to France? Damme, I'll risk it.'* (Dickens, 1839: 703)

На позначення грошей крадії використовують такі слова: *bob* – шилінг, *magpie* – монету у пів пенні, *shiner* – гінея, суверен (монета):

'I'm at low-water-mark myself – only one ***bob*** *and a magpie; but, as far as it goes, I'll fork out and stump.* (Dickens, 1839: 104)

'Fagin,' said Sikes, abruptly breaking the stillness that prevailed; 'is it worth fifty ***shiners*** *extra, if it's safely done from the outside?'* (Dickens, 1839: 265)

Будь-що награбоване злодії з твору «Oliver Twist» називають *swag*:

'It's all arranged about bringing off the ***swag****, is it?'* (Dickens, 1839: 271)

Інколи для грабіжників здобиччю є їжа, на яку вони називають *grub*:

... 'you want ***grub****, and you shall have it'* (Dickens, 1839: 104)

Зазначимо, що перспективна жертва називається злочинцями *plant* (у нормативній мові *a prospective victim*):

'A prime ***plant****,' observed Master Charley Bates.* (Dickens, 1839: 127)

... 'and they warn't of no more use than the other ***plant****.'* (Dickens, 1839: 264)

На позначення багатої людини крадії використовують жаргонізм *nob* у значенні «*можновладець, шишка*, *цабе*», як у прикладі з твору:

But, to speak seriously, Harry; has any communication from the great ***nobs*** *produced this sudden anxiety on your part to be gone?'*

'The great ***nobs****,' replied Harry.* (Dickens, 1839: 505)

У обраному для дослідження творі вживаються жаргонізми на позначення певного виду злочину, а саме крадіжки. Так, викрадення грошей

у дітей, яких послали батьки до магазину з грошима, називають *kinchin lay* (в нормативній лексиці це б називалось не іменником, а цілою фразою *«stealing money from children sent on errands»),* інколи вживається скорочене *kinchins*:

*'**The kinchin lay** will be a fortune to you'* (Dickens, 1839: 653)

*'The **kinchins**, my dear,' said Fagin, 'is the young children that's sent on errands by their mothers, with sixpences and shillings; and the lay is just to take their money away − they've always got it ready in their hands, − then knock 'em into the kennel, and walk off very slow, ...'* (Dickens, 1839: 619)

На позначення грабунку помешкань у змові з, наприклад, слугами будинку, злочинці вживають жаргонізм *put-up robbery/thing*:

*'This warn't a **put-up thing**.'*

*'And what the devil's a **put-up thing**?' demanded the doctor, impatiently.*

*'We call it a **put-up robbery**, ladies,' said Blathers, ... 'when the servants is in it.'* (Dickens, 1839: 428)

Крадіжка зі зломом на кримінальному жаргоні називається *crack*:

*'Success to the **crack**!'* (Dickens, 1839: 304)

*'That **crack** down in the back lane at Edmonton, Blathers,' said Mr. Duff, assisting his colleague's memory.* (Dickens, 1839: 430)

*'The **crack** failed,' said Toby faintly*. (Dickens, 1839: 347)

На кримінальному жаргоні людину, яка влазить у приміщення та робить крадіжку називають *cracksman*, як от у реченні «*'You'll be a fine young **cracksman** afore the old file now.'»* (Dickens, 1839: 345).

Самі себе крадії називають *prig* (лексема має відповідник у літературному варіанті англійської мови *thief)*. Наведемо приклади:

*'What a pity it is he isn't a **prig**!'* (Dickens, 1839: 248)

*'I suppose you don't even know what a **prig** is?' ...* . (Dickens, 1839: 249)

*'...a common **prig**, without no honour nor glory!'* (Dickens, 1839: 627)

Лексема *fence* використовується у мовленні злочинців на позначення одного із крадіїв, якому під час грабежу передають увесь здобич:

*'...covetous, avaricious, in-sa-ti-a-ble old **fence**?' ....* (Dickens, 1839: 167)

*'What have you got to say for yourself, you withered old **fence**, eh?'* (Dickens, 1839: 554)

Серед крадіїв користуються попитом жаргонізми на позначення приятельських відношень, називаючи один одного словами типу: *codger – «дивак», «друзяка», cove – «хлопець», «друзяка», «товариш», covey – «хлопчик», «товариш», pal* – «*приятель*», «*товариш*», «*товаришок*»:

*'Oh! yer a cunning old **codger!**'* (Dickens, 1839: 625)

*'Then why don't you send this new **cove**?' asked Master Bates, laying his hand on Noah's arm*. (Dickens, 1839: 631)

*'Hullo, my **covey**! What's the row?'* (Dickens, 1839: 102)

*'A new **pal**,' replied Jack Dawkins, ...* . (Dickens, 1839: 109)

Аналіз використання кримінального жаргону у творі «Oliver Twist» Чарльза Діккенса, дав змогу дійти висновку, що із 61 жаргонізмів,

визначених у романі, є 4, які не мають відповідників у літературній англійській, а саме: *kinchin lay* (вжито у творі 7 разів), *Stone Jug* (2 рази), *cracksman* та *morrice* (по 1 разу), а з решти 57 можна визначити основних одиниць, до яких автор вдавався частіше. Для наочності пропонуємо таблицю про кількість уживань жаргонізмів у цьому романі (Див. табл. 1).

Таблиця 1.

Кількість уживань визначених жаргонізмів у романі «Oliver Twist»

№	Жаргонізм	К-ть уживань	№	Жаргонізм	К-ть уживань
1.	Barker	1	30.	Limb	1
2.	Beak	4	31.	Lush	1
3.	Blow	2	32.	Magpie	1
4.	Blunt	4	33.	To mill	1
5.	Bob	1	34.	Mug	1
6.	Bran	2	35.	Nab	3
7.	Castor	1	36.	Nob	2
8.	Codger	1	37.	Pal	1
9.	Conkey (adj.)	1	38.	Peach	5
10.	Cove	1	39.	Persuaders	2
11.	Covey	2	40.	Plant	2
12.	Crack	5	41.	Pound	1
13.	Crib	5	42.	Prig	3
14.	Cut	3	43.	Put-up job	4
15.	Darky	1	44.	Rum	3
16.	Downy	1	45.	Scrag	2
17.	Fence	2	46.	Shiner	1
18.	File	2	47.	Shop	1
19.	Flash	1	48.	Split (run)	1
20.	Flat	1	49.	Split (tell)	1
21.	Fogel	1	50.	Spree –	1
22.	Gammon	3	51.	Stow –	1
23.	Glim	4	52.	Stump –	1
24.	Grub	2	53.	Swag –	3
25.	Heavy swell	2	54.	Thick –	1
26.	Jolly	3	55.	Ticker –	1
27.	Ken	2	56.	Tinkler	2
28.	Lagging	2	57.	Togs	1
29.	Lifer	3	58.	Trap	5

Із решти 57 жаргонізмів з твору Ч. Діккенса «Oliver Twist» першою найпопулярнішою групою були лексеми *crack, crib, peach, trap,* кожен із яких був вжитий по п'ять разів; другою групою є жаргонізми *beak, blunt, glim, put-up job*, кожен був вжитий по чотири рази; третьою групою є жаргонізми *gammon, jolly, lifer, nab, prig, rum, swag*, які були вжиті по три рази.

Висновки та перспективи. Отже, завдяки проведеному аналізу та визначеним, на його основі, особливостям кримінального жаргону (захист інформації кримінальної групи, що використовує з цією метою специфічні умовні позначення в своєму мовленні; забезпечення безпеки цієї інформації; розпізнавання «своїх» і «чужих»; демонстрація приналежності до кримінального світу), нами було виявлено 19 основних (із 67) жаргонізмів з роману Ч. Діккенса «Oliver Twist»: *kinchin lay, cracksman, Stone Jug, morrice, crack, crib, peach, trap, beak, blunt, glim, put-up job, gammon, jolly, lifer, nab, prig, rum, swag.*

Перспективами подальших розвідок є детальне вивчення походження лексем кримінального жаргону англійської мови.

Література

1. Вилюман В. О способах образования слов сленга в современном английском языке. *Учен. зап. ЛГПИ им. А.И.Герцена*. Л.: ЛГПИ им. А.И.Герцена. 1955. Т.3. С.47-50.
2. Крысин Л. Взаимодействие литературного языка и некодифицированных подсистем. *Najnowsze dzieje języków słowjańskich. Русский язык*, red. E. Ширяев. Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej. 1997.
3. Сердюк Н. Іншомовна підготовка у вищій освіті України: стан, проблеми та перспективи. *Теоретична і дидактична філологія* : зб. наук. праць. Серія «Педагогіка». Переяслав-Хмельницький: (Київська обл.) : Домбровська Я.М., 2019. Вип. 30. С. 98-107.
4. Dickens Ch. Oliver Twist. [Electronic resource]. Mode of access : https://www.coursehero.com/file/20269621/Oliver-Twist-By-Charles-Dickens/

References

(Транслітерація)

1. Vilyuman, V.G. (1955) O sposobakh obrazovaniya slov slenga v sovremennom angliyskom yazyke [About the ways of slang words formation in modern English.]. *Uchen. zap. LGPI im. A.I.Gertsena*. – *Scientific notes of the AI Herzen LSPI.* L.: LGPI im. A.I.Gertsena. (T. 3), (S.47-50). [in Russian]
2. Krysin, L.P. (1997) Vzaimodeystvie literaturnogo yazyka i nekodifitsirovannykh pidsistem [Interaction between literary language and non-codified subsystems]. *Najnowsze dzieje języków słowjańskich. Russkiy yazyk.* – *Najnowsze dzieje języków słowjańskich. Russian language.* E. Shiryaev (Red.). Opole. [in Russian]

3. Serdiuk, N.Yu. (2019) Inshomovna pidhotovka u vyshchii osviti Ukrainy: stan, problemy ta perspektyvy [Foreign Language Training in the Higher Education of Ukraine: State, Problems and Prospects]. *Teoretychna i dydaktychna filolohiia* : zb. nauk. prats. Seriia «Pedahohika». – *Theoretical and didactic philology*: Coll. of scient. works. Pedagogy series. Pereiaslav-Khmelnytskyi: (Kyivska obl.) : Dombrovska Ya.M. (Vyp. 30), (S. 98-107) [in Ukrainian]
4. Dickens, Ch. (1839) *Oliver Twist*. [Electronic resource]. Mode of access : https://www.coursehero.com/file/20269621/Oliver-Twist-By-Charles-Dickens/

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена проблемі дослідження лексики кримінального жаргону на матеріалі оригінальної англомовної художньої літератури. Мета статті – на основі аналізу використання кримінального жаргону у творі Ч. Діккенса «Oliver Twist» визначити його особливості та основні лексичні одиниці. Використано такі методи дослідження: контекстуальний аналіз, порівняльно-зіставний, кількісний аналіз. Уточнено поняття кримінального жаргону (умовна, штучна та утаємничена мова кримінальної групи, що відрізняється від загальнонародної, загальноприйнятої літературної мови наявністю специфічних слів і виразів) та його специфіки (відбиття специфіки субкультури злочинного світу, ступінь його організованості, професіоналізації й адаптації до сучасних реалій). Автором визначено основні функції кримінального жаргону (захист інформації кримінальної групи, що використовує з цією метою специфічні умовні позначення в своєму мовленні; забезпечення безпеки цієї інформації; розпізнавання «своїх» і «чужих»; демонстрація приналежності до кримінального світу). Виявлено 19 основних (із 67) жаргонізмів з роману Ч. Діккенса «Oliver Twist» (*kinchin lay, cracksman, Stone Jug, morrice, crack, crib, peach, trap, beak, blunt, glim, put-up job, gammon, jolly, lifer, nab, prig, rum, swag)*, з яких 4 одиниці *(kinchin lay, Stone Jug, cracksman, morrice)* не мають відповідників у літературній англійській мові.

Ключові слова: англійська мова, ненормативна англійська, кримінальний жаргон, кримінальна лексика, лексична одиниця жаргону, еквівалент, специфіка кримінального жаргону, функція, особливість.

Сердюк Наталия. Криминальная жаргонная лексика в оригинальном романе Ч. Диккенса «Oliver Twist». Статья посвящена проблеме исследования лексики уголовного жаргона на материале оригинальной англоязычной художественной литературы. Цель статьи – на основе анализа использования уголовного жаргона в произведении Ч. Диккенса «Oliver Twist» определить его особенности и основные лексические единицы. Использованы следующие методы исследования: контекстуальный анализ, сравнительно-сопоставительный, количественный анализ. Уточнено понятие уголовного жаргона (условная, искусственная и тайная речь криминальной группы, отличающийся от общенародного,

общепринятого литературного языка наличием специфических слов и выражений) и его специфики (отражение специфики субкультуры преступного мира, степень его организованности, профессионализации и адаптации к современным реалиям). Автором определены основные функции уголовного жаргона (защита информации криминальной группы, использующей с этой целью специальные условные обозначения в своей речи, обеспечение безопасности этой информации; распознавания «своих» и «чужих»; демонстрация принадлежности к криминальному миру). Выявлено 19 основных (из 67) жаргонизмов романа Ч. Диккенса «Oliver Twist» (*kinchin lay, cracksman, Stone Jug, morrice, crack, crib, peach, trap, beak, blunt, glim, put-up job, gammon, jolly, lifer, nab, prig, rum, swag*), из которых 4 единицы (*kinchin lay, Stone Jug, cracksman, morrice*) не имеют аналогов в литературном английском языке.

Ключевые слова: английский язык, ненормативный английский, уголовный жаргон, уголовная лексика, лексическая единица жаргона, эквивалент, специфика уголовного жаргона, функция, особенность.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-143-150 УДК 821.161.2-1 «Т.Осьмачка»

Поезія Тодося Осьмачки в європейському літературному та образотворчому контексті

Todos Osmachka's Poetry in the European Literary and Fine Arts Context

Hanna Tokman
Doctor in Pedagogics,
Professor

Ганна Токмань
доктор педагогічних наук,
професор

https:orcid.org/0000-0002-6213-2987

Pereiaslav-Khmelnytsky
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: March 21, 2020
Revised manuscript accepted: March 23, 2020

ABSTRACT. *The article is dedicated to the poetry of the Ukrainian poet of the XX century Todos Osmachka. Todos Osmachka's poetry is a multifaceted artistic phenomenon. The researcher aims to compare artistic texts with other works of literature and art. The object of the study is the book Fringe of time, which was written between 1943 and 1948. The poet was in exile, so the poems express alienation, loneliness and nostalgia. The style of the poems is characterized by expressionism and surrealism. The meanings of Todos Osmachka's poetry are consistent with existential philosophy.*

For comparison, the researcher used Erich Maria Remarque's novel Love Thy Neighbour, Edgar Allan Poe's poem The Raven, Edvard Munch's picture The Scream, Vincent van Gogh's picture Wheatfield with Crows, Irving Stone's novel Lust for Life. These works were used as parallels to the content and style of Todos Osmachka's poetry.

In T. Osmachka's lyrics, the artistic world is filled with contrasting images. Poetic language is a cry of despair, it is associated with the Edvard Munch's picture The Scream. The loneliness of man, the despair, alienation of the environment are inherent in both Osmachka's poetry and Munch's painting.

An existential approach to depressing the lives of emigrants has been observed in the poetry book Fringe of time by T. Osmachka, and the Erich Maria Remarque's novel Love Thy Neighbour. The authors' attention is focused on depicting a homeless person. The expat is abandoned in the cruel and indifferent

world where he is redundant. The heroes of the works seek to preserve themselves both physically and morally.

The imaginative vision of the world through the emotional state of the artist is inherent in T. Osmachka and V. van Gogh. In figurative terms there is much in common in the poem Blue gloom by T. Osmachka and the Vincent van Gogh's picture Wheatfield with Crows. The images are sinister, catastrophic, hopeless, dynamic. In the novel Lust for Life, I. Stone told about the state of the artist who had a fate similar to T. Osmachka's. Loneliness, wanderings, and mental illness affected the imagery of the works.

The Osmachka's poem Widow contains an epigraph from Edgar Allan Poe's poem The Raven. The dream of returning love is impossible. «Nevermore» did the crow shout in Edgar Allan Poe's poem, alluding to the crow's voice near the widow's house in T. Osmachka's poem.

The existential-dialogical interpretation of T. Osmachka's poems in dialogue with Western European works of literature and fine arts helps to understand the poet's philosophy and style. Ukrainian national culture naturally falls within the pan-European context.

Keywords: *literary text, juxtaposition, existentially dialogical interpretation, literature and painting, European context, philosophical meaning, style.*

Актуальність теми дослідження. Поезія Тодося Осьмачки є багатогранним художнім явищем, яке входить до різноманітних контекстів національної і загальноєвропейської культури. Актуальним є зіставлення поезії Т. Осьмачки зі творами Е. Мунка, Е. М. Ремарка, В. ван Гога, Е. А. По.

Постановка проблеми. Існує проблема екзистенціально-діалогічного прочитання поезії Т. Осьмачки. Високохудожні тексти поета потребують визначення екзистенціальних смислів та поетикальних особливостей, цьому допоможе зіставлення з подібними явищами літератури та суміжних мистецтв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці, які вивчали творчість Т. Осьмачки, не раз добирали в західноєвропейській літературі і образотворчому мистецтві паралелі до думки й образів українського митця.

М. Жулинський у статті «Приречений на самотність і вигнання» пише про певну духовну й зовнішню близькість Осьмачки до Данте, наводячи спогади І. Багряного: *«Тодось Осьмачка мав геніальну наївність вивіряти свою долю долею Данте <...> Переймаючись його долею, яка була освячена безсмертям, що поєдналася з історичною долею Італії, Тодось Осьмачка поступово став уподібнюватися до Данте» (Жулинський, 1991: 6).* Ю. Шерех порівнює Осьмаччину поезію зі творчістю Дж. Ґ. Байрона – за суб'єктивністю, мотивами самотності, туги, чіткістю строф (Шерех,1998). Т. Осьмачка, за Ю. Шерехом, бунтує проти будь-яких правил і традицій у поетиці. Одним зі ключів до будови образу в його збірці «Китиці часу» науковець обирає картину С. Далі «Інерція пам'яті», де

«Годинники, елястичні, як ремінь, годинники, що розплатані, як мертва риба, годинники, що перекинуті, як мокра білизна через гілку дерева…» (Шерех, 1998: 271). У романі-біографії «Поет із пекла» М. Слабошпицький порівняв світобачення українського поета і іспанського художника Ф.-Х. де Гойї: *«<…> Осьмачка бачив світ як Гойя – з гротескним укрупненням деталей і з похмурим трагічним колоритом, а реальна дійсність щедро постачала йому такі картини» (Слабошпицький, 2003: 21).* С. Маринкевич, досліджуючи стильові домінанти поезії Т. Осьмачки, твердить про її близькість до європейського літературного експресіонізму, зокрема до творчості Ґ. Ґайма, Ґ. Тракля, Й. Р. Бехера, Я. Івашкевича, Ч. Мілоша, Ю. Тувіма (Маринкевич, 2003). Д. Дроздовський побачив подібність до В. Шекспіра: *«У власній творчості Т. Осьмачка подібний до В. Шекспіра, передусім у побудові сюжетних ліній та у світоглядно-філософських настановах, експлікованих у поезії та прозі. Є підстави говорити про те, що в обох майстрів наявна віра у життєствердність людини, яка здатна зустрітися „в ґерці з морем лиха”» (Дроздовський, 2015).* Дослідники творчості Т. Осьмачки проводять й інші паралелі з європейським мистецтвом, тлумачачи як смисли, так і стиль художніх текстів.

Мета статті. Мета цієї розвідки – розглянути філософські смисли і образи текстів зі збірки Тодося Осьмачки «Китиці часу» в європейському літературному та образотворчому контекстах.

Матеріал і методи досліджень. Матеріалами дослідження є вірші збірки «Китиці часу» Т. Осьмачки, роман Е. М. Ремарка «Возлюби ближнього свого», вірш «Крук» Е. А. По, картини В. ван Гога «Пшеничне поле з круками» і Е. Мунка «Крик», роман І. Стоуна «Спрага життя». Проведено екзистенціально-діалогічну інтерпретацію художнього тексту. Вірші розглядатимемо в порядку розміщення у збірці «Китиці часу», щоб простежити за екзистенціальними смислами у їхніх взаємозв’язках і розвиткові.

Результати та їх обговорення. У ліриці Т. Осьмачки, експресіоністській за своєю естетичною сутністю, художній світ повний контрастів, а слово про світ і себе в ньому є криком відчаю, що викликає асоціації з картиною норвезького художника Едварда Мунка «Крик». Не раз мотиви пов’язуються парадоксально, так, уже назва твору «Весняна елегія» є оксюмороном, бо весна – символ радості, відродження, парування, проте на чужині вона овіяна смутком.

І саме тоді, як, немов журавель,
заблуканий в нуртах безодні,
у мене кричить із сердечних пустель
мій дух, посмутнілий, самотній <…> (Осьмачка, 1991: 161)

Заблуканість героя в чужих світах у елегії порівняно з недолею одного журавля, який не повернувся з вирію додому. Перший крик відчаю був звернутий до України, друге звернення посмутнілого, самотнього духа спрямоване до людини, яка могла б полегшити одиноку путь на чужині.

Проте друг залишається нестрінутим – і надія на те, що він узагалі є в безмежжі, поступово тане. Так само самотнім є герой картини Е. Мунка, його крик не почутий, друг не зустрінутий, природа відчужена.

Поет-емігрант часто зображує межові ситуації покинутості, залишеності. Мандрівник з чорною байдужістю в душі залишає чорну країну, – такою є ситуація суб'єктного «Я» вірша «Майн лібер». Раптом до вагона заходить прекрасна чужинка з валізкою і, сівши біля нашого втікача, співчутливо промовляє йому: «Майн лібер». Самотній пасажир відвертається від привітної жінки, в уявному мовчазному діалозі з нею пояснюючи свою неувагу. Тепле слово любові він хотів би почути від своєї батьківщини: «промовила б моя земля: / "Майн лібер", мій блукачу дорогий, / до мене ти приїхав знов» (Осьмачка, 1991: 178). Проте це неможливо, бо «есесер» – *країна горя*, поза нею він також почувається «чужим, не бажаним ніде». Важкі емігрантські шляхи поет описує в багатьох віршах збірки «Китиці часу».

Екзистенціальний підхід до зображення життя емігрантів споріднює, на нашу думку, поетичну збірку Т. Осьмачки з романом Е. М. Ремарка «Возлюби ближнього свого» (автор почав його писати 1938 р., опублікував 1941 р.). Назва твору німецького прозаїка так само іронічна, як і «Майн лібер» українського поета: біженці з нацистської Німеччини, образи яких малює Ремарк, відчували байдужість як інших європейських держав, так і більшості їхніх громадян. У романі описано голодне, безхатнє, безправне існування освічених добропорядних людей, які стали емігрантами через свою країну, антилюдську політику владців у ній, і не знайшли притулку в інших краях. Герой роману Ремарка юний Людвіг Керн швидко набуває досвіду емігрантського життя і засвоює його уроки. Він ділиться досвідом зі старим скрипалем, який переживає відчай: *«Вы несчастны – и больше ничего. <…> Первое время вам будет казаться, что это что-то особенное. Но потом, когда вы дальше пробудете в изгнании, вы заметите, что несчастье – самая распространенная вещь на земле» (Ремарк, 1992: 38).* Навчитися жити нещасним – завдання людини як у романі німецького автора, так і у віршах українського поета (обидва самі стали і вмерли емігрантами, хоча можливості відомого й матеріально забезпеченого Ремарка були, звісно, інакшими, ніж поета поневоленої нації).

На сторінках роману читач зустрічає людей, які по-різному проходять свої чужинецькі шляхи і переживають емігрантські страсті – хтось духовно ламається, хтось накладає на себе руки. Головні ж герої твору Е. М. Ремарка (Йозеф Штайнер, Людвіг Керн, Рут Голланд) виявляють дивовижну силу духу, чудо любові, відданість друзям, почуття справедливості. І все ж християнського милосердя не можуть дотриматися навіть вони: світ настільки жорстокий, що возлюбити кожного ближнього просто неможливо – ти не виживеш, відтак не прийдеш на допомогу тому, кого любиш. Людина, позбавлена батьківщини, закинута в жорстокий або просто байдужий світ, де вона зайва, у її поневіряннях і відчайдушному прагненні зберегти себе, фізично й морально, – герой творів Т. Осьмачки і Е. М. Ремарка.

Образне бачення світу художником крізь свій душевний стан притаманне перу Т. Осьмачки і пензлю Вінсента ван Гога. Яким побачив світ герой Осьмаччиної поеми «Синя мла»? Час – «ні день, ні ніч»; стежка, обабіч якої стоптані хліби і порожнє місто; крик півня, навколо якого це місто обертається; дівчина під вербою до небес; у небі орел із сонцем у лапах на фоні червоних кружал; мандрівник у вінку із зірок; народи, що випаленою дорогою бігма простують до ями; рідні поля, по яких люд чимдуж доганяє голуба із зіркою, а догнавши, падає в грізну криницю… Художній простір поеми Т. Осьмачки сягає космосу: *«І на прірву, на чорний космічний поріг / відпочити навік орел уже став / й над безоднями крила у чорнім пері, / як морські береги, в далечінь розіклав» (Осьмачка, 1991: 205).* Створене жахіття – це не світ Тодося Осьмачки, це – його бачення світу людей, бездушного, безвірного, чужого йому – безбожного.

Поезія Т. Осьмачки, завдяки своїй візійності, викликає асоціацію з творчістю Вінсента ван Гога, художника-постімпресіоніста, який уніс надзвичайну експресію в живопис і мав долю, подібну до Осьмаччиної – самотність, поневіряння, страждання на душевну недугу. Поема «Синя мла» за сприйняттям світу, емоційним наповненням, експресією, колористикою, ейдетикою кореспондує з картиною голландського майстра «Пшеничне поле з круками» (1890 р.), яку вважають його останньою (або однією з останніх) роботою. Перевернутий простір картини, жовтий колір пшениці і синій неба, у які вривається контрастний чорний – численних круків, що злітають над полем, створюють атмосферу тривоги й приреченості, а три стежки, котрі йдуть у нікуди, передають відчуття дезорієнтованості, відсутності власного шляху. Із поетикою Т. Осьмачки картину споріднюють рух (колосся гнеться, птахи злітають, хмари звихрюються), зміщеність, умовне вираження сутності зображених предметів, суб'єктивне їх сприйняття крізь власний екзистенційний стан митця – у цьому разі болісний, катастрофічний. Ірвінг Стоун, автор відомого біографічного роману «Спрага життя» про В. ван Гога, використав мотиви цієї картини в описі хворобливих галюцинацій, які мучили художника, він пише: *«Целая туча черных птиц стремительно опускалась на Винсента с неба. Тысячи черных птиц, крича, летели на него и били крыльями. Они кружились над ним, хлестали его, накрывали с головой своими черными телами, лезли ему в волосы, врывались в уши, в глаза, в ноздри, в рот, погребая его под плотным, траурно-черным, душным облаком трепещущих крыл» (Стоун, 1988: 403-404).* Образна сітка поеми «Синя мла» українського художника слова також нагадує галюцинації з подібним емоційним забарвленням, проте поема має більш історіософський, апокаліптичний смисл, хоча й полотно Ван Гога можна витлумачити як пейзаж-візію історичного шляху (стежок) людства, а не тільки окремої людини.

Образ птаха у збірці «Китиці часу» – один зі ключових. Вірш «Вдовиця» має епіграф з відомого «Крука» Едгара Аллана По: *«На ранок він мене покине, / коли мої надії відлетять».* Поетичний текст Т. Осьмачки за жанром є баладою, центральна, більша її частина – це пісня вдови

альпійського стрільця, яка прагне нового кохання. «Nevermore», що лунало із дзьоба ворона Е. А. По, алюзійно присутнє в крикові крука біля вдовиної хати. Загибель жінки, яку знакує хустка на відколині скелі, оповідач-чужинець пов'язує з прилітом лиховісної птиці. Птах знову з'являється в художньому просторі вірша, коли оповідач вертається до казарми – *«<...> аж бачу, що, сівши на вогке горище, / мене зустрічає і крякає крук» (Осьмачка, 1991: 211)*. Герой балади впізнає його: *«О так... це той самий, / бо з дзьобом червоним, / він крякав і жінці прийдешнє її...» (Осьмачка, 1991: 211)*. Лихий здогад (крук – це *«чинник недолі найвищий, / що стежить за мною на кожнім сліду»*) викликає передчуття майбутнього, яке віщує птах: *«кожну мету ще у зародку нищить, / як тільки я серце до неї зведу», «хоче, аби обернулися в дибу / і тиша, і муз чарівні голоси»*. У тому, що всі порухи серця залишаються без відгуку, а творчість перетворюється на муку, винен не птах, а недоля, крук – лише її вісник.

У часопросторі твору Е.А. По ворон відлітає після того, як відлітають надії юнака – душа героя, отруєна багаторазовим «Nevermore», уже не спроможна визволитися від чорної тіні птаха. *«І сидить, сидить бездушний Крук той чорний, непорушний, / На Палладинім погрудді, мов чекаючи біди <...>» (По, переклад Гординського, 1997: 420)*. У художньому хронотопі балади Т. Осьмачки *«ворон зірвався в повітря, мов вибух, / і швидко полинув в альпійські ліси»*, – горище порожнє, надії не справдяться, проте душа героя балади від них не відмовиться ніколи.

Висновки та перспективи. Отже, художні тексти поетичної збірки Т. Осьмачки «Китиці часу» мають екзистенціальні смисли і експресіоністичну та сюрреалістичну поетику. Їх прочитання в діалозі із західноєвропейськими творами літератури та живопису допомагає збагнути філософію і стиль поета, а також переконатися в природному входженні української національної культури у загальноєвропейську традицію. Перспективою дослідження є прочитання поезії Т. Осьмачки в діалозі зі творами митців-сюрреалістів.

Література

1. Дроздовський Д. Шекспірівський «метатекст» Тодося Осьмачки: художні стратегії візіонеризму, апокаліпсису й пакінґенезії. *Studia Polsko-Ukraińskie.* 2015. Том 2. С. 127–136.
2. Жулинський М. Приречений на самотність і вигнання. *Т. Осьмачка. Поезії*. Київ : Радянський письменник, 1991. С. 5–18.
3. Маринкевич С. Стильові домінанти поезії Тодося Осьмачки : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2003. 33 с.
4. Осьмачка Т. Поезії. Київ : Радянський письменник, 1988. 252 с.
5. По Е. А. Крук. *С. Гординський. Колір і рими. Поезії і переклади.* Київ : Час, 1997. С. 417–420.
6. Ремарк Э.М. Собрание соч. в 11 т. Т. 4. Возлюби ближнего своего : пер. с нем. Москва : Вита-Центр, 1992. 352 с.
7. Слабошпицький М. Поет із пекла (Тодось Осьмачка). Київ : Ярославів вал, 2011. 368 с.

8. Стоун И. Жажда жизни. Повесть о Винсенте Ван Гоге : пер. с англ. Москва : Правда, 1988. 480 с.
9. Шерех Ю. Незустрічанний друг („Китиці часу" – Осьмаччина лірика). *Шерех Ю. Пороги і запоріжжя : Література. Мистецтво. Ідеології : у 3 т. Т.1*. Харків : Фоліо, 1998. С. 270–277.

References

(Транслітерація)

1. Drozdovskyi D. (2015) Shekspirivskyi «metatekst» Todosia Osmachky: khudozhni stratehii vizioneryzmu, apokalipsysu y pakingenezii. *Studia Polsko-Ukraińskie. Tom 2.* 127-136 [in Ukrainian].
2. Zhulynskyi M. (1991) Pryrechenyi na samotnist i vyhnannia. *T. Osmachka. Poezii.* Kyiv: Radyans`ky`j py`s`menny`k. 5-18 [in Ukrainian].
3. Marynkevych S. (2003) Stylovi dominanty poezii Todosia Osmachky : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
4. Osmachka T. (1991) *Poezii.* Kyiv: Radyans`ky`j py`s`menny`k [in Ukrainian].
5. Po E. A. Kruk. (1997) *S. Hordynskyi. Kolir i rymy. Poezii i pereklady.* Kyiv: Chas. 417-420 [in Ukrainian].
6. Remark E.M. (1992) Sobranie soch. v 11 t. T. 4. *Vozlyubi blizhnego svoego* : per. s nem. Moskva : Vita-Tsentr [in Russian].
7. Slaboshpytskyi M. (2011) *Poet iz pekla (Todos Osmachka).* Kyiv: Yaroslaviv val [in Ukrainian].
8. Stoun I. (1988) *Zhazhda zhizni. Povest' o Vinsente Van Goge* : per. s angl. Moskva: Pravda [in Russian].
9. Sherekh Yu. (1998) Nezustrichannyi druh („Kytytsi chasu" – Osmachchyna liryka). Sherekh Yu. *Porohy i zaporizhzhia : Literatura. Mystetstvo. Ideolohii* : u 3 t. T.1. Kharkiv: Folio. 270-277 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ. Поезія Тодося Осьмачки є багатогранним мистецьким явищем. Дослідниця ставить за мету порівняти Осьмаччини художні тексти з іншими творами літератури та мистецтва. Для зіставлення використано роман Е. М. Ремарка «Возлюби ближнього свого», вірш «Крук» Е. А. По, картину Е. Мунка «Крик», картину В. ван Гога «Пшеничне поле з круками», роман І. Стоуна «Спрага життя». Екзистенціально-діалогічна інтерпретація віршів Т. Осьмачки в діалозі із західноєвропейськими творами літератури та живопису допомагає збагнути філософію і стиль поета.

Ключові слова: художній текст, зіставлення, екзистенціально-діалогічна інтерпретація, література і живопис, європейський контекст, філософський смисл, стиль.

Токмань Анна. Поэзия Тодося Осьмачки в европейском литературном и изобразительном контексте. Поэзия Тодося Осьмачки является многогранным художественным явлением. Исследователь преследует цель сравнить тексты стихотворений Т. Осьмачки с другими произведениями литературы и изобразительного искусства. Для

сопоставления выбраны роман Э. М. Ремарка «Возлюби ближнего своего», стихотворение «Ворон» Э. А. По, картину Э. Мунка «Крик», картину В. ван Гога «Пшеничное поле с воронами», роман И. Стоуна «Жажда жизни». Экзистенциально-диалогическая интерпретация стихотворений Т. Осьмачки в диалоге с западноевропейскими произведениями литературы и живописи помогает понять философию и стиль поэта.

Ключевые слова: художественный текст, сопоставление, экзистенциально-диалогическая интерпретация, литература и живопись, европейский контекст, философский смысл, стиль.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-151-160 УДК 81’367.625

Semantic types of compound sentences in Ukrainian language (on the material of the story “Pain and anger” by Yevhen Hutsalo)

Семантичні типи складносурядних речень в українській мові (на матеріалі повісті «Біль і гнів» Євгена Гуцала)

Tetiana Chuban
Ph.D. in Philological Sciences,
Associate Professor

Тетяна Чубань
кандидат філологічних наук,
доцент

E-mail: chuban1960@ukr.net
ORCID iD: orcid.org: 0000-0002-7199-0684

Pereiaslav-Khmelnytsky
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Larysa Kardash
Ph.D. in Philological Sciences,
Associate Professor

Лариса Кардаш
кандидат філологічних наук,
доцент

E-mail: kkardashlarysa@gmail.com
ORCID iD: orcid.org: 0000-0002-2098-0240

Pereiaslav-Khmelnytsky
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: March 28, 2020
Revised manuscript accepted: March 29, 2020

ABSTRACT. *Recently, there has been a marked increase in the interest of researchers in the issue of syntactic unit – a sentence in the Ukrainian language. Syntax scholars believe that syntactic concepts should be viewed not only from a formal grammatical point of view, but also from a semantic point of view. The problem of the article is to clarify the peculiarities of the expression of complex sentences in the Ukrainian language, since they (sentences) cover the syntactic level of the language and are inherent only to them; in the analysis of syntactic unit models. Examples of sentences are from Eugene Gutsal’s story*

«Pain and Wrath,» which depicts the people's struggle with oppressors. The study of the components of complex syntax is extremely relevant, as it helps to understand the general structure of expressions and text. Syntax is a component of a language system that is inextricably linked to its other components and whose subject matter is the structure of the connected language, the syntactic structure of the language. The second syntactic unit is the sentences, which are classified by their composition, divided into simple and complex.

The semantic approach to the study of syntax shows quite clearly that the basic sphere of syntactic units is the sphere of meaning, which uses the entire linguistic arsenal to express an opinion. Studies of the features of the basic syntactic unit-sentence are now the focus of attention of linguistic scientists. However, the problem of organizing a semantic syntactic sentence is not yet fully resolved. The semantic-syntactic structure of a complex sentence reflects the relationship between two or more situations. The main features of a complex sentence are the equivalence of predicative parts, conjunctions, the position of predicative units, intonation of parity.

The semantic-syntactic relationships between the parts of a complex sentence and the means of communication in conjunctive (complex and compound) and non-conjunctive complex sentences underlie the semantic-syntactic structure of the sentence. Complex conjunctive sentences, depending on the nature of the relationship between the parts and the means of expression, have traditionally been divided into compound and complex.

Between the parts of complex sentences there are the following substantive relations and their shades: unitive (the list of simultaneous or compatible phenomena, the list of sequential phenomena, consequential-inferential relations), adjectives, gradational, opposing, comparative, separating (alternation of phenomena, incompatibilities). Each semantic type of compound sentences has its own significant relations between the constituent parts, which differ in character.

Key words: *semantic relations, unit of syntax, complex sentence, grammatical structure of sentence, complex sentence.*

Актуальність теми дослідження. Актуальною проблемою нині є висвітлення особливостей синтаксичної будови мови, вираження значень одиниць складного синтаксису, адже синтаксична теорія інтенсивно розвивається. Серед традиційних методичних прийомів вивчення складного синтаксису чільне місце займають спостереження над реченням. Опрацьовуючи конкретну тему, добираючи приклади речень, простежуємо закономірності української мови, які особливо чіткі в її літературному варіанті. Велике значення має здатність оцінювати місце речення і його форм у стилістичній структурі тексту, насамперед художнього. Важливо використовувати на заняттях ілюстративний матеріал з високохудожніх текстів, добирати його з кращих поетичних і прозових творів українських письменників.

Художній доробок Євгена Гуцала (1937–1995), лауреата Національної премії імені Т. Г. Шевченка, автора численних оповідань, ряду поетичних збірок, романів і повістей, публіцистичних і літературно-критичних виступів – багаточисельний. У повісті «Біль і гнів» автор повертається до буремних років Другої світової війни, змальовує складну долю своїх героїв, їх мужність. Ці герої – люди різного віку, та їх об'єднує гаряча любов до рідної землі, почуття високої людської гідності. Художня мова письменника є прикладом багатства живої мови, зразком високої майстерності.

Постановка проблеми. У питанні про семантичні відношення у складносурядних реченнях виявляються певні розбіжності. Таким чином, проблема організації складносурядного речення з семантико-синтаксичного боку остаточно ще не розв'язана. У статті поєднано усе цінне, апробоване, що пов'язано з вивченням складносурядного речення; в основі аналізу складносурядних речень – різноаспектна характеристика речення як основної синтаксичної одиниці І.Р.Вихованця.

Проблема статті – дослідити типологію семантичних відношень у складносурядних реченнях у сучасній українській мові

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан науки про мову вимагає повніше досліджувати питання складного синтаксису української мови, завершальної ланки мовної системи. До проблеми складного речення у сучасній українській мові зверталося не одне покоління мовознавців, про що свідчать праці С.П. Бевзенка, І.Р. Вихованця, А.П. Грищенка, Н.Л. Іваницької, А.Г. Кващука, О.С. Мельничука, К.Ф. Шульжука та ін. У працях «Граматика української мови. Синтаксис» (Вихованець, 1993: 368), «Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія» (Селіванова, 2006: 160) описано особливості складного синтаксису сучасної української мови, особливу увагу приділено вивченню синтаксичних одиниць.

Здобутки сучасної граматики безсумнівні, але не втратили своєї актуальності такі загальнотеоретичні проблеми, як дослідження так званих складних речень ускладненого типу, співвідношення між граматичною будовою складного речення і його семантикою та ін. Особливу увагу необхідно приділити розгляду складного речення як єдиного комунікативного цілого, хоча частини складного речення подібні до простого речення, особливо з формального і семантичного поглядів.

Мета статті – встановити і описати значення складносурядних речень у синтаксичній системі, адже граматична структура підпорядкована загальній структурі мови. Готуючи статтю, ми мали на меті вирішити такі завдання: дослідити семантико-синтаксичну організацію складносурядного речення; проаналізувати семантичні відношення у складносурядних реченнях повісті «Біль і гнів».

Матеріал і методи досліджень. Мета статті зумовила застосування комплексу теоретичних і емпіричних методів. Застосовано методи аналізу

й синтезу, завдяки яким узагальнено й конкретизовано теоретичні засади дослідження проблеми, проаналізовано й прокоментовано наявні термінологічні визначення явищ складного синтаксису. Використано метод культурологічного аналізу для вияву мовних засобів у текстах. Вивчаючи речення, вважаємо за доцільне добирати приклади з творів українського письменника Євгена Пилиповича Гуцала, мова яких наближена до загальнолітературної, хоча збереглася в них і діалектна лексика. Приклади речень пропонуємо з повісті Є. Гуцала «Біль і гнів», у якій зображено епізод з багатовікової народної боротьби проти загарбників. У цій повісті автор увів основний словниковий склад народної побутової мови, значно збагативши його.

Результати та їх обговорення. Семантико-синтаксичні відношення між частинами складного речення і засоби оформлення зв'язку в сполучникових (складносурядних і складнопідрядних) і безсполучникових складних речень лежать в основі семантико-синтаксичної структури речення. Складні сполучникові речення, залежно від характеру зв'язку між частинами та засобами його вираження, традиційно поділяються на складнопідрядні, напр.: «*Попереду, за рідкими деревами, лежав шлях, що вів до сусіднього села, до Овечачого, а звідти – ще далі, через поле до вузькоколійки, де, казали, пролягає лінія фронту*» (Гуцало, 1980: 20) і складносурядні, напр.: «*Скрізь уже чорніли вивергнуті брили, й наче пахло осіннім полем – стомленою за літо землею, схопленою легеньким морозцем*» (Гуцало, 1980: 27).

Складносурядні речення – це речення, у яких предикативні частини – синтаксично рівноправні, і поєднуються в одне граматичне та смислове ціле сполучниками сурядності. Основними ознаками складносурядного речення є рівнозначність предикативних частин, сполучники сурядності, позиція предикативних одиниць, інтонація сурядності. Семантико-синтаксична структура складносурядного речення відображає відношення між двома ситуаціями або між більшою їх кількістю. Складносурядне речення з семантичного погляду поліпропозитивне, тобто орієнтоване на вираження не однієї пропозиції, як у простому реченні, напр.: «*В серце моє стукає попіл загиблих*» (Гуцало, 1980: 4), а комплексу пропозицій (Вихованець, 1993: 283), напр.: «*Ступила Віра на шлях, а тут де не взялися сани*» (Гуцало, 1980: 16).

Складносурядне речення насамперед являє собою семантичну (змістову) єдність, напр.: «*Степан Яcько – у всьому чорному, тільки чуні на ньому з червоної гуми, та світлі, джерельної чистоти очі світяться*» (Гуцало, 1980: 12). У цьому реченні висловлено думку про те, що світлі, джерельної чистоти очі Степана Яська світяться, він одягнений у всьому чорному. Кожна з двох частин цього складного речення може функціонувати як окреме просте речення і мати своє смислове навантаження, але разом вони є цілісним синтаксичним вираженням зображення портрета Яська.

Проте, є випадки, коли складові частини складного речення не мають самостійно семантики, і тому не можуть вживатися окремо, напр.:

«*Він дістав із кишені чужинецьку запальничку, крутнув коліщатко – й біленький вогник замерехтів над пожовтілими від куріння пальцями*» (Гуцало, 1980: 8). У цьому реченні частина «*й біленький вогник замерехтів над пожовтілими від куріння пальцями»* не може самостійно існувати і без попередньої частини її зміст – незрозумілий («*він дістав із кишені чужинецьку запальничку, крутнув коліщатко»*). Тому складне речення можна визначити як цілісне синтаксичне вираження єдиної складної думки, як знак взаємопов'язаних ситуацій, що виражені за допомогою певних семантико-синтаксичних відношень.

Для характеристики граматичної структури складносурядного речення досить важливим є питання про кількість складових частин у ньому (Грищенко, 1969: 7). Мовознавець К. Ф. Шульжук вважає, що основний тип складних речень становлять речення мінімальної будови, що завжди включають дві граматичні основи, мають один рівень членування на межі частин (Шульжук, 1989: 6). Складні речення зі сполучниками сурядності поділяють на елементарні і неелементарні (за Вихованцем І. Р.). Елементарні складносурядні речення є вихідними й складаються з двох предикативних частин, напр.: «*В хаті холодно і, либонь, тітка не скидає з себе латаної кожушанки*» (Гуцало, 1980: 14). Неелементарні складносурядні речення складаються із трьох і більше предикативних частин, напр.: «*Не було їй стоку, і в землю не просякала, то вже й дерева легко та ніжно зазеленіли, й трави молодої густо взялось, а вода синіла на краю городів погожими ранками, а ввечері ставала темно-голубою і таємниче задуманою…*» (Гуцало, 1980: 49).

Семантичний тип складносурядних речень визначають семантико-синтаксичні відношення між сурядними частинами. Відповідно до семантико-синтаксичних відношень між компонентами І. Р. Вихованець виділяє дев'ять основних семантичних типів складносурядних речень (Вихованець, 1993: 310).

Єднальні сполучники позначають єднальні семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами в складносурядному реченні. При єднальному зв'язку між собою з'єднуються рівноправні речення (частини). Вони є сумісні за смислом та доповнюють одне одного. Засобами вираження єднальних відношень є інтонація та єднальні сполучники *не тільки…а й, і (й), ні…ні, як…так, та, а (в значенні і), ані…ані, а там, а потім, а тому, і…і, теж, також*, напр.: «*Коло церкви в хатині під червоною бляхою (тут раніше містилась колгоспна контора) тепер розташувалась управа, й Ілько хотів хутенько прошмигнути мимо*» (Гуцало, 1980: 22). Окремі сполучники характеризуються широким спектром вираження смислових відношень. Так, сполучник *і* може реалізовувати єднально-часові та інші відношення, тому при розгляді смислових відношень між предикативними частинами у складносурядних реченнях потрібно відштовхуватися від типу сполучника, використаного для поєднання його компонентів, напр.: «*Сава Григорович, покопавши трохи, геть зовсім захекався, тепер стояв, випроставшись, тримався*

рукою за груди, віддихувався, і по його блідому, хворобливому обличчю розповзалась жовтизна» (Гуцало, 1980: 28).

Перший семантичний тип складносурядних речень – часові, які вирізняються семантичною симетрією, коли виражають значення одночасності, напр.: «*Лясота спинився, суплячись, і вона теж зупинилась*» (Гуцало, 1980: 9), і частково, коли виражають значення послідовності, напр.: «*І знову кашлянуло Віриним голосом, зовсім близько, під самими дверима, й тоді Христина вже відчинила відразу двері*» (Гуцало, 1980: 6).

Другий семантичний тип складносурядних речень – зіставні. Вони виражають зіставні відношення між сурядними частинами. Сурядні частини поєднується за допомогою сполучника *а.* У складносурядних зіставних реченнях зіставляється зміст частин, є зіставлювані предмети і явища. Виділяють власне зіставні відношення між предикативними частинами, тобто відношення без будь-яких додаткових семантичних відтінків, напр.: «*Коло хатини росло кілька дубів, дебелих, розлогих, а також стриміли якісь обчухрані, покалічені сливи та вишеньки*» (Гуцало, 1980: 45).

Складові частини складносурядних речень з розподільно-зіставними відношеннями, повідомляючи про розподіл дій, ознак, що стосуються одного й того ж явища, предмета, особи, одночасно вказують і на зіставлення їх, напр.: «*Панас Бурдейний гідно оцінив жарт Отто Ляметца, і його тонкі губи затремтіли в хижій, вовчій усмішці*» (Гуцало, 1980: 31).

У структурах з зіставно-наслідковими відношеннями наслідок передається другою частиною, напр.: «*Після того по яких весіллях не ходила, яких молодих не бачила, а такої, як ти, ніде не було*» (Гуцало, 1980: 26).

Протиставні відношення характеризуються протилежним змістом сурядних частин і поєднуються за допомогою сполучників *а, але, проте, однак, зате,* напр.: «*Все своє життя не знала чоловіків, не породила жодної дитини, зате чи не половину людей у нашому селі прийняли її руки*» (Гуцало, 1980: 16). Складносурядне протиставне речення – закрита структура, що має певний порядок розташування предикативних частин: частинка «*зате чи не половину людей у нашому селі прийняли її руки»* є після першої частини складносурядного речення «*Все своє життя не знала чоловіків, не породила жодної дитини*» та компенсує те, про що йдеться в першій. Протиставлення передається сполучником *зате.*

Складносурядні речення з протиставними сполучниками охоплюють протиставні відношення, напр.: «*Віра сперлась ліктем на солому, хотіла вискочити з саней, проте Лясота вловив той рух і вчасно схопив за руку*» (Гуцало, 1980: 17). Такі речення незалежно від однорідного чи неоднорідного їх складу є тільки двокомпонентними, напр.: «*Степан Ясько, вірний Ільків товариш, поклавши голову в чорній овечій шапчині на загату, щось казав, але що – розчути не могли*» (Гуцало, 1980: 27).

Складносурядні речення з розділовими відношеннями мають значення взаємовиключення або виражають послідовну зміну явищ, напр.: «*Міцно стулює губи, й лице його стає непроникне*» (Гуцало, 1980: 13); «*Потім вуличкою треба було пройти мимо Віриної хати – й ти на шосейці*» (Гуцало, 1980: 12)/

Приєднувальні відношення у складних реченнях виражають доповнення, напр.: «*Широке лице його було схоже на сируватий підпалок, глибоко посаджені очі випромінювали причаєну муку, і кутики уст ледь здригались подеколи…*» (Гуцало, 1980: 8); «*Славно співали, Христе, й досі у вухах той спів мені…*» (Гуцало, 1980: 26).

За градаційних відношень у складносурядних реченнях із сполучниками *не лише – але й, не лише – а й*, *не … – а й, і* смислове навантаження першої та другої частин чітко розмежовуються, особливо в комунікативному плані, напр.: «*Він таки говорив правду*, *навіть зблід, і його холодне, з постійним недобрим виразом обличчя не те що погарнішало, а пом'якшало й посвіжішало від хвилювання*» (Гуцало, 1980: 9).

Складносурядні речення з причинно-наслідковими відношеннями характеризуються сталим порядком предикативних одиниць та інтонацією. У структурі причинно-наслідкових складносурядних речень використовуються єднальні сполучники, які виступають важливим засобом увиразнення причиново-наслідкових відношень, напр.: «*Отто Ляметц схвально покивав головою Бурлейному, і той, може, вперше за нинішній день усміхнувся*» (Гуцало, 1980: 53).

Умовно-наслідкові складносурядні речення являють собою трансформацію складнопідрядних речень із підрядними умови, напр.: «*Ополонку вирубали на ставу, і у ставу жіноча сорочка бовтається, й ніхто не бере*» (Гуцало, 1980: 11).

Обмежувальні відношення вказують на певне обмеження, вияв якогось явища чи дії (із елементами *тільки, лише*), напр: «*Біль стискував серце, і вона ладна була всю себе віддати, все своє життя, тільки б усе скінчилося, тільки б настав кінець смертям і страшному божевіллю*» (Гуцало, 1980: 49).

Отже, кожен семантичний тип складносурядних речень має свої значеннєві відношення між складовими частинами, які різняться за своїм характером.

Аналізуючи складносурядне речення, необхідно вияснити, які змістові відношення та їх відтінки існують між частинами (простими реченнями): єднальні (перелік одночасних або сумісних явищ, перелік послідовних явищ, наслідково-висновкові відношення), приєднальні, градаційні, протиставні, зіставні, розділові (чергування явищ, несумісність явищ, непевність сприйняття), а також якими засобами зв'язані частини у складносурядному реченні (сурядна інтонація, сурядні сполучники, порядок розташування частин, спільний другорядний член, наявність у наступному реченні співвідносного займенника або прислівника).

Різні відношення між компонентами складних речень з сурядністю і підрядністю можна визначити у такому реченні: «*Хата поволеньки вихолола, й піч, на якій лежала разом із сином, уже не гріла, й Ілько почав усе тісніше горнутися до матері та вкутувався з головою у лахмани, якими був укритий*» (Гуцало, 1980: 12). У цій синтаксичній конструкції є частини, які пов'язані підрядним зв'язком, і є компоненти, пов'язані сурядним зв'язком.

Є багатокомпонентні складні речення, які складаються з кількох предикативних частин, що можуть поєдуватися різними типами синтаксичного зв'язку, напр.: «*Надворі – молочний день; білі, пухкі хмари вкутали небо, пливуть і наче не пливуть; сонячне проміння заплуталося в них, не може проникнути на землю, проте повітря просякнуте молочним сяйвом, і воно починає різати очі*» (Гуцало, 1980: 12). У цій синтаксичній конструкції є частини, які пов'язані недиференційованим синтаксичним зв'язком, і є компоненти, пов'язані сурядним зв'язком. Складні багатокомпонентні конструкції являють собою окремий різновид складного речення, що має ряд специфічних ознак (Шульжук, 1986: 170).

Як і прості речення, складносурядні речення за метою висловлювання поділяються на розповідні, напр.: «*До війни на першому поверсі тримали мішки з цукром, а тепер під ногами шаруділо й розповзалось якесь зерно*» (Гуцало, 1980: 56); питальні, напр.: «*Сьогодні сходяться, а завтра він уже мусить тікати, переховуватись, чекати кращих часів, подався, а чи знову прийде?..*» (Гуцало, 1980: 25); спонукальні, напр.: «*Поминули гатку, й на протилежному березі сказали їм згуртуватись, іти тісніше*» (Гуцало, 1980: 55).

Щодо інтонації складносурядні речення розділяють на окличні, напр.: «*Їх усіх пригнали сюди, а Юз прийшов добровільно*!» (Гуцало, 1980: 30) і неокличні, напр.: «*Його вузьке, якесь замшіле обличчя, напружуючись, усе більше і більше спотворювалося, злішало і, здавалося, цей вираз так назавжди й задубіє на ньому*» (Гуцало, 1980: 36).

Мовознавці зазначають, що є сурядні словосполучення, утворюванні за допомогою сурядних сполучників і сполучних виразів, залежно від конкретного характеру сурядного зв'язку між їх членами, які поділяються на п'ять різновидів: єднальні, розділові, зіставно-протиставні, градаційні, пояснювальні.

Висновки та перспективи. Вивчення та опис синтаксичних явищ сучасної української мови неможливі без ілюстративних прикладів. Мова художніх творів Євгена Гуцала – важливий матеріал для розрізнення певних типів речень. Поетичні та прозові твори Є. Гуцала стали надбанням української літератури, дорогим скарбом народу, звертаючись до якого, ще не один раз згадаємо його позитивні образи. Проведений аналіз мовного матеріалу дозволив дійти висновку про системний характер функціонування складносурядних речень.

Синтаксичний рівень – складно організований мовний шар, який дозволяє розгляд синтаксичних одиниць з різних боків і дозволяє спрямувати у певні аспекти їх дослідження. Семантичний підхід до вивчення синтаксису досить виразно показує, що основною сферою складносурядних речень є сфера значення, що заради висловлення думки використовується весь мовний арсенал. Семантико-синтаксичні відношення між сурядними частинами визначають семантичний тип складносурядних речень. Відповідно до семантико-синтаксичних відношень між компонентами є дев'ять основних семантичних типів складносурядних речень. Дослідження особливостей основної синтаксичної одиниці (речення) перебувають і тепер у центрі уваги вчених-лінгвістів. Вивчення семантико-синтаксичної цілісності предикативних частин, яке актуальне і нині, потребує подальшої розробки. У рамках отриманих результатів можна намітити перспективу подальшого студіювання у цьому напрямку: простеження синтаксичних засобів у граматичній системі та доведення неоднорідності синтаксичних одиниць.

Література

1. Вихованець І. Граматика української мови. Синтаксис: підручник. Київ, Либідь, 1993. 368 с.
2. Грищенко А. Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові. Київ, Наук. думка, 1969. 154 с.
3. Гуцало Є. Двоскладне речення в українській мові. Київ, Вища школа, 1986. 167 с.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716. Бібліогр.: 577 назв.
5. Шульжук К. Складні багатокомпонентні речення в українській мові. Київ, Вища шк., 1986. 181 с.
6. Шульжук К. Складне речення в українській мові: посібник для вчителів. Київ, Рад. шк., 1989. 134 с.

References

(Транслітерація)

1. Vykhovanets I. Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys: pidruchnyk. Kyiv, Lybid, 1993. 368 s [in Ukrainian].
2. Hryshchenko A. Skladnosuriadne rechennia v suchasnii ukrainskii literaturnii movi. Kyiv, Nauk. dumka, 1969. 154 s [in Ukrainian].
3. Hutsalo Ye. Dvoskladne rechennia v ukrainskii movi. Kyiv, Vyshcha shkola, 1986. 167 s [in Ukrainian].
4. Selivanova O. Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia. Poltava: Dovkillia-K, 2006. 716. Bibliohr.: 577 nazv [in Ukrainian].
5. Shulzhuk K. Skladni bahatokomponentni rechennia v ukrainskii movi. Kyiv, Vyshcha shk., 1986. 181 s [in Ukrainian].
6. Shulzhuk K. Skladne rechennia v ukrainskii movi: posibnyk dlia vchyteliv. Kyiv, Rad. shk., 1989. 134 s [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ. У статті розглядаються теоретичні аспекти проблеми семантичних відношень у межах складносурядних речень. У статті виділено основні аспекти дослідження будови синтаксичної одиниці – речення, його ролі у сучасній українській мові. Досліджено питання про значення спостереження над складносурядним реченням під час вивчення сучасної української мови на матеріалі повісті Євгена Гуцала «Біль і гнів». Описано параметри функціонування складносурядних речень. Виділено та охарактеризовано групи складносурядних речень української мови, що мають свої особливості. Обґрунтування підтверджено прикладами.

Зроблено висновки про те, що речення – це одиниця синтаксису, у якої є свої диференційні ознаки, і вона є одиницею вищого рівня мови. Вказано, що аналізовані складносурядні речення є компонентами граматичної структури мови для її функціонування. Авторами підкреслюється важливість дослідження структури речень для теоретичної граматики.

Ключові слова: семантичні відношення, одиниця синтаксису, складне речення, граматична будова речення, складносурядне речення.

Чубань Татьяна, Кардаш Лариса. Семантические типы сложносочененных предложений в украинском языке (на материале повести «Боль и гнев» Евгения Гуцало). В статье рассматриваются теоретические аспекты проблемы семантичных отношений в рамках сложносочиненных предложений. В статье выделены основные аспекты исследования строения синтаксической единицы – предложения, его роли в современном украинском языке. Исследован вопрос о значении наблюдения над сложносочиненным предложением при изучении современного украинского языка на материале повести Евгения Гуцало «Боль и гнев». Описаны параметры функционирования сложносочиненных предложений. Выделены и охарактеризованы группы сложносочиненных предложений украинского языка, которые имеют свои особенности. Обоснование подтверждено примерами.

Сделаны выводы о том, что предложение – это единица синтаксиса, у которой есть свои дифференциальные признаки, и она является единицей высшего уровня языка. Указано, что рассматриваемые сложносочиненные предложения являются компонентами грамматической структуры языка для ее функционирования. Авторами подчеркивается важность исследования структуры предложений для теоретической грамматики.

Ключевые слова: семантические отношения, единица синтаксиса, сложное предложение, грамматический строй предложения, сложносочиненное предложение.

Doi: 10.31470/2309-15-17-2020-1-161-168 УДК 811.133.1’37

The semantics of color nominations in F. Stendhal’s novel «Red and Black»

Семантика номінацій кольору у романі Ф. Стендаля «Le rouge et le noir»

Tetiana Shvets
Ph.D. in Pedagogic Sciences,
Assistant professor

Тетяна Швець
кандидат педагогічних наук,
доцент

E-mail: chvetstatiana@gmail.com
https://orcid.org./0000-0002-5798-7630

Pereiaslav-Khmelnytsky
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University
30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav, Kyiv Reg.,
Ukraine, 08401

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Original manuscript received: April 05, 2020
Revised manuscript accepted: April 06, 2020

ABSTRACT. *The issue of colour nominations has always been topical since the ancient world. It has been researched in a lot of works. Nevertheless, the semantics of color nominations in F. Stendhal’s novel had not been interpreted by scholars. This has caused the choice of the topic.*

Colour nominations play a special part in human life since they are able to impact person’s mood, feelings and emotions. Some colours make us feel good and bring positive emotions, others have negative impact.

The author identified that in the novel F. Stendhal uses the nominations of chromatic and achromatic colours. This was achieved by the use of original methodology. The writer makes use of the chromatic colours bleu, vert, doré, pourpre, violet, and achromatic nominations blanc and gris not mentioning the two colours presented in the title.

It was determined that the colour nomination for an achromatic colour blanc was used to describe the characters’ clothes, their faces and the surrounding objects. The colour nomination of gris identifies the colour of the stone used to build houses and for the description of Julien’s father’s eyes. The author turned to the colour nomination noir the most frequently and with its help he created the main character’s image who did not only have the black clothes but such thoughts and ambitions as well.

As to the chromatic colour nominations they are often used to demonstrate the characters’ clothes, their eyes’ colour, and the decorative objects (the colours are bleu, doré and jaune). The colour nomination vert helps to show

not only the colour of the eyes but also everyday objects surrounding the chaaracters, the parts of the buildings and the furniture. Colour names violet, pourpre and rose are used very rarely for the description of the red shades.

An important part among the colour names in the analyzed novel plays the word rouge. The author uses this nomination literally (the natural shade of the roofing, the ribbons etc.) as well as figuratively (to describe the characters' feelings).

The peculiar feature of the analyzed novel is the use of the derived colour nominations bleuâtre and rougeâtre, which is the means to intensify the shades of the depicted objects.

Key words: *semantics, colour nomination, literal meaning, figurative meaning, feelings, emotions.*

Актуальність теми дослідження. Проблема використання авторами художніх творів номінацій кольору продовжує перебувати у колі зацікавленості науковців. Незважаючи на їх інтерес до колористики, деякі її аспекти досі залишаються малодослідженими, що стосується, зокрема, й семантики номінацій кольору у творі відомого французького письменника Ф. Стендаля «Le rouge et le noir».

Постановка проблеми. Починаючи від найдавніших часів і до наших днів, кольору відведена надзвичайна роль у житті людини, що пов'язано з його символічною властивістю впливати на її психічний стан і настрій. У зв'язку з цим, колір наділяють здатністю передавати уявлення членів соціуму про норми суспільного життя, висловлювати оцінку різноманітних подій та явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Опрацювання наукового доробку вітчизняних і зарубіжних науковців дозволило встановити, що особливості використання номінацій кольору у художньому мовленні були об'єктом досліджень І.М. Бабій (Бабій, 1997), С.І. Григорук (Григорук, 1998), О.О. Маленко (Маленко, 1996). Результати їх розвідок доводять, що у канві художніх творів номінації кольору можуть вживатися як у прямому, так і переносному образному значенні.

Мета статті. Мета пропонованої статті полягає у встановленні семантики номінацій кольору у романі Ф. Стендаля «Le rouge et le noir».

Матеріал і методи досліджень. Матеріалом дослідження слугували фрагменти з роману Ф. Стендаля «Le rouge et le noir», що містять номінації кольору. У процесі дослідження було використано методи *суцільного добору* – відбір фактичного матеріалу, *структурно-семантичний* – виявлення семантичних характеристик номінацій кольору, *описовий метод* – інвентаризація, систематизація й інтерпретація відібраних фрагментів.

Результати та їх обговорення. Семантика номінацій кольору, як одного з показників індивідуального стилю автора, цікавила науковий світ, починаючи з античних часів, оскільки вони мають принципове значення для розуміння специфічних рис його творів.

Незважаючи на те, що у назві аналізованого твору Ф. Стендаля заявлено дві номінації кольору «*le rouge*» (червоний) і «*le noir*» (чорний), проведене дослідження виявило використання його автором не лише цих двох номінацій кольору, що є елементами його назви, а й інших таких як *blanc* (білий), *bleu* (голубий), *vert* (зелений), *doré* (вкритий позолотою), *pourpre* (пурпуровий, багряний), *gris* (сірий) та *violet* (фіолетовий). Як видно, колірна палітра роману представлена хроматичними (*bleu*, *vert*, *doré*, *rouge*, *pourpre*, *violet*) й ахроматичними (*blanc*, *gris*, *noir*) номінаціями кольору.

У французькій лінгвокультурі номінація кольору *blanc* асоціюється з одруженням, чистотою, невинністю, а інколи і з досконалістю та святістю, оскільки саме білий колір має одяг папи Римського. Хроматизм *blanc* виявляє семантичну асоціацію зі спокійним станом душі, чим підсилює повне розуміння його образності. У творі «Le rouge et le noir» номінація кольору *blanc* використовується на позначення кольору сорочки, в яку був одягнений Жульєн Сорель у день свого знайомства з пані де Реналь: *Il était en chemise bien* ***blanche****, et avait sous le bras une veste fort propre de ratine violette* (Stendhal: 42).

Такого ж кольору було його обличчя: *Le teint de ce petit paysan était si* ***blanc****, ses yeux si doux, que l'esprit un peu romanesque de madame de Rênal eut d'abord l'idée que ce pouvait être une jeune fille déguisée, qui venait demander quelque grâce à M. Le maire* (Stendhal: 42).

Автор твору також послуговується цією номінацією кольору для створення пейзажних картин, відзначаючи, що будинки містечка Верьєр, де відбувалися описувані ним події, мали білий колір: *Ses* ***maisons blanches*** *avec leurs toits pointus de tuiles rouges s'étendent sur la pente d'une colline*, *dont des touffes de vigoureux châtaigniers marquent les moindres sinuosités* (Stendhal: 15). Наведені фрагменти підтверджують, що зазначена номінація кольору використана в аналізованому творі у своєму прямому значенні для створення атмосфери чистоти і досконалості.

Іншою номінацією ахроматичного кольору є *gris* – нейтральний, достатньо доброзичливий і надійний колір, який не відволікає від важливих справ, і надає сили невпевненим у собі особистостям. В аналізованому творі номінація кольору *gris* використовується для змалювання кольору каменів, із яких були зведені будинки містечка Верьєр: *Combien de fois*, *songeant aux bals de Paris abandonnés la veille*, *et la poitrine appuyée contre ces grands blocs de* ***pierre*** *d'un beau* ***gris*** *tirant sur le bleu*, *mes regards ont plongé dans la vallée du Doubs*! (Stendhal: 20).

Сірими і водночас злими були очі батька Жульєна, який за будь-яку ціну прагнув віддати сина служити до пана де Реналя: *Les grands yeux noirs et remplis de larmes de Julien se trouvèrent en face des petits* ***yeux gris*** *et méchants du vieux charpentier*, *qui avait l'air de vouloir lire jusqu'au fond de son âme* (Stendhal: 32–33). Тут, номінація кольору *gris* набуває додаткового відтінку значення – жорстокий, безбарвний.

Ще однією номінацією ахроматичного кольору в аналізованому творі є *noir* – символ темряви, зла і смерті. У романі «Le rouge et le noir» ця номінація кольору використовується автором як у прямому, так і переносному значенні. У прямому значенні він називає колір волосся, очей, бакенбардів, одягу: *De grands **yeux noirs**, qui, dans les moments tranquilles, annonçaient de la réflexion et du feu, étaient animés en cet instant de l'expression de la haine la plus féroce* (Stendhal: 32). У цьому фрагменті *noir* позначає не лише колір очей, а й є вираженням негативного ставлення їх господаря до людей.

В одяг чорного кольору вбрав автор свого героя: *Elle ne pouvait en croire ses yeux, il lui semblait surtout que le précepteur devait avoir un **habit noir*** (Stendhal: 44).

Чорним хлібом харчувалися бідні люди, матеріальне становище яких було злиденним: *Tous ces pauvres diables, ajoutait-il, manouvriers dès l'enfance, ont vécu, jusqu'à leur arrivée ici, de lait caillé et de **pain noir*** (Stendhal: 199). Вираз *pain noir* (чорний хліб) увиразнює страждання бідних людей. У цьому сполученні наявне не лише пряме значення «хліб, випечений із житнього борошна», а й спостерігається розширення переносного значення цієї словосполуки: чорний хліб – тяжке життя бідноти.

Дуже темною, навіть чорною була також та ніч, коли Жульєн захотів проникнути до замку пані де Реналь: *La **nuit** était fort **noire*** (Stendhal: 237).

У французькій літературі здавна відомі випадки використання номінації кольору *noir* у переносному значенні, у результаті чого вона набуває негативного стилістичного забарвлення, позначаючи негативні амбіції або уявлення дійових осіб: *Le souvenir des charmes de sa maîtresse distrayait Julien de sa **noire ambition*** (Stendhal: 115); *La solitude absolue de la vie de voyageur augmentait l'empire de cette **noire imagination*** (Stendhal: 419). У цих фрагментах номінація кольору *noir* розширює своє значення, набуваючи додаткових негативних відтінків, пов'язаних із нездоровою уявою й амбіціями Жульєна.

Було виявлено випадки використання автором цієї номінації кольору як синоніма до слова «цензура»: *Mais, se dit-il en s'interrompant, le **cabinet noir** à la poste ouvrira ma lettre et vous rendra celle que vous cherchez…; non, messieurs* (Stendhal: 349).

У ході дослідження встановлено, що з трьох номінацій ахроматичних кольорів автор роману «Le rouge et le noir» найчастіше послуговується номінацією кольору *noir*, загальна кількість використання якої становить 68 випадків, з них 60 – у прямому та 8 – у переносному значеннях. Отже, у романі «Le rouge et le noir» використано три номінації ахроматичних кольорів *blanc*, *gris* і *noir*, вжитих як у прямому, так і у переносному значеннях із метою зображення оточуючої дійсності, дійових осіб, їх зовнішності та рис характеру.

Окрім номінацій ахроматичних кольорів, у романі використано номінації хроматичних кольорів: *bleu*, *vert*, *doré*, *rouge*, *pourpre*, *violet*.

Номінація кольору *bleu* символізує мир, спокій, безтурботність і свіжість. Саме її автор використовує для: опису вбрання почесної варти: *Mais tous les gardes d'honneur avaient à eux ou d'emprunt quelqu'un de ces beaux* ***habits bleu*** *de ciel avec deux épaulettes de colonel en argent*, *qui avaient brillé sept ans auparavant* (Stendhal: 118); створення портретних описів (позначає колір очей молодої дівчини): *Julien rencontra de grands* ***yeux bleus*** *fort tendres*, *et vit que c'était à lui qu'on parlait* (Stendhal: 183), змалювання інтер'єру: *Ces messieurs s'asseyaient sur un grand* ***canapé bleu*** (Stendhal: 276) та предметів декору: *Ce jour-là*, *après le déjeuner*, *comme madame de La Mole lui demandait une brochure séditieuse et pourtant assez rare*, *que le matin son curé lui avait apportée en secret*, *Julien en la prenant sur une console fit tomber un vieux vase de* ***porcelaine bleu***, *laid au possible* (Stendhal: 393–394).

Проведене дослідження дає підстави для ствердження, що колірна номінація *bleu* використовується автором твору у своєму прямому значенні, надаючи описуваним предметам позитивної характеристики.

Досить часто у творі використовується номінація кольору *doré*, який упродовж тривалого часу вважався привілеєм багатіїв, одяг, житло та прикраси яких були такого кольору. В аналізованому творі золотий колір має церква: *La* ***chapelle dorée*** *à neuf était fort petite*, *mais très-élevée* (Stendhal: 126), її двері: *Ce fut alors seulement que Julien*, *collé contre* ***la porte dorée***, *aperçut*, *par-dessous le bras nu d'une jeune fille*, *la charmante statue de saint Clément* (Stendhal: 127) та ліпнина над ними: *Un riche couronnement de* ***bois doré*** *est soutenu par huit grandes colonnes torses en marbre d'Italie* (Stendhal: 213).

Золотого кольору був настінний годинник у будинку кравця, що засвідчувало його хороший матеріальний стан: *Il regardait une magnifique* ***pendule dorée***, *représentant un sujet très-indécent selon lui*, *lorsqu'un monsieur fort élégant s'approcha d'un air riant* (Stendhal: 261).

Результати проведеного дослідження демонструють, що номінація кольору *doré* використовується у своєму прямому значенні, називаючи колір різноманітних предметів, що сприяє створенню атмосфери піднесеності та святковості.

Номінація кольору *jaune* використовується зазвичай на позначення кольору сонця, свята та радості. Проте, за цим радісним аспектом інколи може ховатися щось негативне, пов'язане зі зрадою, невірністю, хворобами, обманом, що робить його кольором контрастів. У романі «Le rouge et le noir» номінація кольору *jaune* використовується лише у двох випадках – на позначення кольору рукавичок і виснаженого хворобою обличчя незнайомця, тобто у своєму прямому та переносному значеннях: *Il serait digne d'être le collègue de ces conspirateurs en* ***gants jaunes***, *qui prétendent changer toute la manière d'être d'un grand pays*, *et ne veulent pas avoir à se reprocher la plus petite égratignure* (Stendhal: 160); *Un petit homme extrêmement noir entra bientôt avec fracas*, *et se mit à parler dès la porte*; *il avait le* ***teint jaune*** *et l'air un peu fou* (Stendhal: 399). Позначаючи колір обличчя людини, виснаженої хворобою, номінація кольору *jaune* набуває

додаткового негативного забарвлення, ставши синонімом до слова «хворобливий».

Значне місце у творі «Le rouge et le noir» посідає номінація кольору *rouge*, який у французькій лінгвокультурі є кольором пожвавлення почуттів та існуючого між ними протиріччя. Червоний є теплим, енергійним, проникливим кольором, певною мірою підбадьорюючим, звабливим та оманливим.

Окрім того, що ця колірна номінація виступає складовою частиною назви твору, вона використовується автором у прямому та переносному значеннях на позначення кольору: черепиці, якою були вкриті дахи місцевих будинків: *Ses maisons blanches avec leurs toits pointus de* ***tuiles rouges*** *s'étendent sur la pente d'une colline*, *dont des touffes de vigoureux châtaigniers marquent les moindres sinuosités* (Stendhal: 15), фіранок на вікнах будинку: *En sortant, Julien crut voir du sang près du bénitier*, *c'était de l'eau bénite qu'on avait répandue*: *le reflet des* ***rideaux rouges*** *qui couvraient les fenêtres la faisait paraître du sang* (Stendhal: 40); стрічок дівчат, які супроводжували короля: *Sa Majesté daigna permettre aux demoiselles qui l'avaient accompagnée dans la chapelle de porter un* ***ruban rouge*** *sur lequel étaient brodés ces mots…* (Stendhal: 127–128). Усі перелічені вище випадки вживання номінації кольору *rouge* слугують називанню природного кольору речей.

У непрямому значенні номінація кольору *rouge* вживається у випадках вказівки на колір обличчя дитини, у якої була висока температура тіла і, відповідно, дуже червоне обличчя: *L'enfant*, *dévoré par la fièvre*, *était* ***fort rouge*** *et ne put reconnaître son père* (Stendhal: 131) та кольору обличчя сердитого чоловіка: *Quand Julien put ouvrir les yeux*, *l'homme à la* ***figure rouge*** *continuait à écrire*; *le portier avait disparu* (Stendhal: 191).

Номінації кольору *pourpre* та *rose*, що є відтінками червоного кольору, використані автором твору усього кілька разів, вказуючи на колір обличчя Жульєна, яке спочатку було дуже блідим від переживання, а коли він заспокоївся, стало рожевим як у дівчини: *Madame de Rênal regardait les grosses larmes qui s'étaient arrêtées sur les* ***joues*** *si pâles d'abord et maintenant si* ***roses*** *de ce jeune paysan* (Stendhal: 42), а також колір його обличчя у хвилини хвилювання: *Il avait les* ***joues pourpres*** *et les yeux baissés* (Stendhal: 32).

Певну кількість вживань у романі «Le rouge et le noir» має номінація кольору *vert* – найбільш поширеного кольору на земній кулі, що зумовлене асоціативним зв'язком із кольором рослинного світу. Зелений колір є заспокійливим, освіжаючим і навіть підбадьорливим. У західній лінгвокультурі його пов'язують із надією та успіхом. В аналізованому творі він використовується на позначення кольору: предметів домашнього вжитку: *Julien tenant son* ***verre vert***, *dit à M. Valenod* (Stendhal: 160); елементів будівель: *La façade était peinte en blanc*, *et les fenêtres garnies de beaux* ***volets verts*** (Stendhal: 144); стін кімнат: *Ils arrivèrent dans un grand salon d'assez triste apparence*, *en partie boisé et en partie tendu de* ***velours vert*** (Stendhal: 398); килима: *Il compta douze personnes assises autour du* ***tapis vert*** (Stendhal:

402), тобто у своєму прямому значенні, що сприяє створенню спокійної та бадьорої атмосфери.

Номінація кольору *violet*, який у французькій лінгвокультурі вважається кольором ніжності та мрій, часто асоціюється з почуттям меланхолії та самотності. Вона використовується автором твору лише один раз на позначення кольору тканини, з якої була зшита куртка Жульєна: *Il était en chemise bien blanche*, *et avait sous le bras une veste fort propre de* ***ratine violette*** (Stendhal: 42). Можливо, завдяки використанню цієї номінації кольору, автор хотів наголосити на мрійливості та самотності Жульєна, якого у його сім'ї ніхто з братів не любив.

Окрім номінацій хроматичних кольорів, автор твору використовує похідні номінації *bleuâtre* (голубуватий) і *rougeâtre* (червонуватий), утворені за допомогою суфікса – âtre від номінацій кольору *bleu* та *rouge*, для називання відтінків кольору. Номінація кольору *bleuâtre* вказує на колір паперу, на якому був написаний лист, тобто вживається у своєму прямому значенні: *Julien le vit pâlir en lisant cette lettre écrite sur du* ***papier bleuâtre***, *et jeter sur lui des regards méchants* (Stendhal: 136).

Колірна номінація *rougeâtre* позначає відтінок вогню, який зазвичай червоний: *Les plus philosophes parmi les fourmis ne pourront jamais comprendre ce corps noir*, *immense*, *effroyable*: *la botte du chasseur*, *qui tout à coup a pénétré dans leur demeure avec une incroyable rapidité*, *et précédée d'un bruit épouvantable*, *accompagné de gerbes d'un* ***feu rougeâtre*** (Stendhal: 537). Тут номінація кольору *rougeâtre* набуває додаткового значення, вказуючи на небезпеку, спричинену приходом мисливців до лісу.

Отже, лексико-семантичне поле хроматичних кольорів представлене у романі «Le rouge et le noir» номінаціями кольору *bleu*, *vert*, *doré*, r*ouge*, *pourpre*, *violet*, що мають різну частоту вживань і використовуються автором у прямому або переносному значеннях. Найчастіше автор використовує номінацію кольору *bleu* (36 вживань), який у більшості випадків позначає колір одягу дійових осіб.

Висновки та перспективи. У результаті проведеного дослідження встановлено, що номінації кольору в аналізованому романі вживаються як у прямому, так і у переносному значеннях із метою вираження думок автора, змалювання психічного й емоційного стану дійових осіб твору, реального зображення подій, що мали місце в історії тогочасної Франції.

Перспективи подальших розвідок полягають у можливості залучення до матеріалу дослідження інших творів Ф. Стендаля.

Література

1. Бабій І. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1997. 21 с.
2. Григорук С. Колористична лексика в поезії Г. Р. Державіна (у контексті поетичного мовлення епохи) : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова». Київ, 1998. 18 с.

3. Маленко О. До питання семантики кольорів. *Филологический анализ: теория, методика, практика*. Киев, Харьков, Херсон, 1996. Вып.8. С.172−175.
4. Stendhal F. Le rouge et le noir. [Електронний ресурс]. URL: http://www.bibebook.com/files/ebook/libre/V2/stendhal_-_le_rouge_et_le_noir.pdf

References

(Транслітерація)

1. Babiy I. M. Semantyka, struktura ta stylistychni funktsiyi nazv kol′oriv u suchasniy ukrayins′kiy movi : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 «Ukrayins′ka mova». Kyyiv, 1997. 21 s [in Ukrainian].
2. Hryhoruk S. I. Kolorystychna leksyka v poeziyi H. R. Derzhavina (u konteksti poetychnoho movlennya epokhy) : avtoref. dys. … kand. filol. nauk : spets. 10.02.02 «Rosiys′ka mova». Kyyiv, 1998. 18 s [in Ukrainian].
3. Malenko O.O. Do pytannya semantyky kol′oriv. Fylolohycheskyy analyz: teoryya, metodyka, praktyka. Kyev, Khar′kov, Kherson, 1996. Vyp.8. S.172−175 [in Ukrainian].
4. Stendhal F. Le rouge et le noir. [Електронний ресурс]. URL: http://www.bibebook.com/files/ebook/libre/V2/stendhal_-_le_rouge_et_le_noir.pdf

АНОТАЦІЯ. У статті відображено результати дослідження, присвяченого визначенню семантики номінацій кольору у романі видатного французького письменника Ф. Стендаля «Le rouge et le noir». Встановлено, що у процесі написання роману, автор використовував номінації кольору на позначення як хроматичних (*bleu*, *vert*, *doré*, *rouge*, *pourpre*, *violet*), так і ахроматичних (*blanc*, *gris*, *noir*) кольорів, що слугувало змалюванню місця, де відбувалися зображувані події, створенню художніх образів, опису їх почуттів та емоцій. Виявлено випадки вжитку номінацій кольору у прямому і переносному значеннях.

Ключові слова: семантика, номінація кольору, пряме значення, переносне значення, почуття, емоції.

Швец Татьяна. Семантика номинаций цвета в романе Ф. Стендаля «Le rouge et le noir». В статье отображены результаты исследования, посвященного определению семантики номинаций цвета в романе известного французского писателя Ф. Стендаля «Le rouge et le noir». Установлено, что в процессе написания романа, автор использовал номинации цвета, обозначающие как хроматические (*blanc*, *gris*, *noir*), так и ахроматические цвета, что послужило изображению места, где происходили описываемые события, созданию художественных образов, описанию их чувств и эмоций. Выявлено случаи употребления номинаций цвета в прямом и переносном значении.

Ключевые слова: семантика, номинация цвета, прямое значение, переносное значение, чувства, эмоции.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бродюк Юлія Миколаївна − кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» *(м. Переяслав, Україна)*

Вождаєнко Анна Вікторівна – аспірантка ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (*м. Переяслав, Україна)*

Довбня Людмила Емануїлівна **−** кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української лінгвістики і методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» *(м. Переяслав, Україна)*

Домбровська Яна Миколаївна – аспірантка ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» *(м. Переяслав, Україна)*

Кардаш Лариса Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української лінгвістики і методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» *(м. Переяслав, Україна)*

Козубенко Леонід Миколайович − кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» *(м. Переяслав, Україна)*

Красуля Алла Вікторівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри германської філології Сумського державного університету
(м. Суми, Україна)

Крічкер Ольга Юхимівна – кандидат історичних наук, викладач кафедри іноземних мов Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України (*м. Черкаси, Україна*)

Левченко Тетяна Миколаївна − кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української лінгвістики і методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» *(м. Переяслав, Україна)*

Мазоха Галина Степанівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» *(м. Переяслав, Україна)*

Пангелова Марія Борисівна − кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» *(м. Переяслав, Україна)*

Потапенко Ганна Іванівна – доцент кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» *(м. Переяслав, Україна)*

Потапенко Олександр Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української лінгвістики і методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (*м. Переяслав, Україна)*

Свириденко Оксана Михайлівна − доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» *(м. Переяслав, Україна)*

Сердюк Наталія Юріївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» *(м. Переяслав, Україна)*

Токмань Ганна Леонідівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» *(м. Переяслав, Україна)*

Чубань Тетяна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української лінгвістики і методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» *(м. Переяслав, Україна)*

Швець Тетяна Андріївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» *(м. Переяслав, Україна)*

Шумило Анжеліка Олегівна – студентка 4 курсу факультету іноземної філології та соціальних комунікацій Сумського державного університету *(м. Суми, Україна)*

ЗМІСТ

Бродюк Юлія Миколаївна
ҐЕНЕЗА НОВЕЛІСТИЧНОГО МИСЛЕННЯ М. ТОМЧАНІЯ.....4

Вождаєнко Анна Вікторівна
ІСТОРИЧНИЙ ПРОЦЕС ЗМІН МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ ЦІННОСТЕЙ У ЛІРИЧНИХ ТВОРАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....13

Довбня Людмила Емануїлівна, Товкайло Тамара Іванівна
УКРАЇНСЬКІ ЛІНГВІСТИЧНІ ВЧЕННЯ НА ПЕРЕХРЕСТІ ЕПОХ.....21

Домбровська Яна Михайлівна
ОСОБЛИВОСТІ РЕДАКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ФІЛОЛОГІВ У ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....33

Козубенко Леонід Миколайович
СТРУКТУРАЛІЗМ ЯК НАПРЯМ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....42

Красуля Алла Вікторівна, Шумило Анжеліка Олегівна
ЗАСТОСУВАННЯ МОБІЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З МЕТОЮ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....49

Крічкер Ольга Юхимівна
ДВІ СТОРОНИ АНГЛІЙСЬКОЇ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ПРОТИ БРИТАНСЬКОГО ВАРІАНТУ МОВИ….....60

Левченко Тетяна Миколаївна
ФУНКЦІОНУВАННЯ СЛЕНГІЗМІВ ТЕМАТИЧНОЇ ГРУПИ «МОВЛЕННЯ» У МОВІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....67

Мазоха Галина Степанівна
З ЕПІСТОЛЯРНОГО ДОРОБКУ ВІРИ ВОВК.....76

Пангелова Марія Борисівна
НОВЕЛІСТИКА ДЖОНА АПДАЙКА ТА АМЕРИКАНСЬКА НОВЕЛА 50-70-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ.....87

Потапенко Олександр Іванович, Потапенко Ганна Іванівна
КОНЦЕПТИ «МАТРИЦЯ» ТА «АРХЕТИП» У СИСТЕМІ ГЕМАТРІЇ ГРЕЦЬКОЇ САКРАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ НОВОГО ЗАВІТУ.....97

Потапенко Ганна Іванівна
СПЕЦИФІКА РОМАНТИЗМУ В ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКІВ АНГЛІЇ…….....114

Свириденко Оксана Михайлівна
ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА ЕПІСТОЛЯРНА ПУБЛІЦИСТИКА КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XIX СТ. ТА ЇЇ РОЛЬ У СТАНОВЛЕННІ РОМАНТИЗМУ …….....125

Сердюк Наталія Юріївна
КРИМІНАЛЬНА ЖАРГОННА ЛЕКСИКА В ОРИГІНАЛЬНОМУ РОМАНІ Ч. ДІККЕНСА «OLIVER TWIST».....133

Токмань ГаннаЛеонідівна
ПОЕЗІЯ ТОДОСЯ ОСЬМАЧКИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ТА ОБРАЗОТВОРЧОМУ КОНТЕКСТІ.....143

Чубань Тетяна Василівна, Кардаш Лариса Василівна
СЕМАНТИЧНІ ТИПИ СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ «БІЛЬ І ГНІВ» ЄВГЕНА ГУЦАЛА)....151

Швець Тетяна Андріївна
СЕМАНТИКА НОМІНАЦІЙ КОЛЬОРУ У РОМАНІ Ф. СТЕНДАЛЯ «LE ROUGE ET LE NOIR».....161

ТЕОРЕТИЧНА І ДИДАКТИЧНА ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

СЕРІЯ «ФІЛОЛОГІЯ»

ВИПУСК 32

Комп'ютерна верстка: Домбровська Я.М.

Підписано до друку 20.04.2020 р. Формат 70х100 1/16.
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Наклад 300. Зам. № 158. Ум. друк. арк. 10.
Виготівник ФОП Домбровська Я. М.,
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 6366 від 22.08.2018 р.
08055, Київська обл., Макарівський р-н, с. Вільне, вул. Чапаєва, 16а,
e-mail: devis519@ukr.net